

Моїм Предкам

Марія Ясень

Vancouver, Британська Колюмбія

To My Ancestors

Maria Yasegn

Vancouver, British Columbia

Yasegn, Maria.
Moim predkam

Text in Ukrainian and English.

Added t.p. in English: To my ancestors.

1. Ukrainian Canadians — Saskatchewan — Fiction.
I. Title. II. Title: To my ancestors.

PS8597. A94M6 1989 C891.7'93 C891.7'93 C90-091057-7
PR9199.3Y27M61989

**Авторські права застережені — 1989
Марія Ясень**

Copyright — 1989 by Maria Yasegn

**All rights reserved. No part of this book may be reproduced,
changed, added to, or deleted from, by any means without written
permission of the author.**

Author

*Присвячую
Володиславови й Александрі, та, щоб вони не забували,
Йоанови, Стефанови, Катруси й Богданови.*

*Dedicated to
Wallace and Alexandra, and, that they not forget, to
Jonathan, Steven, Susan, and Robert.*

ВСТУП — INTRODUCTION

“Your Ukrainian stories sound interesting. When you've got a publisher for them you could approach my dealer who handles some of my publishing contracts and he will work out a contract with him. I'm so up to my ears in projects that I have to let other people do my business.

Sincerely,
Bill Kurelek.”

ПЕРЕДМОВА

Ці нариси, китиця у час піонерського сумерку вже призбирианих цвіток та барвінку, з улюблених Лісостепів де Предки мої — українці зі „Старого Краю” — по Преріях Саскачевану осідались (поміш, де-не-де, то з рутою то з трояндою з під віконців другої та третьої з України у Канаду вже іміграцій) мала вийти інакше: Сцени, та ідеї мовно описані своєрідним живописом зображені, а сама праця накладом видавництва.

Василь Курилик, який, як і я, з роду піонерів, та якого, як і мене, й чарувало й уражало героїчне їхнє життя, мав намір нариси ці ілюструвати.

Та ми чи й не послідними вже — свідками ще життя того — що могли б бути удвох, він малярством а я мовою якою вони говорили, ухопити й передати дух тої так неймовірно ефемеричної епохи.

Епоха яка, як для Василя Курилика, так і для мене, була живою ще: Прерії колишні, рошені й дощиком весняним і слізми піонерськими; лісостепи, що ми любили; шум рік та шелест листячка осикового, що й душу заспокоювали й надхнення давали; хатки побілені, що нас ще гріли; запашні сіна, снопи в стіжках, що ми звозити ще помогали; традиції з яких ми, як з квіття перед морозом, ще черпали.

Епоха життя в якій, з поміж вічнозеленого барвінку та запашного зілля прерійного, визирав де-не-де й полин. В якій, з поза чорних хмар громових сяло житте радістю, а гірке на чужені хлипання чергувалось зі співом, з ко-зачком.

Епоха яка, як те сонечко до заходу, від нових поколінь все дальше й дальше відкочується, стає для них чим раз менш зрозумілою, робиться — як таємниці старинні —

чим раз менш доступною, й, враз з мовою рідною, губиться в тіні — тоне в забуття...

На жаль, хочби за авторитету Курилика, сторохі у Канаді культури української (не те, що колись піонери!) на прохання моє, копією листа Курилика супроваджене, навіть і не відозвались. — Тре було робити нові заходи, у чужих людей. Та смерть — не чекала...

Без ілюстрацій Курилика, мої манюскрипти до видавництва тим більше доступу немали. Тож я визбирала їх, по журналах, часописах, та в манюскриptах, і, щоб вони разом з сонечком піонерським не згубились, видаю їх скромними власними силами.

Нариси, що в журналі „Жіночий світ” друкувались, редактувала Стефанія Бубнюк, за що широко-сердечна їй подяка. Нема вже між нами редактора св. п. Софронова-Левицького, який, не то пером, а серцем і душою нариси мої, що в „Новому Шляхови” друкувались, через довгі роки редактував. По нім писані манюскрипти, й нові й ревізії, йдуть до друку не редактовані.

З цим складаю, в останнє, „зошит” свій український.

Марія Ясенъ

PREFACE

To My Ancestors is a collection of short stories, written in the Ukrainian language. They are representative, rather than fictional, or strictly factual. In the main, these sketches portray the lives of the Ukrainian pioneers in Canada, who settled the unbroken wilderness of the prairie province of Saskatchewan.

But the work touches as well, though briefly, on the First and Second World War emigres to Canada — the artist, the academic, the technician, the professional.

It does not however (not being a historical work) encompass contributions of the early Ukrainian explorers of the Northwest Coast of North America — as Yuriy Lysiansky (1773-1837) or Dmytro Pawlutsky (?— 1747). And it mentions only briefly, in passing, one of the most distinguished Ukrainian diplomats directly involved in the history and political destiny of Canada: Petro (Pierre de, in the diplomatic French of the time) Poletica (1778-1849), the chief architect of Canada's western boundaries.

It was Petro Poletica, plenipotentiary of the Russian Empire to the United States, who was the principal negotiator and co-signatory of the Anglo-Russian Northwest Coast Boundary Treaty of 1825. (He acted in the same capacity in the Russian-American Border Treaty of 1824). This Treaty gave Canada the Province of British Columbia, the Yukon Territory, and part of the Northwest Territories, extending thereby, her territorial limits from the Atlantic Ocean to the Pacific, and to the Arctic in the North. By his Ukase of September 16, 1821, Tsar Alexander I had claimed these territories for the Russian Empire, which had alarmed both Great Britain and the United States. It was by the Anglo-Russian Treaty of 1825 that Alexander I relinquished his claims.

The cultural and spiritual bequest of the Ukrainian pioneer, as, likewise, that of the First and Second World War Ukrainian emigre, has been acknowledged, and indelibly woven into the evolving Canadian nation. But neither the name of Petro Poletica, nor an account of his diplomatic mission in and for Northwest America — so crucially important to the heritage of this country — is to be found in any encyclopedia or historical book in Canada.

Maria Yasegn

НОВИЙ ШЛЯХ

Novy Shliakh — The New Pathway

Ukrainian Weekly

184 Alexander Ave. — Winnipeg 2, Man.
Tel.: WH 3-1976

Торонто 28 червня 1963

ВШановна Пані Маріє!

Ви вже певно маєте число „Нового Шляху”, в якому поміщено Вашу статтю „Моїм предкам”. Я прочитав її ще раз, вже надруковану, з великою приємністю, і вона зворушила мене так само, як тоді коли я читав її, редактуючи її до друку. Я щиро Вам за неї gratulую, вона написана так щиро, безпосередньо і гарно, що я гордий, що вона з'явилася у моїй частині в „Новому шляху” і кожному стрічному знайомому поручаю її прочитати. Я зверну увагу на цю Вашу статтю Редакції „Свободи”, щоб її передрукували в українській або англомовній частині.

Крім згаданих вже прикмет Вашої статті, мушу скласти Вам признання, що вона написана дуже доброю мовою. Як бачите, я майже в нічому не потребував її коригувати. Я змінив тільки одно з перших речень, яке кидало деяку тінь на „новоприбулих”. Я не думаю, що це потрібне, тимбільше, що воно було б несправедливе.

Прошу Вас прийняти від мене вислови великої пошанні і признання для Вас за Ваш пієтизм і любов, з якими Ви висловлюєтесь у своїй статті про Ваших „предків” і про українську культуру і народ. Я ними глибоко зворушений.

Щиро вітаю Вас

В. Левицький

В поклоні українським піонерам Канади

Моїм Предкам*

Як часто нам українцям, уродженцям Канади, приходиться ніби виправдувати себе перед здивованими питаннями:

„Як можете ви, друге чи третє покоління, уроджене вже в Канаді, чути ще любов до українського народу, говорити й читати українською мовою, захоплюватись українськими традиціями, українською культурою? Ви ж не були в Україні, не бачили її краси, не вдихали її пахощів, не чули співів — ні селян, ні солов'їв?”

А в очах, нехотя, прокидається прихована зневага:

„А ваші предки, хто ж вони, ніби, такі? Селяни, хлібороби — темні, тупі, вайлуваті як іхні воли, з якими разом хомут тягнули — ні інтелекту, ні чуття, ні радости, ні сліз! Чим вам гордитися? — тими овечими кожухами, що стали посміховиском всіх чужинців?”

А мені так хочеться, як мога, стати в їх обороні, так хочеться на ввесь простір Канади розкидати слова: „ні, наші предки, наші селяни-піонери не були такими! Як що так, вони були б ще на Україні повигибали; як що так, вони були б разом з іхніми волами у багнюках прерій Канади свої кості позалишали, на лютих морозах з горобцями повимерзали. Як що так, то нас, другого чи третього покоління українського походження було б у Канаді сьогодні не було!”

Наші предки були героями-борцями, яких не могла подолати ніяка недоля. Сміливі, відважні, з легкодушною завзятістю вони брали життя в руки і клали його на льотерію у чужій ім, дикій країні — щоб або вхопити щастя, або згубити все; або знайти долю, або зустріти смерть. І мужньо, погеройськи приймали вони жереб, який ім доля судила. Без нервів, без нарікань, без безконечних жалів над собою. Вони приноровлювались до нового життя, прищеплюючи до нього своє, боролися з приро-

дою, з недостатками, з чужим, ворожим ім довкіллям. Щоб втриматись при житті, вони вчилися, творили, давали собі раду.

Корчуючи непрохідні праліси, видобуваючи предвічне каміння, вони не думали про голод, про спрагу; не чули як солоний піт ім очі виїдав, як мушня із зболілого тіла кров сасала, як гострі, пекучі порошини вгризались ім у рани, в легені, в обсмалену вітром та сонцем шкіру. Ні, іх думки линули далеко в майбутнє, коли діти іх і внуки засядуть тут, на цім ґрунті, що вони для них з такими радісними серцями готують.

І яка втіха, яке самовдоволення, коли завершилася перша землянка, посіялось перше зеренце. Яке чергування і радости і сліз, коли зацвіли і своєрідним ароматом наповнили повітря з рідного села привезені чорнобривці, васильки, маківки!

І не, як дома, у затишнім селянськім саду, а порозкиданим широко по дикій канадській пустині, прийшлося жити нашим піонерам. Ale ніхто з них не потребував оточувати себе гурмами людей, щоб не чути порожнечі своєї душі, ніхто не боявся залишитись на самоті, бо не знese власних думок. Ніхто з них не потребував психіатра, який впевнив би його, що треба тільки в щось повірити... В нього кульбаба лікувала хвороби, перед якими лікар ставав безрадним, а келих горілки — лікував і біль зуба і біль голови і той гнітучий біль, що так щемів, млоїв коло серця, коли почулися слова — „Старий Край”.

Ніхто не потребував технічного висліду лябораторії, щоб доказувати йому, чи Бог є — він глянув, як сходяче сонечко землю огріває, як дрібний дощик збіжжя-зелень просить, як вітрець сіножаттю колише, і, знати, що Він є.

Треба було йому нераз і бистро зорієнтуватись! Приїжджає чи агент, чи урядовець, — „Бачиш”, доказує, „це не так, як треба”. Піонер згорбився, здвигнув плечима: „щож”, вдає — „не розумію”. Урядовець глянув на спрацьовану постать, на виоране поле, на золоте збіжжя, де недавно ще шуміли ліси. „Дрібничка” — каже — „поправиться! Добре, що корчує, що оре та сіє, що дітей годує, щоб далі корчували” — і поїхав. Піонер випростувався на ввесь ріст і його очі блиснули вогнем. „Не для вас, чужинців, останками сил своїх, вигрібаю я оцю землицю

на світло Боже, не на рабів годую я дітей своїх. Дасть Бог, вони тут будуть панувати".

І так поволі, непомітно, рід його пускав коріння все глибше та ширше в землю, в науку, в економіку, в політику молодої, вільної держави. І як у старім краю він був тим корінням, на якім віквічно процвітала українська культура, так і у новім, укорінюючись у свіже, пухке канадське поле, він і далі плекав предківську віру, предківські звичаї.

Як урочисто обходилися свята, весілля, хрестини, празники, з усіма традиційними обрядами, співами, віншуваннями. Яке взаємне співчуття, в долі і недолі, де не стримувалось ні сліз радості ні помічної руки. Яка взаємна пошана, а особливо, пошана до старшого; яке додержування неписаних народних законів. Яка віра у Всемогучого, любов до рідної Церкви, до храмів Божих, які так скоро по преріях ніби повиростали.

Коли у прибраній батьківщині вперше залунало тріумфальне „Христос Воскрес”, і у переселених серцях затовохали всі незабутні Великодні рідного села, із жіночих очей ринули гарячі, нестримні сльози... Але он же паски, одна, друга, цілий ряд іх пишаються, рум'яніють у раннім світанку. Промінчики сходячого сонця освітлюють краплини свяченої води на квітчастих шишках і кожна краплина сяє, іскриється, горить вогнем великого свята!

Діти вдивляються у сяючі паски, подивляють барвисті галунки, мозаїчні писанки, хрестяться, кланяються, дають шану Богу, що воскрес. Великосвяточний вид заслонює заплакані очі, торжество воскресіння опановує зболілі душі, — сльози зникають.

Оце, вносячи діда до першої канадської хати, ноги батька ніби спотикнулись і очі його в сторону залишеного дому свого дитинства звернулись: „Чи лягли вже спати батьки старенькі? Чи у віконці похилилися — виглядаючи дітей, внуків із святою вечерею? Хтож відвідає осиротілих, пригорне, привітає, занесе свята у хату, що мене виростала?” Але тут же свої діти, оченятами, що сяють радістю, вечірної зірки чекають; мукаючи, квокаючи, золотим, шелестячим дідухом долівку вкривають.

Льняна, приданна скатерть — ткана дбайливою матірною рукою — ніжно прикриває пахуче, прерійне сіно на березовім столі. Жовта воскова свічка з батьківської

пасіки кадить паходчами рідного села, а поруч ней серед святочного столу колачі, кутя заносять подихом ланів з-під канадського сонця.

Батько нишком слізозу витирає, твердим кроком поріг переступає і у глухій закутині чужої країни урочисто несуться українські слова: „Христос ся Раждає!”

Як можу я забути різдвяні коляди родинні, чистий, срібний сопран покійної матері моєї, милозвучний баритон вуйка, легкий, натуральний альт вуйни, і той ще один голос, який через майже пів століття підносив, розраджував, чаравав. Той провідний сопран, який, як плинне золото, лився із грудей моєї тітки. „Ох, тітко, як бракує у цій пустині без співу, де тепер я живу, золотого голосу твого!”

Як можна забути ясні, місячні ночі, коли ми, тепло закутані від проникливого морозу — з гарячо розігрітим каменем у ногах — везли святу вечерю до бабусі, до вуйка, до тіток. Батько замотував віжки на переденок саней — довірені коні інстинктивно трималися снігом завіяної доріжки — і, вказуючи рукою на променисте небо, називав формації зір, які так миготіли, виблискувались високо над нами. Мелодійні звуки десяток дзвіночків на упряжі коней розходились далеко, далеко у тихім, зимовім повітрі. Нас огортало почуття захоплення, містерії.

Хто з нас забуде, як дітьми ми пробивалися глибокими снігами до сусідів сіяти з Новим Роком „На щастя, на здоров'я, на новий рік, щоб Вам ліпший хліб вродився, як торік”. Як перескакували палаючий дідух по святах, виробляли солом'яні хрестики на Йордан.

Ще сьогодні бачу червоно-огневі відблиски на північному небі, ген понад шумливою рікою Саскачевану, де молодь у Великодню суботу палила купи соломії. Досі чую живий дотик холодної води на простягнених руках, а то і на склоненій шії в днях Великодніх Понеділків.

А зелено-святочний май. Щечується гірковатий аромат щойно розвинених, ясно-зелених листочків на гілках осики й трепети, якими ми на Зелені Свята майлі подвір'я,

доми і церкви. А під ногами ще шелестить темно-зелений шовк осоки.

Ще не раз причувається мені, що мати мене будить, раненько, досвіта на Спаса — треба зілля збирати, увивати віночки та везти до церкви святити.

Поганські забобони? Ні, звичай, які скріплювали духа й ушляхетнювали серця.

Роки минулися і хто може сказати скільки поезії, скільки мистецтва, скільки невідкритих талантів сьогодні спочиває на запущених, бурянах зарослих фармарських цвинтарях? Де тільки різкі вітри жалібно завивають присипаючи попадані хрести насипами тяжкого піску. Де зимою хіба тільки місяць загляне, леліючи своїм лагідним промінням стоячі ще хрести, яких чорні, хрещаті тіні понуро простягаються по блідо-освіченім, білім снігу — та пішло тиху молитву за тих, що там у могилах під глибоким снігом спочивають.

Разом з піонерами лягло у могилі і знання природознавства, яке хлібороби тисячо-літніми досвідами здобували. Селянин-піонер любив природу, любив ту землю, що давала йому життя і піклувався нею. Ніякі технічні винаходи не заступлять тієї любові, так як не заступить ніякий сиротинець любові рідної матері.

Ні, ми не бачили України, не бачили гаїв зелених, садів цвітучих, не вдихали паходців, не чули співів, ні селян, ні солов'я. Але ми нащадки тих, що все це творили! І як для них в Україні, так для нас у Канаді і сонце сміється; і місяць подорожнім шлях просвічає; і вітер буйну зелень дроочить; і птахи співають. А Господь Бог дав життя і треба жити!

І тут у Канаді долинами калина червоніє, а попід горбочками барвінок в'ється, а ніжні, дикі троянди паходами повітр'я наповняють. Що ж, що не черешні а черемшина — чорні ягідки терпко-солодкуваті, як було піонерське життя, зате прегарні китиці білого цвіту, запашні як пам'ять іх, що між нами залишилась.

І сьогодні ми, нащадки тих авантурристів, які життя своє клали на льотерію, щоб здобути для нас новий світ, з

побожністю згадуємо їх саможертвенність, з любов'ю згадуємо їх життєрадісний світогляд, з яким у тяжких обставинах вони вміли жити і нам передали те життя.

Правда ваша, що наші предки не були аристократами крові. Ні, вони були правдивими аристократами — аристократами духа!

Дорогі мені селяни-піонери, дорогі рідні, і близчі і далекі, і Ви, що ще при житті, і Ви, що вже відійшли у вічність, прийміть від мене глибокий поклін за всі скарби духові, що ви вилили в мою дитячу душу. Дякую за виховання, за корм чесним українським хлібом. Прийміть поклін і простіть мені, що я вже не всилі передати дітям своїм все те, що Ви мені дали...

New Westminster, B.C.
June 29, 1963

ОВОЧІ

Він молодим ще — у Старім Краю — її кохав. Та він, авантюрист, за море бурхливе долі шукати пішов. — А до неї — з рушниками прийшли...

Йому донесли — та він не дружився... А вона, з мужем, та сином дитятком, й собі, його слідами, за морем синєм, у лісостепах Канади осілись.

Літа минали, й молодість миналась. — У сезон відродження, коли засіви по преріях Саскачевану зазеленілись, а горбоваті лісостепи білим цвітом черемшини вкрилися, вона — у середнім віці ще — повдовіла...

У поблизькім містечку, де своя церква, й люди свої, продавалась хатина з садом та городом — квітником обведена. І вона, у запашнім куточку „віку доживати” хатину туку купила. А там, не тільки садочок, а й квіти рідкісних видів! Вздовж саду бози; в ногах іхніх півонії, нарцизи, лілея червона; а під хатою, де й чебрик, й резеда, темновишневі георгіні на сонці. При вході дві смерічки. А біля дверей, розкішна рожева троянда кріслатим віттям стіною стелилась, та пахущими пуп’янками понад віконця, круг дверей, віночками вилася.

Заїхавши до містечка, він зайшов до уквітчаної хатини, з тою, що колись любив, привітатись. — Побачитись, розпитати, пережитим — щасливим, чи не щасливим? — поділитись. Та вона, в хату його впustивши, сама ніби по щось вийшла... Та він — більше недокучав...

Аж почув: Вона у лічниці. До хатини у садочку більше ся не верне.

Вернулись давні дні — давні мрії. Ухопило за серце втрачине щастя, втрачине життя. Так хотілось! так серце рвалось! — Полетіти — обізватись — пригорнути! Вона утішеться — полегшає! — Але що? як ні...

Він пішов, та для спрагнених уст, що колись цілував, кошик сцілюючих овочів купив. Та сином і невісткою її, яких вона любила, іх їй передав: „Не кажіть! — що від мене...”

Вікування її вже не довге. І одного світанку, коли сонечко мало сходити, а птахи вже співати починали, вона із цим світом розпрощалась.

І до останку не знала, що овочі, як бальзам сцілюючі — які їй паходчами її садочка заносили — не від дітей, що до останку її їх доносили, а від того, що з замолоду — довіку — її одиноку кохав...

Ванкувер, Бр. К.
15 липня 1977

ЛИШ ЛІТА МИNUЛИ

І місяць далі сади сріблить, темну ніч у містику вбирає; й зорі надгорами смерек прадавніх, невгасаючи, промінням мерехтять.

Надсинню облаків цвіте квітник мій — поле дум, ідей, духового чуття. Там і любов тендітно розвивається. — Кануть звідтам пелюстки ароматичні — ніжний білий цвіт вічнозелених помаранч.

Тільки літа молодії — стражені — змарновані — увінчати інших, цвітом папороті відлетіли на все...

Ванкувер, Бр. К.
22 липня 1979

ЙОГО СЛОВА

*Ну, щоб здавалися слова?!
Слова та голос — більш нічого!
А серце б'ється, ожива,
Як іх почує. Знать, од Бога
І голос той, і ті слова
Ідуть між люди.*

Т. Ш.

І так слова Тараса Шевченка — ні, не слова, а велика невмируща душа його — йшли між люди. Йшли, бо сам Господь Бог так велів.

Надхненні тисячо-літнім духом українського минулого, дишучи пророцтвом вільного майбутнього, цілючи як бальзам і пекучі як вогонь, вони влучали кожного українця у глиб серця.

І ті серця українські, здавалось би кволі, тупі, недоступні, на диво заворушились, забились, ожили! Ожили і з запалом кинулись відгребувати ту свою Україну, що її вороги чужі і свої зрадники так завчасно, живцем у могилу положили.

Словами Тараса Шевченка заговорили всі предки українського народу.

Обізвались його словами могутні князі українські; обізвались козаки січові; обізвались гетьмані. Заговорили й гайдамаки, і українське серце — затужило за своїм славним минулим.

Його словами покотились слізози українського жиноцтва, зведеного, збезчещеного, у розквіті краси збавленого життя.

В його словах пролинули хлипання сиріт під плотом. Не благаючи вже ні хліба ні води, а тільки теплої груди материнної, щоб на неї голівку в останнє склонити.

Його словами глухо застогнало поневолене, катоване кріпацтво, і українське серце, те чуйне, щире серце — заридало!

Його словами гнівно загриміли прокляття, зроджені в крові серця і в розpacні душі, на зрадників, на братоубійників, і українське серце — здрігнулось!

І тоді наш люблячий батько, строгий наш учитель, у

розбуджене українське серце — мов той промінчик весняного сонця — вложив надію:

*Україна встане і розвіє тьму неволі,
Світло правди засвітить і помоляться
[на волі невольничі діти!]*

І в українському серці зродилось життя! Воно глянуло на сонце ясне, на сад вишневий, на землю пахучу, родючу; почуло шум вітру в гаю, солодкий спів солов'я.

*Таж це моїх батьків земля;
Їх слізми ї кров'ю умита;
Їх піснею залита,
Могилами їх покрита!
Чому ж тут ворог мій, а не я, панує?*

І тоді прийшов наказ:
*Борітесь, поборете, вам Бог помогає!
За вас правда, за вас слава, і воля святая!*

І Україна, та безсталання, притоптана, приголомщена Україна, почула слова батька!

*Почула, здигнулась, розсипала кайдани,
Стряслася з себе вонючу грязь московську,
Змела стухле, варшавське сміття,
Дихнула свіжим, чистим повітрям степів широких
І — встала на ноги!*

От, що таке, слова!

Ню Весмінстер, Бр. К.
Лютій, 1963

ЧУЖІ

Щорання вони — чужі собі, незнайомі — на тім самім перестанку автобуса чекали.

Не підходили; не поздоровлялись; сиві із бурими, очі оминалися. — Чужі...

Та сьогодня день якийсь не такий був — щось серцю долягало; нечувся утиші ночі темної м'який, тихий голос — ніжно, чуло...

Сьогодня, у раннім світанку, його на автобусовій станції не було.

Ванкувер, Бр. К.
6 вересня 1979

СТРІЧА

Несподівано стрінувшись, вони витались, біля кипариса при вході, радісного дня у неділю.

Він — „подорозі” — вступив... В руках, ніжних як серце його, нове видання рідкісного твору у дарунок їй ніс. І скоро, граціозно, як тільки він вмів, з хідника до мешкання її звернув. Та зупинився — карі очі оглядаючись назад — почувши за собою легкі, підбігаючі кроки, мало-щочутний клич ім'я його.

Він став — чекаючи...

Вона з противної сторони вулиці, з позаду ряду густих, старих кедрів, на той сам хідник звернула. І у золоті сонця осіннього, в повітря, що стиглим зіллям заносило, проти себе стали...

Та чому він зблід? — хотяй осміхаєсь? — Чому карі очі, що щастям спалахнули, вже сум безліч осеній заляв? — А її сині? — що глянувши в карі, зорями озвались, чому вже згасли? — туман іх обняв?

Як з гіллячки листочки два, що вітер розвіває, так судьбою життя їхнє, невблаганно розминається. — Це ѹ самозречення, ѹ прощання, ѹ жаль...

Та все це мов блеск зорі подаючої! ѹ муки, ѹ терпіння, ѹ досмертна розлука — все тимчасове... А їхня любов — хотяй доля не поблагословила — то вона на вічне...

Ванкувер, Бр. К.
5 квітня 1982

ВЕСНА

На сході до сонця ріка блищить: люті її води об каменисти береги б'ються. Зимою, морози були її закували; а заверюхи навіями снігів пригребли. Та весняне сонечко піднялось, засміялось, заграло. І повінь розшматовані криги, то горами по берегах повисаджувала; то — перевертаючись та зударяючись у киплячім вирі — з бурхливою водою руслом понесла.

Терасами понад рікою ліс шумить. Віття об віття, листок об листочок — вишня, берізка, калина — до синього неба, до оживляючого сонця, за корм ся змагають. А в ногах іхніх, листячко минулих весен — притоптане, прибите — спорохнявіло... Та на нім прегарні квіти цвітуть і пахнуть.

Вони стежиною поверх терасів понад рікою у двох ішли. Весняний вітрець паходами завівав — під ногами шелест барвінку...

„Я тобі,” бурі його очі синім прирікались, „усе — й серце, й душу — віddав! — і повік — не відречуся — не покину!”

А її голос, мов той шелест вітряний: „я без тебе — жити не можу...”

А на вершечку берізки, проти них манюсен'ка пташина, мов післана — чудна, одинока! — радісно защебетала... Він відвернувся — захоплений, здивований! — до містичної пташини придивитись. „Це знак віщий” — бурі його очі радістю засяли, „щастя — долю — нам пройщає...”

Повітря пахуще, лагідне, весняно-свіже. Мушка маляренька, вилискуючи крильцями, літала, на сонці гуляла, й на листочок м'яти, в ногах іхніх, сіла відпочати. Листок стрепенувся, подався — назад навернувся — а зелена на нім комаха знова скрито притаїлась.

Вони стежиною в город квітник зійшли. Троє білесеньких котенят, залишених без мами, підлізли до їх ніг, шукаючи корму. Вона похилилась, і ніжною рукою, підняла пушечку білого пуху; і сміялись, що воно, манюсіньке, рожевенським язичком лиже її пальчик.

Бурі його очі, леліючи сині — щирі, свої, „не для цього світу сотворені!” — ще раз іх обняли — і він розпрощався...

На розквітлім кущі бозу, пахущім, ніжно-фіялковім, ластівочка маленька, в синь неба задивилась, піснею заливалась. Нараз,! — пісня урвалась... І тільки гаряча, червона кров, мерехтливими краплинами, із котячих гострих зубів та білих лап, на холодну зелену траву стікала.

І вернулась назад до котенят мама: чисто вмита, знову біла як сніг. Пригортає, лиже, муркоче, свіжий корм манюсіньким дає.

А він? — його бурі очі? — що так свято були повірили! у знак віщій? — благовісний спів містичної пташини? Чи каялись потім вони? — Чи каялись — що повірили?..

Як регоче! — сміється над ним! — доля... В неділю мали іх міртом вінчати; у четвер — злорадіючим навтіху! — у могилу його положили...

Вечірним сумерком вона сама у городі — між лілеями та півоніями, що він любив... Одна рука під серцем; другою, куща держиться. І звідки беруться ще тій сльози? — що з синіх очей зелене листячок росять? — на білий та рожевий квіт спадають...

Та на веснянім сонці друга мушка крильцями виліскує, в повітрі гуляє, на розквітлім кущі бозу — пахущім, ніжно-фіялковім — друга ластівочка у синь неба задивилася, піснею заливається. А химерна доля другій парі — вінці міртові на голови кладе...

Сонце сміється — оживляє... А вітер, — стиха шепоче: — „Весна!”

New Westminster, B.C.
April 1, 1964

Українська Матір у Канаді

МАТЕРЯМ-ПІОНЕРКАМ: У СТОРІЧЧЯ КАНАДИ

Вони в Україні родились, наші матері-піонерки Канади: де ранньою весною зозуля кувала; чаруючими вече-рами солов'ї співали. А вони, уквітчані, чорно-брові, у сумерк вечірний на спів-вечерниці виходили. — Чи, у дружках — стіл синіми цвітками вкритий — з хрещатого барвінку віночки сплітали.

Там їхні села, церкви їхні, хатки в яких вони родились, могили де роди спочивають. — Предки, з якими вони дарою великомдньою ділились, на Свят Вечірню вечерю закликали...

Там витоптані доріжки сільській, стежечки, що ся перетинали; там соняшники, волошки; соняшні поля на яких вони пшеничку жали.

Там ліси шумливі, в які вони по розмай ходили; дуби священні, під якими пра давні ритуали виводили. Там, у сяйві місяця — як ріки кришталеві! — дівочі мрії родились; там — їхній серця.

Та нараз доля — чи недоля? — по диких лісостепах Канади їх розкинула. Як маки барвисті, вони по преріях Саскачевану розсіялись: у вишивках, строях своєрідних; у намистах, герданах, червоних коралях. — Розквітали там і синьо-окі, й чорні.

Квіття маків — зі Старого Краю завезене — в їхніх городах цвіло. А вони — красувались по степах.

Літо квіттю сприяло: ранні роси нектаром наповняли; соняшне проміння барвами наливало. — Та вже — літо — спливає... — Ще хотіть день — ще два — у городі на сонці пишатись! ще годину... Та, ні! — І вони — головки склонили — та пелюстки барвисті, одна по одній, легенько, мов слізози прощальні, присмерком вечірнім з насіннячком дрібненьким землі віддали і — зникли на все...

А що ті матері-піонерки, що лісостепи канадські прикрашали? — Чорно- й синьо-окі русалки з україни? Ті, що на чужені — у строях барвистих! — біля кругло-банних церков фармерських гаївки виводили? Що пахущим зіллям й зеленню шелестячою — листячко осики й шовк осоки — хати, подвіря, та церкви майлі? Ох! — вже мало їх між нами осталось... Тільки через одно, двоє, а то й троє

поколінь вони по степах квітили, красувались: Витоптали нові стежечки попід горбочки; прибрали городи; прочистили поля — все, все нам передали ї — одна по одній! — забрались з поміж нас...

Та скільки романтики, історії живої, наші матері-піонерки, по преріях розсіяні, по собі залишили! А скільки елегій, в цей рік Сторіччя Канади — вінців посмертних — співці їм складають! З того дикого барвінку, що по горбках, де вони стежечки топтали, в'ється, вони — співці їх білими стрічками сплітають, та кладуть їм у ноги, на фармерські могили... Та чому то не було? — не було кому! — подати їм в утомлені руки хоч по кілька листочків зелених? — тоді! — як вони ще жили...

Та хай інші в цей рік ювілейний, шлутъ їм посмертні похвали, описують героїчні їхні зусилля: добробут, що вони для нас створили; духовну спадщину, що нам залишили; дітей, що виховали — кажуть співці — на славу...

А я хотіла б, радше, завернути час, та свіжими ще їхніми стежечками, до біленьких піонерських хат їх підійти... Підійти, привитатись, та почути — почути ї відчути! — відчути ввесь той глибокий патос їхнього в Новім Краю життя: і всю їхню радість; і все незбагнене їхнє горе. Живо, глибоко відчути! І принести їм, у щастю їхнім сприятливість, а у терпінні, крихітку бальзаму, китицю співчуття.

Я хотіла б подати китицю білих, білих лілій кожній тій, зморені буденною працею, що виснажена, без догляду, дітей родила! Кажуть співці — на славу.

Ніжною як шовк хустинною повтирати сльози кожній тій, що маленьку домовину — зі старих дощок збиту! — м'яким зіллям вистеляла, та в'ялими румками, на хрест свіжий, віночок звивала: З чорнобривців, чебрецю, та васильків, що в городі вирощала... Або — безрадна! — над домовою вмлівала: її дитинку — манюсіньке нехрешчене ще — поза освяченим місцем цвінтаря ховали...

Я хотіла б сильною сцілющою рукою відвернути печаль відожної тої, якій доводилося переносити при-ниження, чи приватно, чи прилюдно — не тільки від чуженців! — а й від своїх — від того, що повинен був її, її гідність жіночу, захищати.

Посадити праворуч, на „першому місці”, кожну ту, глибоко-віруючу, що на спрацьованих, тремтячих ногах — одно дитятко на руках, а друге під серцем — на заклик раннього дзвона недільного, на безконечних проповідях вистоювала: Вислуховуючи побожно й ті, що були бого-мільні та поучаючі, та й ті, що були понижуючі й образливі.

Я хотіла б за чуба затягнути в кожну гірко-оплакану хату, тих що матері-піонерки, як сьогоднішні співці співають — на славу! — плекали; а вони, вийшовши в люди — іх відцурались... Та тепер, тільки хіба, що в сні іх побачать — або ненароком причуються дрібні діточі кроки, юній — сердечний ще! — голос... Чи часами, раннім ранком, зі сну збудить та за серце вхопить — як колись щире! — раде „Мамо!”

І так аж доки не пройшла б я всі лани, всі горбки прерій Канади: Віднайшла би всі круті стежечки іхні; підійшла, відвідала кожну вапном вибллену хату; та почула — відчула! — кожне — й зболене й радісне — на чужині серце...

а віднайшовши іх — цих наших русалок піонерок з України — я подала б у стражданальні руки кожній з них — не посмертний вінець барвінковий — а, щоб і чорні й сині очі осміхнулися! китицю пахущих, живущих троянд...

Vancouver, B.C.
April 10, 1967

ПЕРЕХРЕСТНІ ДОРОГИ

Перехрестні на прерію дороги. Перехрещаються вони, ѿзбігаються, на схід, захід, північ, та південь, де у блакиті небосклону ся гублять: Рівні стяжки прерійного Чорнозему, у ясно-зелені краї воскресаючої весни.

З півдня на північ, за чорниматафалком, повільно котиться похоронний кортеж. — Освічений — щоб очі згаслі шлях свій бачили...

Напоперек, на дорозі зі заходу, зупинившись перед маєстом ритуалу, чекає перед процесією авто — також чорне...

В авті, що перше в ряду услід за катафалком, дочка — побачивши — в істерію попала. —

Не плач! дитинонько, не плач! Тета, придушуючи власне ридання, сестрінку зрівноважувала. Не плач, дитино! Ах, Боже, наш, Боже! добре, що очі мами цього вже не бачать...

— Це поліція, на похорон батька — господаря, що чесне, без плям, ім'я потомкам передав — в авті, як катафалок чорне! сина до церкви везе...

Ванкувер, Бр. К.
29 грудня 1981

—Columbian photo by Don Timbrel

A young Ukrainian girl in Canada, observing the ancestral rites of Ukraine.

МОЮ ДИТИНУ, ЧУЖИНЕЦЬ ПОКОХАВ

Вона тільки одна в мене, — по братові своїм Володиславові після дев'яти років прийшла. На чолі темний кучер вперше закрутівся, — ямочка на щоці. Личко ніжне, дрібненьке, а очі голубі — питали: „Чи рада ти мені?...

Ми дали їй ім'я „Олександра”.

Вона на весні прийшла, — над водою лоза цвіла, ліс зазеленівся; в саду вишня розвивалася, а під хатою барвінок синню розстелився.

Крізь віконце сонце заглядало і птахи співали, — їх же радості не було межі, як не було й мої!

Легенько, на моїх руках, вона із лікарні у наш дім ввійшла; тихенько, як промінь, у серця закралась. Батьки радіють дочкою, у брата маленька сестра. Рожевим ранком вона розвивалася, росла, — а я їй з біленського деляну суконочки шила, та в сині цвітки — до очей — вишивала, шовкові стяжки добирала до лиця, у кіски їх вплітала, та черевички на ноженята — м'які, біленькі.

Які ж щасливі дні, враз з нею, в нашу хату завітали! Чи, разом з нею, і відпливуть? Вона батьків утішала, брата ублагороднювала — він милувавсь сестричкою, що його обожала та заповнила пустку у серці одинака — а тета Павліна, щедра, сердечна, немов друга ненька у неї. Ми її любили, пестили, рідною мовою викохували, як ніжна цвітка вона в нас росла.

І так дитячі літа минали і їй на шостий рік пішло. По майдані, у садочку, вона з дітьми гуляє, білесеньку кицьку на руках пестить, — а я — шию їй шкільне вбрання та — мрію про майбутнє.

І коли у саду достигали вже груші золоті та сливи пурпурові, а лист почав багряніти, вона наділа суконочку гранатову та нові черевички лякерові, а я, синю стяжку їй у кіски заплела.

Я взяла її ручечку у свою та повела на дорогу. Понад деревами та дахами хат до нас долітали перші звуки шкільного дзвону. Чи доторкаються вони її серденька так легко, без журно, як тяжко, вони падуть на моє? Ми звернули в алею, обсаджену молодими деревами і вийшли

коло школи. Біля дверей вона завагалась; та учителька зустріла її, ласково усміхнулась, її ручечку з моєї взяла, і — я тою самою дорогою, верталася — вже сама.

Що ранку її вірна собачка до школи її відпроваджала і, що-вечора, в ту саму пору, за ворітами ждала, вдивлюючись у дорогу, звідки має надбігти її молоденька хазяйка, в руках книжечки, зошити й малюнки для мами.

Та згодом, поруч книжок державних, на столі лежав і буквар український, а вона дитячою рукою абетку виводила. А одного ясного вечора, восени, коли жовтневий місяць ізза гір висувався, та встеляв сріблом і хідники й мурави, проходячі почули звуки фортепіано в нашій хаті. І коли вже сині очка пильно за нотами слідкували, а маленькі пальчики по грубих клявішах шукали, можна було вже впізнати мелодію „Реве та стогне Дніпр широкий...“ Ще раз, і ще раз, і вже мельодія — вірна, рідна, своя — розвинулась і за серце вхопила. Як можна сказати, що в нас тоді перевершало, — чи ті слізози були — радість, чи — придавлений жаль?!

Раз у тиждень, українська молодь і дітвора, як пташенята одного роду, збиралися у залі, де п. Більчак та п. Купчак народніх пісень і танців їх навчали. А якої втіхи було, коли прийшов вже нарешті, перший концерт! По мережаній сорочечці червона спідничка в рясні фалди, корсетка з аксамиту; на шиї коралі, шнурок за шнурочком, по груди покотились; а на головці, — віночок в рожеві троянді й яскраві стяжки по пояс.

І вже на залі світло згасло, і хтось завісу відсунув... Вже, і музика грає! — щож, що маленькі ноженята поховзнулись, та впали — публіка простила — вона ж з усіх найменша!

Вона підростала, крильця розпускала, і вчилася, що життя не завжди як матір ласкове, а що воно приносить і дні радощів і дні смутку та сліз. Коли восени на неї наділи мантію і корону принцеси в драматичнім фестивалі, то навесну її суперницю королевою свята Першого Травня обрали.

Скільки годин я з нею просиділа у ж达尔нях, по пробах, на лекціях музики й балету — скільки авдіцій, фестивалів, конкурсів — і в чужих установах і в своїх — а, як радо я б сьогодні їх всіх завернула! Як вона тішилася,

коли я приходила на імпрези її молодечих груп, а як вона гордилася, що її мама головою Батьківсько-учительського Товариства, разом з нею в початковій школі, опісля знову в середній, а так і головою Ради. Для неї вулиця не мала принал, — вона мистецтвом любувалась. В дитячім відділі бібліотеки не було вже книжки, щоб вона не перечитала, а в моїм городі — чи був відтинок пейзажу, щоб вона не змалювала. Так пройшла вона елементарну науку, яку за п'ять років з відзначенням закінчила, та три роки нижчої середньої і, на тринадцятім році, до вищої середньої школи вступила.

„Це Київ, багата столиця колишньої Росії”, учитель на географічнім курсі викладав.

„Ні, пане Мітчел, не Росії а Україна”, і молоденька учениця з учителем на пррю стала. Та шляхетний науковець не сперечавсь, а постановив вивчати історію країни, що видала відважну дитину. І коли з цього приводу, пів року пізніше, Комітет Поширення Української Книги зорганізував симпозіум „Україна” в Нью Вестмінстері, то на велику втіху учениці, з доповіддю в нім „Географія України” виступив вже — п. Мітчель!

В обрядові свята, молодь, і своєї нації і чужих, в нашім домі збиралась, — між ними і кароокий юнак шотляндського роду. В нас і для них з-поза темніючих гір святвечірня зірка сходила, і солодка кутя святу вечерю впроваджувала, а сніпок ґраціозних колосків на покутті, зеленню обвитий колач на столі, та колядники по старім звичаю — були Різдвом!

А Великодня субота? — в хаті тихо, ясно, чути тільки запах воску та гомін молоді, що круг стола писанки пише — щоб своє ручне мистецтво додому принести та своїх обдарувати, — а я, великоміні страви готову, печу паски та тортом і бабкою їх частую. Під час літніх ферій, коли інші гуляли, вона через два роки до Едмонтону а на третій до Вінніпегу на Вищі Освітні Курси іздила. Може там і своїх пізнає — думала мати, а кароокий шотляндець, випроваджаючи, на пам'ять їй срібний нашійник св. Колюмба дарував.

Вона вернулась, захоплена, піднесена, горда своїм народом — родині перший том мистецтва Шевченка в дарунок привезла. Ми були собі близькі, ділились обі і

думками і почуваннями, бо для матері й дочки, рівно, своє було рідне і дорогое.

Ще тільки тиждень-два втішалась вона погідними вільними днями, а потім на останній вже рік середньої школи вступила.

Все ніби як торік було — а щось не так. Якийсь особливий настрій усіх огортає. Не те, що наука тяжка, — а що по довгих роках і спроб і змагань, і вдач і невдач, приходить час розставатися і з учителями, і з тою лавкою, що не раз так надоїла, і з шкільними друзями. І навіть в найбільш байдужім серці, відзивається нестремна туга. Але приніс їй цей рік і китицю троянд — її редакторкою шкільногомісячника „Пірсон Майк” обрали — і в провінційнім конкурсі цей місячник першу нагороду zdобув.

І так кінчався ще один етап молодечого життя — як невідкличний і неповторний, так і ніколи, ніколи незабутній! Родина тихо-тихесенько на залі сиділа, як вона, з сяючим обличчям, сама вся в білім, своє свідоцтво приймала. А на градуаційне приняття, вона — з молодим шотляндцем пішла...

Та й чого ж мені хотіти в нього, — Чи ж він у своїх батьків не дитина? І чемний і пристойний і гордий своїм народом! — Та чому ж його рід не з Карпатських а з Шотляндських верхів прийшов? — Чому в них Стюартів а не Руриковачів почитають? — Чому він Брюса а не Романа, залюбки споминає? Він і в співі визнається і музику вивчає — та чому, в нього шотляндська дуда а не бандура? Чому не українських а шотляндських пісень з таким чуттям він співає, грає?

Увечорі свято Бирнса, і він новий костюм свій — темнозелений і синій — на столі розложив і ніжно, уважно, взір до взора, фалди в нім складає. Я дивлюсь та любуюсь — та — чому це шотляндський плед а не жупан український? Чи бачив ти стрій Гуцульських верховин? — я його питию — з Поділля, чи з понад Дніпра? В вас плед клітчастий, а в нас плахта ткана в віконця — а з них процвітають взори — яскраві як маки у полі, як промінчики сонця!

Він глянув, „так гарні”, каже, але в очах погас огонь що перед хвилиною там горів. А вона? — Чи її очі також

згодом будуть холодно дивитись на те, що досі так ніжно кохали?

І він і я стали мірятися силою, володінням над нею; а вона — терпіла — ті що вона найбільш любила, серце їй двоїли. Тут матір — що перша її обняла, за неї побивалась. Мрії свої в ній вкладала, а тут, наречений — в карих очах блеск щастя і ніжного кохання. Та мати відограла вже свою роля — вивела вже в люди малі ноженята; не біжать вже до мами очка заплакані, не простягаються рученята — і думка вже самостійна, своя. А життя кличе, — молодість має свої права.

Літо — тепло, запашне, повільне — пишається у повнім розквіті. А понад гніздечками, що в зелені криються, молоді пташенята з гілки на гілку ступають, крильця пнутъ, простирають, — Може вже сьогодні їм злетіти у волю? А мое подвір'я мов полум'ям палає! Червона лілея — що я з квітника покійної матері привезла та в своїм розсадила — враз розвинулась і ввесь город квітом вкрила! Дорогі ви, мої, пелюстки червоні!

В цю розквітлу, запашну пору року, приіхав до неї юнак із Сходу. Та й він також у своїх батьків дитина — і освічений і пристойний і — гордий своїм народом! а його рід? Його рід — український. Вона з ним в городі привіталася, там погостила, там і розпрощалась. Ні в хату не просила, ні матері не представила — чужинець біля неї стояв.

Літо минуло, осінь прийшла і вони обоє, шотляндець і вона, на перший рік університету вступили. У моїм серці опадали мрії як опадало листя з дерев. Мов повіяв холодний вітрець із заходу і між матір'ю і дочкою закралось щось досі чуже — ніби ставали все більше незнайомі одна з одною. Вона на університеті до українського товариства Альфа Омега вступила, та, чи воно для неї — як колись було — стане близьке, своє? Дома, вільними годинами, вона давала лекції на фортепіані — а за другим вже роком університету Британської Колюмбії, вони обоє, стипендії здобули.

„Нема як була геленська культура! — не тільки мистецтво, а й демократія Греції...” він починає.

„Була колись і в нас демократія — на Україні!”

„У Росії, ви мали сказати? —

„Ось,” кажу йому, „Історія України, Менинга, — прочитай!”

„А чи це авторитет? — я на університеті Вернадського та Пастера вивчаю!”

Я глянула на дочку. Чи стане вона, як колись малою ще в школі, та скаже: „на Україні — а не в Росії...”? — а вона очі до долу спустила. Вже і на неї вплинули Пастер і Вернадський!

Деж Ви, науковці-українці, що по Славістичних департаментах канадських університетів історичні підручники Вернадського та Пастера рекомендують, а ви мовчите?! Гріх будете мати за наших дітей, що так пропадають, та за тих чужих, що іх університети нам на ворогів виховують!

Пройшло ще одне літо і знову вересень, і знову перші звуки шкільного дзвоника. Вона цей раз вже сама цьому дзвінкові назустріч пішла — пішла вітати перший день учительської кар'єри; а мати дома, душою її супроводжує, а думами лине до першого вересня — тринадцять років тому.

Вона полюбила свою професію. В її школі і директор добрий і з іншими учителями згода, а учнів вона заохочує цікавитись, думати, вчитися. Почалися нові пляни, нові проекти. Вона вчить музику й мову, хор провадить, концерт приготовляє; а згодом вертається в університет, щоб свою освіту кінчати.

Життя нормувалося, вже десь і сумніви пропали. Аж одної неділі ми в трьох сиділи... „Мамо, ми з весною думаємо побиратись”. І її блакитні очі щастям засяли — а чому мене так серце заболіло?

„Може б ще пождати? — тільки й волі...”

„А чи подружжя це рабство?” — він питає мене.

„Як у кого”, кажу йому. Та не рабство тут ввічі заглядає, а кінець цієї вітки моого роду і народу. Цієї вітки, що в моїм роді росла, розвивалася, а в чужім розквітне. Вона прикрасить його, виховає дітей на хвалу його; принесе чужому народові всі цінності духові, що мій народ їй дав. І прийде час, до мене прийдуть внуки — своєї крові, та — чужі!

„Ми вже рішили...”

„Добре, дитино, я тобі — тільки щастя бажаю!”

Чому ті дні нараз такими довгими стали — де те сонце ховається? Чому кімнати такі тісні, пусті зробилися — так душно в них стало? Я шукаю в них розради — будуючих ідей — а бачу тільки спомини минулого — силуети розвіяніх мрій!

Фортепіан зчинений. — Чому мені причувається мелодія, що їх маленькі пальчики так пильно, колись, по клявішах шукали? На поличці стоїть трофеїка із СУМКу, образок що вона, маленькою ще, для мене змалювала. В шуфлядах наші, українські, книжки, свідоцтва, знімки в рідних строях, та платівка, в якій вона деклямує, „Учітесь, брати мої...” — а у шафі висить віночок з яскравими стяжками та лежать — червоні корали.

„Чого ж ти плачеш?” — приятелі мене питаютъ. „Він же чесний, вродливий, освіту здобуває — тож твоїй дитині щастя всміхається! А що чужинець? — таж ти у Канаді!...

Дорогі ви, приятелі мої, які ви щасливі! — що так легко позбулися приязні до народу свого, і крім розпещеного тіла, вас ніщо не болить!

„Наше весілля розквітне в троянди, вересом пурпурковим замайтесь...” а я дитино так хотіла бачити тебе у мірті-барвінку!

Все ж вони в українській церкві вінчалися, — відступився рід шотляндських верховин, родові українського Поділля, — і з поміж вересу та троянд, дрібний мірт зеленівся, а з екзотичного букету молодої, хрещатий барвінок додолу спадав.

Забилося серце, коли свій свого обіймав, коли з усіх сторін Канади з'їхалась рідня, на весілля молодої, щоб урочисто, по-українському ще звичаю, її вінчання обійти, щоб урочисто, по традиції предків, дитину свого роду віддати у чужий. В домі, де колись дитячі голосочки українською мовою щебетали, ввечері напередодні шлюбу стояли колачі на столі, сиділи круг стола дружечки, свашки й сусіди, та молодій і молодому, з мірту дрібного, до шлюбу віночки ввивали, а для рідні міртові корсажі.

Церква освічена, осяяна, окрашена пахучим квіттям, наповнилась і чужими гістями і своїми, а в лавочках на самім переді засіли діточки рідної школи. Величавий і зворушливий образ вінчання за візантійським звичаєм,

прикрашував і підносив своїм співом хор пана Реваковського, до якого долучились і найкращі солісти Ванкуверу: пан Гузик, пан Зазуляк та пан і пані Мацелюх. Прийшов до Ню Вестмінстера наш пан Турко, за дяка служити, а пан Михайло Микитин і друг молодих і товариш по школі, ім на їх вінчання, св. Апостола читав. Якіж тендітні були ці хвилини, — які етеричні, невловимі! Скількома переживаннями, почуваннями, надіями важили ті одна-дві години, а ніби як одна хвилинка пролинули! — Тим людям, що моїм дітям ці години звеличали — я на завжди вдячна буду.

„Чи це моя дитина, у вельоні, міртовім віночку, з молодим, на вишиванім рушнику присягу складає?

„Я — беру — тебе...”

Отець Мороз положив її руку на його, і — ця вітка моого роду, моя цвітка весняна, — перейшла із свого народу у чужий. Весною, на моїх руках, вона у наш дім ввійшла, — весною я її на нове життя поблагословила.

„Ви українка? — цікаві питаютъ.

„Так, я і мої предки — українці. Та мою дитину, дочку едину, — чужинець, покохав”.

Vancouver, B.C.
July, 1965

ДО ДОМУ

Від рання, ще з досвіта, до іспитів студії: букви в очах мішались; речення розбігались по білих листках. Вона пустилась, з чужої в підвалу кімнати, у розквіт травня, вулицею, де свіжий, весняний вітрець провівав.

Люди домів на вечерю верталися. А вона, розминаючись, мов не свідома іх йшла — очами дому матері шукаючи...

Ще, ще один дім — ще одні з хвірточкою штакета — утомлені очі шукали... Он, де той квітник, — її смерічка при вході! — там мати мене виглядає! у синіх, як небо синє! очах, радісний мені привіт. — Та, ні! це тільки квіття — що й в нас колись цвіло...

Послість за послістю вона минала: у них люди; чути розмови, веселий сімейний сміх. — Та для неї — все закрите! — все чуже...

Вже смеркалось. Надворі похмуро; вітрець мрачним дощком у вічі завівав. Нараз — чи то рожева троянда, що в'ючись при дверях, пуп'янками рум'янілась? — вона звернула, їй до матерної хвірточки руку простягла...

Та стянилась! — біль серця очі заливаючи...

Таж це не материнні двері! — не її — як гоблятки аромату — рожева троянда... І хідник — мов на хвилях човен — у ногах захитався... Та стрималась, в очах прояснилось, і повільними кроками, мов у поході похороннім, до чужої в підвалу кімнатки пішла...

Ванкувер, Бр. К.,
11 Вересня 1979

UKRAINIAN PIONEER IN CANADA

МІЙ ТАТО

I

Мій тато у співучій, пахущій україні — краю солов'їв, жуків, та кріслатих, священних дубів родився: час цвіту й зелені, у місяці травні. У місяці квітні, під далеким чужим небом — що осику й трепету вирощало — коли сніги по канадських лісостепах топились, а зелена травичка щойно сходила, він помер. Покинув він нас, не в глибокім віку ще, у день двох великих християнських свят — і радісного, й сумного: за старим своєрідним календарем це був день благовіщення; за новим, Великодня П'ятниця.

З рідної хати його, де життя, пройшло; де любив; де родину виховував, випроваджували тата — обрядово, з ритуалами, з чорними хоругвами, що так ненадійно на подвір'ячку його у повітрі зашелестіли, в останню, безповоротню вже, йому дорогу.

Найбільш улюблені коні його, сиві як голуби вже його „шпаки”, повільним ходом — як обряд велів — везли чорну домовину... За домовиною, до прощального дзвоня із церкви на захід, складався рядок, коні в коні, похоронний кортеж.

Знали „шпаки” — з молодих ще — руку, голос, та манери в дорозі господаря свого... Чуючи на собі чужі, тяжкі вже руки, різкий, не той „свій” голос, вони настирливо, — оглядаючись! — ступали на тую дорогу, якою, в упряжі парадній, в дзвіночках, роками господаря свого возили; дорогу, яку ноги його, йдучи в поле, та назад з поля, літами топтали...

Здовж дороги на яку похоронна процесія господаря, мужа й батька, поволі, в останнє, з подвір'ячка його виrushала, прощаючись з життям його — всім, чим він милувався, над чим болів, чим піклувався — простягалась у пів-коло дротяна огорожа на худібку й коні, що він любив, з ворітми до криниці на подвір'ю.

Невиходить ще цього ранку господар воріт їм до криниці утворати, поласкати, та свіжої води у жолуби їм наляти. — І вони, розкинені по лісостепу де вже зеленіло, глядучи його, поблизьку паслись.

Та нараз — мов на тайний знак який! — чи тільки їм та „шпакам” чутний голос? вони до подвір’я походились, і здовж огорожі, попри дорогу на яку похоронна процесія справлялась, довгим, довгим рядочком, „по старшині” поставали...

І коли сиві „шпаки” — нехотя — з подвір’ячка стали виrushати, вони, простягаючи голівки свої поверх колючого дроту, поспускали їх у діл до дороги — немов кланяючись...

Чи відчували вони щось? — чи чули? — чи знали якимось чином людині недоступним, що в останнє вже прощають доброго, ласково господаря?

II

Долини чорнозему на татових простірних, 640-акрових посіlostях давали знамените збіжжя; а горбоватий лісостеп — залишки наслідків льодовика, що колись тут досягав — ідеальне пасовесько. До нашого подвір’я — чи то з часів льодовика ще? — засягало із півдневої сторони унікальне в тих околицях мале озерце. Опівнічна його частина, від подвір’я, глибока й чиста. А півднева частина мілка, на майже рівнім басейні, та густо-заросла грубими, дивовижно-покрученими та поперехрешчуваними деревами, й роду лози кущами.

Ця півднева частина озерця тільки на провесні, коли сніги топились, водою заливалась. Літом, вода з відси у глибший басейн на північ, біля подвір’я, відступала, залишаючи тут свіжий, пахущий гайочок. — Гайочок, який тільки через ці періодичні весняні заливи від викорінення під збіжжя врятувався.

Тут у цім — мов зачарованім! гайочку — чи так то священні гаї колись повставали? — й чудно, й містично, й майже аж лячно! — I хотіть я пралісок цей любила! — як часто у нього входила! то завжди ніби з трепетом — неземною якоюсь набожністю...

Повітря тут заносить мохом і віквічним духом старинних дерев, а голос дзвінка понад кришталевою водою несеться, відбиваючись від густих, широчезних корон дерев.

У містичнім цім праліску, у затінках розлогих кущів

та дерев, екзотична золота архідія ще збереглася, чудовим ароматом довкілля наповняючи. Де сонячко досягало, червона лілея — мов зорі з неба — рубіном розсівалася. А по холодочках, із зелені виглядаючи, ніжні сині фіялочки нігде як тут, цвіли та пахли.

Тут і дики малини якісь смачніші; й порічки не ягідками а самоцвітами іскрились; і агрест, як манюсенькі гльовбуси смарагду, у свіtlі мерехтів, переливався. А по краячках, на сонці, білим цвітом землю вкривали, та червоними ягідками дітей й птах манили, люксусові дики сунці. — А він такий маленький! — цей первобутний мій гайочок!

Тут у розлогім покрученім віттю, що перехрещувалося та перепліталось, всякого роду пташина, окружена водою, захист знаходила. Будуючи гніздечка, вони від світанку до сумерку радісно співали й щебетали — з притищенням цвірінькаючи приміщуючись до нічлігу по заходу сонця.

Коли вже смеркало, пташина утихала. А темніючу поляну блискавці перебирали — у лету блискаючи одна тут, друга там — чудними, чаруючими світелцями довкілля пралісу освічуючи.

На весні, коли озерце водами снігів переповнялось, дітвора, розкошуючи, любила тут бавитись. Стягали сюди все, що тільки могло на воді втриматись: цебри, поламані двері дерев'яні, широкі дошки, жолуби — яких батьки вечерами для кормлення скоту шукали — і, веслуючи дрючками, вони по воді гуляли, плаваючи поміж здивованими гусьми та качками. А нераз, весела іхня очайдущність, і стрімголов у воду їх завела.

Та прийшли посухи, й озерця по лісостепах Саскачевану — як і мое! — повисихали! залишаючи за собою закам'янілі, потріскані басейни... Та наше озерце, окружено травою, на ґрунті чорнозему. — І на сивоватій соленці, що по нім залишилась, смачна, сипка бараболя чудовим пурпуровим цвітом поле укривала.

А містичний, чаруючий пралісок мій — чудний, зашашний — мов зачарований! — в який я з трепетом, з набожністю — мов у святиню! — вступала, модерна техніка — до пня повикорінювала...

III

Північно-східний ріг татової фарми відтінала могутня ще тоді, та кам'яниста у цій околиці, ріка Саскачевану. Береги її тут високі, стрімкі, розкішно вкриті рослинністю дерев, ліщини, в'ючої троянди, та овочевих кущів. Подекуди ламали їх запашні тераси й родючі долини; деінде, із круч випливали, та приємним дзюрко-чанням у холодні ставки — а звідтам до русла ріки — спадали чисті, живучі струмочки.

Краєвид цієї лісостепової оази манив, чарував, сезон за сезоном мінівся: Весною, все в білім — білім пахущім цвіті кущів дико-овочевих, на тлі ніжної зелені, щойно ся розвивала. Літо — сезон довершення! — й відтинків барв різноманітних, і росту, й пахощів збіжжя, та квітів прерійних. У осені, на деннім сонці все бронз, золото, самоцвіти; нічю, високо над берегами срібливий місяць стежки освічує, шум кришталевої води у ріці. Зимою знову біло — та не пелюстками... Містично миготять навіси інею, гравюри морозу, скульптури снігів...

У цім розкішнім природнім оточенні, над бистрою, кам'янистою рікою, наша сім'я й жила. Від льодоплаву до льодоставу, нас і до сну приспівував, і рано із сходячим сонечком будив, душо-сцілющий шум ріки. — Зимою, шум вітру душу сцілював; а попід стріхами, до схід сонця, горобці весело цвірінькали.

Часто літніми вечорами сусідний студент — гуцул — брав гітару у руки й йшов на улюблене йому місце високої над рікою скали. Тут, акомпанюючи собі, він до шуму ріки, та шелесту листячка осикового, на ввесь округ співав та пригравав.

Чи чуло серце його — Черемош? — Чи бачило — у хмарах під небом прерійним — черногору? Чи бачило круг себе — не осики та трепети — а вічнозелені ялинки — смерічки — гуцульських Карпат?

IV

Понад противним берегом ріки, на схід від нас, круто вилася тамтешня головна дорога. Цією дорогою — коли авта ще рідкістю бували — пішки, чи кіньми, подорожували всі: учні до школи дві милі на північ; подорожні до

порона понизу школи; римо-католики на північ до костела біля школи; а українці на південь до своїх церков.

Не було ще у піонерські ті часи на східнім боці ріки ні залізниці, ні елеваторів, ні млина. Тож возили тамтешні фармери збіжжя до нашого міста — 15 миль на захід від ріки — на продаж чи до млина на муку. Через ріку переправлялися пороном дві милі від нас на північ; а коли ріка замерзала — притримуючись тої самої дороги — іхали поверх грубого, снігом-вбитого льоду ріки.

Коли на небі ще місяць і зорі царювали, й сонце не зараз ще сходило, глянеш на схід у вікно, а там чудна, чаруюча сцена: На тлі білого снігу, посугаючись рівним ходом коней, все на північ, у темряві зимової ночі починають блімати світла: це тяжко-навантажені бакси на санях, на переїзд через ріку, до нашого міста, на заході ріки, збіжжя везуть...

І майже кожну фіру супроводжує — освічує снігом вбиту, а часто й ожеледню, дорогу — нафтovий ліхтар. І як далеко око не гляне, на північ чи на південь, снується, сани в сани, то горою, верхом берега, то вдолину, через лісок, і знову до гори, ланцюг мерехтливих, жовто-вогневих світл. Аж світанком, коли сяйво сходячого сонця й місяць і зорі гасило, гасли й світла ліхтарень.

Сьогоднішньої доби троків та джетів тяжко уявити собі пару коней у повно-навантажених санях, та скільки то годин потрібно було! — гріючись йдучи побіч саней — щоб тую фіру збіжжя — й люди й коні обмерзлі інеєм та морозом! — с. 20 чи 30 миль до міста завезти... А скільки фір! — щоб збіжжя все продати...

Сьогодні порона вже там немає. Школу, до якої учні ще пішком ходили, давно розібрали. А костел, крім птахів, що в нім гніздяться, порожній стоїть. На дорогу понад рікою, що головною колись була, вже мало хто звертає: тракт для авт далі на схід й випередив...

А світла ліхтарень — які очі й серце малої дівчинки колись зворушували та чарували — давно погасли...

V

Коли сіяння кінчалось, а ще перед жнивами, мій тато корчував — ті осики й трепети, шелест листячка яких я так любила! — на ґрунт під збіжжя. Опівдні, мати мене,

півтора милі навпростець через поля, з „обідом” для нього висилала.

Це було у місяці липні: Сонце прерійне загорілось; земля розспеклася; ні подиху вітру — ніде ні хмаринки... А спека дихати не дає... Тато зігнутий над глибоко-urosлим корінем, якого джаганом видобував... Його голова й обличчя тільки формою нагадували тата:

Обпалений вітром та сонцем, його присів тепер ще й грубий шар сухої, розпорощеної землі, що він, корчуючи, джаганом зворушував. Чорні його кучері, що так бадьоро закручувались та вилискувались, коли він у празник на „Михайла” йшов козачка, позбивались у вогкі клубочки; а вуса, що догори закручувались, обтяжіли землею й потом, що струмочками йому з чола котився, заливаючи гарні світлокоричневі очі.

Побачивши мене, тато випустив тяжкого джагана із висилених рук, і випростувався. — Він не йшов ще полузднувати — хотів води... Підійшов до куща буйної ліщини, прогорнув запашне віття, й звідти щось видобув. Видобув, нарешті, „галльон” з водою, що рано сюди з собою приніс. Зручно перекинув гальон через рам’я, й до спрагнених уст воду жадібно піdnіс... Та відкинув — сплюнув! — і під вусом щось забурмотів... Вогнене сонце й під кущем ліщини сцілющу водицю найшло...

І чи то з розпукою? — чи з гнівом? — чи зі скаргою — не знати кому! — та до кого? — він додав: „...нема навіть зимної води напитись!...

Це було вже давно. Тато мій, та сусіди-побрратими його — що ліси прерійні джаганами викорінювали — викорчувавши для нових поколінь родючі поля — та в холодильниках іхніх різноматні наливки й пиво — поблизько родючих ланів, що прочистили, спочивають...

Та я не можу забути над врослим корінем з джаганом в руках зігнуту постать, — обличчя й голову, що тільки формою нагадувала мені тата; — не мож забути зболене серце, що перед кимось, чи комусь — та даремне! — жалілось... Та що вони, тато мій й сусіди-побрратими його, корчуючи, не мали — не то пива холодного — а й зимної води напитись...

Ванкувер, Бр. К.
18 жовтня 1975

ТАКА ЙОГО ВОЛЯ!

На леваді, від дороги, два кипариси, з пралісу залишені, до небес вершками пн'ялись.

За кипарисами, обсаджена садом та смерічками, виднілась хатина з-поміж цвітущих кущів. По білих її стінах вились темно-червоні троянди з рум'яніючими пуп'янками понад шибками вікон. Біля хати, на лаві під стіною, на склоні віку вже, господар сидів.

В нього думи бились, пручались! — чорні, важкі, ідкі. Брови насутились, лице засунулося хмарою; інколи він витирав гірку, нестримну слізозу... А круг нього — все грало, шуміло; співало!..

На небі усміхнувся травень; на землі зацарювала весна: порозстеляла зелені килими у цвітки весняні; пройшла, притряслася сади цвітом — рожево-білим; ранні азалії й рододендрони квітом запалила — то соняшно-ясним, то місячно-ніжним. Та щоб вони все благословили, пташину з вірюю назад приманула.

І нацჯог мені того всього? — нарікав дідусь. На щож мені тієї весни? Чи мені, знеможеному, тішитись весною? А чи є в мене з ким? Давно вже моя покійна мене залишила... А діти? — ім нацço старого!

Він глянув на сад розквітлий. — І пощо так ніжно, біло-рожево, той сад цвіте? — Пощо паходщами з нього завіває? Щоб пригадувати мені її? — Як вона, так само в білім, мені життя прирікала? а я, — серце й душу їй віддав?.. Чи — як вона ті щепи садила, вирощувала, піклувалась ними — аж ось першу золоту грушечку мені! — сердечна — принесла?

А ті троянди пахущи — Нащо так зарум'янились? — пуп'янками вкрились? Щоб я не міг забути як вона, усміхнема, весела, чорні коси ними заквітчала, а я — до себе пригортав?

І ще одна слізоза в тузі зронилася і зморщиною по дідовім обличчі потекла...

— Діду, ось моя Уляна! і внук його, високий, пристойний — мов би він самий давньої, юної весни — підвів до нього молоденьку, струнку, красуню. Її чорне волося буйними хвилями по плечу спадало, а карі очі гляділи на нього тепло, ласково. Вона підійшла й весняну цвітку із

саду його йому подала. А внук став перед дідусем, хвилюючись — і ждав...

То в травні було, як і ми з покійною ось так перед батьками стояли, круг нас сяюча, радісна весна! А я, — ось так само як і він, стояв, — і ждав... чи пригорнути мої — ту, що я покохав?

Та вони нас поблагословили! — сердечні: „Заступити ви нас”, сказали.. „Не довго вже нам вікувати... Також бо то Його воля!” І обнявши нас, і мене й мою кохану, повели у хату...

І дідові, якось немов би сонце прояснилось: золотий промінчик знайшов і висушив холодну на обличчі слозизну, й пірнув у розчулене його серце.

Легесенький вітерець зворохнув пахуще квіття і ма-лощочутний шелест, ніби голосом покійної, йому пропішептив: „Не нарікай, а тішся, — тиж мав своє щастя! — Сьогодні їхня весна... Радій щастям внука свого, як колись раділи твоїм. Пригорни та поблагослови дітей наших! — від себе й від мене — також бо то його воля!..”

Дідусь приняв цвітку весняну, й сердечно поцілував дітей своїх — і внука й його кохану.

травень, 1965
Ванкувер, Бр. К.

„ПРОСИМО ВАС, ЩОБ ВИ НЕ БУЛИ В НАС!

Соняшні, лагідні дні літньої пори — сезон запрошень на літні візити. Щирі? Чи тільки „Просимо Вас, Щоб Ви не Були в Нас!” Та як знати? — особливо коли це від дітей, що від чужились. Чи чекають щоб відпроситись? — і сумління знову на рік чисте? — Чи дійсно зворушило щось близьке та своє колись! рідне серце? Згадка про спільні втіхи! — та слізози? — Щедрий батьківський хліб за одним столом!

Як би зворушило, витирає слізу мати піонерка, вони знають де батьківська хата — де стерня по якій я, щоб їх в людей вивести! босими ногами колоски збирала...

Та один самітний, з „новоприбулих”, батько таки повірив: „Діти просять — вже сім літ не був — може й будуть раді... А у них, кажуть, не хата, а палати! — не буду їм на заваді...” А по загрозливім удару серця таки й хотілось би ще раз побачити своїх.

Він внукові бандуру в дарунок везе. І північ заскочила заки дідусь її відповідно обвинув та спакував. Синові, золотий годинник, пам'ятка з саможертвенних літ молодим офіцером першої світової війни. І так кожному одному, від щирого серця, з кількома скромними речами для своєго вжитку, він у валізи спакував, та порозумілись коли приїжджає. — А у дітей двоє чи троє авт! — виїдуть по нього...

Висів на литовищі — обглядається, чекає — до всіх підходять, витають, до авт провадять — а по нього немає нікого. Вже всі перейшли — він ще почекав — ще по обглядався — та став телефонувати. А у дітей лінія — мов на вмисне! — занята й занята.

Таксівки вже розійшлися. А він, з навантаженими валіzkами, сів на автобуса. „Зараз буду там!” — немов бачив вже своїх... Коли в дорозі ся довідує: „Автобуси до того номера не доходять.” І нарешті, голоден, виснажений, він останній вже шмат дороги, зі своїми тягарами, ледве що пішком добився.

Поставив валізи під номер за яким шукав, та застукав до дверей: „Вже як вдома!” затвохкало серце...

Відчинив син. Батькові утомлені очі блиснули радістю; — обезсилені рамена вже зносились до обіймів — Та так і опустились... Син шорстко привитався, підняв валізу, й попровадив у хату. — Та не посадив він знеможеного батька на м'який фотель у покої — як це він молодцем у батьківській хаті колись висиджувався! — а на крісло у кухні.

Та й розмова якось синові не клейлась. — Не та щира, своя, що колись, від щирого серця батька, у батьківській хаті... Чи це той мій син? — за серце стиснуло! — мій гімназист? — за якого я у воєнних та скітальських погонях — без вагання! — життя наражав? А тут, на новій вже землі, щоб він до цього становиська дійшов, по дві шихті, в день і ніччу працював?

Невістка бавила сусідку. І аж як та розпрощалась, вона подала виснаженому батькові, не теплу вечерю при столі, а зимну перекуску у кухні. Ледве ковтаючи „чужий, солоний хліб!” він погадав собі, як то він колись нераз недоїдав, а часто й нишком у тарель перекинув, та удавав, що масла не любить, щоб — у тяжкі ті часи — підростаючому синові достатком було.

Запивши гірке приняття чаєм, він роздав дарунки. „Навіть не пам'ятаю”, оповідає він тепер, „що казали. Пам'ятаю тільки, що син годинник від мене у руки малому внукові передав; той ним щосили почімось замахнув, і годинник розлетівся.” — А мені здавалось — немов це моє серце...

Попровадив тоді батька син на його — в гостині у дітей! — приміщення: Догори, довгим стрімким прогоном сходів — із кухні на стрих — до „кімнати”, в якій, за перших ще господарів, служниця спала. Тут, у порохах та павутині, при маленькій закуреній зістелі на ланцюжку жарівці, батько роздягнувся, і положив свою сиву голову, не на пух-пір’я, а на спорохнявілу гуму. Та щоб кволе серце стрімким прогоном сходів за часто не нарушувати, він свої речі, й ранком сходячи на долину, й вечером вилізаючи на гору, з собою забирав.

А на долині? — у палатах? Спальні по дві кімнати — а то й три! — *en suite*. Та для батька, для дідуся — тут не було місця...

Та завтра неділя — День Батька. Напевно застелять стіл; засяде родина до спільногого недільного обіду — бо щож тісніше зближує сім'ю? — Але й свято, при нім нічим не відмічене! минуло; і він і до дому — тиждень передчасно! — забрався; а стола ані разу не застеляли, й спільногого обіду, разом з дітьми, та внуками своїми, батько ані разу не з'їв...

Харчувались як, де, що, й коли кому виходило. Чи це так через мою візиту? він журився: внуків йому було жаль. А його як „попід боки з голоду боліло” — а він ще з тих, що у чужій хаті ані впівнувся ані взяв — він йшов та „на канапку лягав”.

Серце раділо, коли старі його друзі й колеги — друзі молодих бурхливих літ, літ змаг, війни, та науки — його у своїх домах — за своїми столами! — так широко-сердечно традиційною гостинністю витали... — Та нишком — очі нехоча, заходились слізьми...

Ані разу не запросили діти задля батька знайомих йому — чи й ім — гостей у хату; ані разу нікуди його не повезли! „А я так тішився!” він, користуючись автобусами, з гіркою іронією пригадував, „що в дітей аж двоє чи троє авт!”

Тільки раз допросився батько сина за важливих йому справ до сусіднього міста автом своїм його повезти: Вийшов батько з портманеткою у руках, та пустився на переднє сідало. „Ні, ні!” — скривив син. „Тато в заду сідає! Тут [внук] зі мною!” — якого з гімназії на це відтягнув.

„Так везли мене”, досі оповідає батько, „як свиню на ярмарок”. Та заки він справи свої вспів закінчили, його там і залишили... Але й там найшлися друзі, нічліг, та тепла братерська гостинність.

Добившися назад автобусами, він застав картку від дітей: Вони „у *котеджі* над озером... рефрижератор повний — хай тато бере собі, що хоче.” — А він і

природник, і любитель природи... Так було б було мило глянути на озеро — сісти у холодочку біля хвилюючої водички — дихнути свіжим сцілющим повітрям...

„Може дідусеві злагодити щось з'єсти? — аби дідусь голоден не був...” Внук, який за іспитів вдома, його запитав. І вони обидва, дідусь і внук його, знайшли між собою сприятливість. „Бідний пробував мені угодити як міг,” тепло-ласково згадує дідусь внука свого.

Вернулись нарешті, й діти. Сів син біля батька, а невістка подала чоловікові миску свіжих, соковитих черешень. „І син єсть, оповідає батько, „й невістка єсть; і діти з черешнями по хаті носять ся; а мене як би там не було! — ніхто не подає й не питає. — А я так би з'їв! — бодай одну...

По цім батько зібрав скромні свої речі, та забрався до дому.

І вже й він не вибирається більше на літні візити „до дітей.”

Ванкувер, Бр. К.
8-го червня, 1977.

СВІЧЕЧКА

Похоронна літургія закінчилась. — Свічі гаснуть, дзвони втихають — болюче, останнє прощаніє... І ті, що з покійною у розквіті віку на Новій Землі нове життя будували, з минулим ся розпрощавають, і з важкими думками, звертаються до дверей.

Тета — швагрова — яка за життя свої братової байдужного, здавалося, серця до неї була, з боку стоїть — чекаючи...

Колись вона — письменна, промениста, сопран-солістка — у суспільстві Нового Краю культурною провідницею була. А тепер? Другі — молодші — перебрали... І нема, за їхнім розпорядком, у руках на грудях зложених, свічечки по народньому звичаю...

По другій стороні катафалка стояла ще й я. Тяжко було з матірЮ, яку я любила — а на дворі їй сонце весняне й птахи співають — розставатись. Та тета мене з-за людей не бачила.

Вже послідні, уклонившись, до дверей звернулись. А тета — та не та сьогоднішня, опущена, не смілива вже тета! — А та давня! мов відроджена — поставна, авторитетна, промениста — до домовини підійшла, й свічечку, що з бджоленого воску усукала, у руки, які вже тихо лежали, ніжно, з поцілунком, уложила.

Перехрестилася, розпрощалась, щось у голос братові прошепотала, її собі до виходячих прилучилася.

А мені, слідкуючись, здавалось: та це не є із уст тети голос, що я його чую, — ні! це з нутра серця її — що я аж тепер пізнала! — благословляючі дзвони...

Може й Тобі, Тето! у путь незнану, свічечки не дали. — То хай свічечка та, що Ти Моїй Матері — віруючи! — з молитвою з воску виливала — й Тобі! — у царство небесне дорогу просвічає...

Ванкувер, Бр. К.
5 листопад 1982

ДЗВІНОЧКИ ХУДОБИ НА ПРЕРІЮ САСКАЧЕВАНУ

Середні Прерії Канади не тільки, як часто їх представляють, сіра, пригнічуєчо рівнина, яка нестерпною нудотою в облаках ся губить: Весною, монотонна зелень межа в межу засівів; у літі, досягаючі на пні колоски під пекучим сонцем; восени, куди око не гляне, зблакована, терниста стерня. А зимою, очі сліпити, і серце проймає, бездушна пустеля непрохідних снігів.

Прерії мають і чарівні оази. Мають своєрідний пульс життя, особистий свій дух живущий: дух мінливої, невловимої краси — від відродження, у паюках цвіту, та хорах птах весною, до розквіту самоцвітів літом, та лету перших білих сніжинок восени. Життя й зимою жавріє — в інею, в льоду, в снігу, вибухаючи полум'яними іскорками, з кожним промінчиком сонця.

Та на Преріях не завжди й сіро та глухо; або свищуть тільки вітри та заверюхи. Чути там і милі, душозіллющи звуки: шум рік та струмочків; шелест трав, листячка осики; співи птах, та — дзвіночки худоби.

Не всюди на Преріях, а особливо понад рікою Саскачевану, українські піонери колись тільки й збіжжя вирощували. Обводили вони пісковаті рослинністю вкриті горби й долини, що з врожайними полями чорнозему чергувались, огорожами з дроту, і там, від „першої скиби” на весні, до „останнього снопа” жнивами, паслася худоба. Аж по жнивах худобу на волю пускали — у розкішну зелень, що по дощах осінніх з висипаного зерна полями сходила.

Лісостепи перехрещувались стежечками, що худоба, у дзвіночках — щоб знати де вона — витоптувала. Цими стежечками й люди, бродячи степами чи лісами — по ягоди, по губи, до праці, на польовання, до школи, чи у гості — користувались.

Домашнє молочарство — доїння коров, та роблення сира й масла — припадало жіноцтву. Доїти, щоб корови не розбігались, на „малу обору” їх заганяли. А проти мушні та комарів, що в повітрі над худобою хмарами гуділи, накладали окур.

Свіже, пахуше, кремове — а не синє! молоко зливали в коновки, та ставила у холодне місце — живий ставочок; глибоку криницю; чи надвірню ледівню — щоб сметана підходила. Молочарень не було; то не мали далекі від міст піонери комерційного збутку ні на молоко ні на сметану. Продавали, чи, радше, по склепах за товар вимінювали, тільки масло.

У кого, як у моїх родичів, великі простори лісостепу, то й худоби багато! І чути було, то з поза горбочка, то з лісом — вкритої долинки, різно-тонні звуки дзвіночків, де худоба з виду губилася. А коли паша по оборах у горячі літа збивалась і висихала, приходилося підросткам, як мені, „гнати худобу пасти” — на парину, та на цілину поміж засівами збіжжя.

Мати моя дві грінки хліба, що у надвірній глиняній печі пекла, з свіжим маслом соленим, до перед-обідної перекуски мені давала. Хліб пахущий, смачний; і мені завжди здавалось, що замало. Вона була б більше дала. Та чомусь ніколи я мамі того не сказала.

Я зачитаюсь у книжці, а худоба вже у пшениці! І щаслива була, коли родичі — а ще гірше! сусіди — не добачили... Деколи із сходячим сонечком будили — худібку „з росою” попасті.

Часто — мов вертається та весна! — пригадується мені одна сцена: худоба, попасом, розбрілась по рівній цілині, де-не-де вкритій деревами. А попід ними скрізь біло! — біло пахущим цвітом прерійних суниць, з достигаючими ягідками. Повітря лагідне — пахне зеленню та цвітом. Час від часу росить дрібний, мрячний дощик. А крізь мрячне повітря звуки різно-тонних дзвіночків дохдять якось ніби притишено — немов здалека — звуки сцілюючі, мелодійні, м'які...

Робіни і дрозди, вдовольнившись соковитими суницями, осіли гілля дерев, та неперестанно щебечуть і співають.

Все те витворювало чаруючу своєрідну симфонію мелодій й краси, дорогу й близьку серцю, що в обіймах природи виростало.

Та в оазах не тільки білі барви — барви білого цвіту овочевого. Квітки там — чи то феї їх лісостепами

порозсівали? — і барвисті самоцвіти: рубінова лілея, попід гаї, по полянах, та сіножаттях; вершинами на сонці золотаві соняшники, шафран і айстри пурпурові; а ніжно-рожева троянда, в'ючись по кущах, з оазів пахущі альтанки творила. Та цвіли там і делікатні манюсенькі цвітки: запашні сині фіялочки у травах, при струмочках; ароматична золота архідея під деревами у холодках.

І тих самих пionерських матерей руки — чи серця? — що ранками й вечерами корови доїли, а ночами колиску колисали, й запашне прерійне зілля до хат своїх вносили: на столики; за образи; та як матері їхні у Старім Краю, для обрядів і ритуалів.

А коли вже вечеріло, коли яскраве прерійне сонце поза облаки впадало, й у сумерку губились і лісостепи, й отари, й сцілющі оази, понад полянами починали магічними ліхтарочками блискавці світити. Одна тут блисне й згасне, друга там, третя там, і так що раз іх більше, й заки ніч настане, поляна як небо мигаючими каганчиками мерехтить.

Над вечір, ідучи конем і богою до огорожі oddаль від дому, мати часто мене, малою ще, з собою брала. Присідаючи доїти, вона розпростерала на холодну траву, довгу, у дрібні взори, рясну свою спідницю. Я на неї сідала, вкривала фалдами босі ноги і — вдихаючи аромат втолоченої м'яти — приглядалась то як мати доїть а молоко, шумуючи, у путню дзюрчить; то як вечірнє сонце за обрій спадає, перетворюючи хмари поза якими воно заходило у яскраві, безперестанно змінюючіся краски: рожеві, фіялетні, пурпурові, жовті, золотаві, полум'яно-червоні.

А часами зі заходу надкочувались, захоплюючи нас там, чорні громові хмари: Тоді темніло; блискавки від неба до землі vogнем перехрещувались; а громи гуркотом котились понад хвилюючі лісостепи. Непокоючись, кінь з припони рвався; а мати — чим скоріше! — кінчала...

Тато не те, що нелюбив, чи недоглядав худоби — він тільки що більше коней своїх любив. До техніки, до саморушних машин, він не мав охоти: „Нема, як кінь!” він завжди говорив. Брат старший, зате, технікою ся милував. У нього ще з юності стоси технічно-наукових журналів; та не було вдома машини — від годинника до авта — щоб він не порозбирав, та назад не зложив. За технічних здібно-

стей і досвіду його офіцером до другої світової війни покликали. А сьогодня, майже одиноким вже у Канаді знавцем давнього столярсько-ковальського ремесла, він викладає курси у Західнім (фармерськім) Музею у Саскатуні, на які матуристи з найдальших провінцій Канади ся зїжджають.

Одної неділі, коли брат кудись вибрався, залишаючи свого Model-T форда вдома, тато задумав таки випробувати свою руку з автоматами. І він заявив, що цього вечора він нас „гарою“ корови доїти повезе.

Ми повкладали в авто путні та баньки, повсідали, і туди нам пощастило. Та вертаючись, тато чомусь поденерувався. А авто не те що кінь: Ти сидиш, замотаєш важки на переденок, та крутиш собі папіроса, а кінь-знаючи ї дорогу ї господаря свого — біжть...

Тут треба наліво, а авто на право. Треба на право, а авто наліво — а молоко в розкритих баньках лиш хлюпхлюп! вихиляючись з боку на бік з кожним викрутасом авта. Треба пристати, авто скоріше. Треба звернути на дорогу до дому, а авто на дорогу до сусіди, чи в долину до ріки.

Нарешті, через поле досягаючого вівса, та через мамині городи, ми добились до дому, ѿтако авто зупинив. Що у баньках малоощо з молока вже залишилось, то ніхто нічого ї не питав: Добре, що екскурсія скінчилася! Тато втер чоло, та десь зник — певно до улюблених своїх коней пішов.

Та потім піонерське молочарство в нашім домі знова вповні на жіночі руки перейшло...

Vancouver, B.C.
March 30, 1977

НЕЗАБУДЬКИ

Теплий вітрець весняний розмаював її шовкове волосся — грався з ним, бурив, розвівав, довгими золотими пасмами, на його чорне, кучеряве завівав. — Вони в саду під вишнею розквітлою стояли. Запашний білий цвіт овочевий вже дійшов, і легесенько, розкішним розмаєм ніжним, на них опадав. А вони, сміючись, падучі пелюстки мов сніжинки з себе стрясали.

Довкола них ясно розцвіталиссь екзотичні троянди — гіяцінти — коситень — боз білий й пурпурний... А він — манюсеньку незабудьку — ніжно-синю — під кущем найшов — і нею волосся золоте їй заквітчав: „Щоб ти не забула!” — його голос аромат цілющий — „як не забуду ніколи й я.” Терневі очі прирікали життя — блакитні, незабудьками с’яли...

Вже сніг стопився, й води пустили, а в городі знову гіяцінти, коситень, боз білий й пурпурний — й незабудьки сині — зацвіли. Цвітуть і пахнуть — сині як небо синє — по клаптику сонця у манюсеньких серцях.

Так і торік цвіли в цю пору. Чи він пам’ятає? Чи пригадує? — Чи пригадує той день весняний, обітниці обопільні — й незабудьки сині — та прийде?

Hi! Забув... як і цвіт їх злетів та вітром рознісся — та як вона — повік пам’ятає...

27 жовтень 1977
Ванкувер, БР. К.

ГОРБАМИ Й ДОЛИНАМИ

Поза стисло господарськими обов'язками — коло дому, у городі, на полях — українки-піонерки у Канаді мали ще й інші заняття. Особливо ті, що по лісостепах понад рікою Саскачевану поосідалися. Вони немов вертались, ці автохтонки чорноморського підсоння України — Дністра, Дніпра, Черемошу, Дунаю — у літні й осінні сезони, до доби палеоліту.

У червоних коралах, перлових ґерданах, золотих намистах поверх вишиваних сорочок, та спідницях в дрібні взори, вони мов барвисті феї, розходились горбами й долинами, по квітучих полянах, по зелених гаях, по березо-осикових лісах, де потічки у холодочках тихцем дзюркотіли, та де прутка ріка об каміння билася, з путнями у руках, по натуральні багатства нової землі.

Збириали вони дикі овочі та ягідки на смаження компотів та на наливку; ліскові оріхи дітям „хрупати” зимою; та губи й свіжу з ріки рибу — і до столу, й сушити на зиму. Сушили вони їх у легенько-напаленій печі, та вішали на перетримання у прозорих мішечках, на стрижу, чи на визці, де свіжо та сухо.

Та чи багато ще з нас пам'ятає смак та запах свіжої з ріки платиці¹, смажений на рівно ж свіжій сметані? — жовтій, густій, що можна ножем її краяти?

Підростаюча дітвора любила, чи то соняшними горбами, чи лісодолинами, з матерями до помочі ходити. У лісі свіжо, затишно, запашно. Над головою листячко шепоче, унизу ріка шумить, чути тут своєрідні звуки лісового життя: У ліщині вивірки щебечуть; там сойки переклекаються; на березі сорока скречоче; а у дуплі — чутким стаккато — довбач довбає.

Ще сьогодні чую той особливий звук першої жмені стиглого овочу, чи оріхів ліскових, вкиненої на дно цинькової, чи бляшаної путні — звук зм'ягщений але чутний — який своєрідним відгомоном розносився по тихому лісі.

По соняшних полянах вони дикі суници й порічки збириали; у холодочках, край лісів, агрест і малини. Запашними гаями, ліскові оріхи, та дикі вишенки рубінові. А

¹ goldeye

вершинами, на сонці, пурпурний „саскатон”, та грони чорної лискутої черемхи.

Калина — розкинена кущами — лісо-долинами понад рікою росла. Та побачити перед собою вперше, бродячи розкішною зеленою лісу, кущ стиглої калини — густо вкритим брилянтними китицями калинових коралів — був вид перед яким людина мимохіт зупинялась — мов перед яким давним божеством...

Та хто не знає смаку й аромату диких прерійних сунниць і малин; не пив наливки з диких порічок та вишень, не знає, що таке амброзія та нектар. Та тільки той, хто, спрагнений у лісі у душний день нарешті до живого потічка добився, знає сцілючий смак чистої, холодної води...

Наривали вони, ці пра-матері наші, повні, безверх, путні, та чи під гору з долин, чи в долину з горбів та вершин, носили до хат своїх овочі варити: щоб і собі „до нового” стало, і з біжніми, що свого не мали, було чим поділитись. Скільки находились вони — ті втомлені босі ноги! Скільки наносились — вмліваючі руки! Та як часто! з путнями безверх у руках, а дитятком під серцем...

Легкі прерійні ліси, не забиті гущавиною, особливо, де випасалась худоба, були ідеальним ґрунтом для всяко-го роду губ: і літніх, як печериці, сивульки, чи козарі, та й осінніх вже підпеньків. Ходилося стежками, що худоба скрізь по лісостепу повтогтувала, й ножиками, що брали зі собою, відразу у лісі губи й чистили. Та перші губи, ранньою весною, не росли у глибині лісу, а де зрідка рослинність, або на прогалинах — на ціліні, та на згорищах. Це був рідкісний делікатес — смуржі! — люскус якого, смаженім на свіжій густій сметані, сьогодня вже мало хто знає.

Рибу — в могутній тоді ще ріці Саскачевану — ловили на вершку, на вудку, чи волоком, з участю вже й піонерів-мужів. Вершку — барилка з дротяної сітки з конічним отвором (яким риба входила, а вийти не могла) в однім кінці — спускали, обтяженою каменем, увечері на дно ріки, а рано рибу вибирави. До риби на вудку „не всі”, казали, „однакове щастя мають” — а чи то, властиво, вміння? Та й час, казали, не завжди успішний: тільки коли хмарно, чи слота; коли на дош, чи на громову тучу збирається; або над вечір, коли риба наніч до берегів

припливає. Неділями та святами береги понад рікою з весни до пізної осені риболовцями обсаджені: Гамірно, гостинно, весело!

А буднimi днiями матерi-пiонерки на камiнню цiєї рiki бiлизну, чи шмаття, прали — вiдгомiн праникiв вiдбиваючись вiд одного стрiмкого берега до другого! А часами в той сам час чути було два — чи й бiльше! — праникiв...

Волок (прямокутна з текстилю подвiйна сiтка: першою, рiдшoю, риба входила; на другу, густу, ловилася), який найбiльше — та найбiльшo — риби давав, мало хто мав. Волок провадили в раз з пливучою водою riki: або на довгiй жердцi, яку держали йduчи берегом, або з човна на рiцi — звичайно коли вже вечерiє, чи вечером. Один з довших двох краiв прямокутного волока корки на верху водi держали; противний, оливo до долу занурювало.

Ta в нас був човен — бiлiй, легкий, грацiозний як лебiдь — i ходити ним веслувати, до помочi рибу ловити, то була романтична вечiрня прогулка: Чути особливий шум riki вечiрнiй; легесенький плюскiт весел у водi; таємничi нiчнi звуки; далекi, вгорi понад rikoю, голоси...

А повний срiблiй мiсяць — бiльшиi та й свiтлiший у рiцi здавалось нiж на небi! — як в день освiчує riko! Променi вiд берега до берега дiяментом в пливучiй водi миготять, вилискуються, — розпадаючись на кусники, мов дзеркало, у хвилях за човном...

В нас до riki сходилося стрiмкою стежечкою що вела вiд хати у долину, помiж рiдкi дерева та дрiбнi кущi, через терас, а так круто помiж кущi знову у долину — де росла вже лозина й заносило свiжистю riki...

І лiтом нiгде дикi троянди так гарно не цвiли, не були такi розкiшнi, такi паxущi, й крiм бiлiх та nжно- рожевих, таких глибоко- рожевих барв, як тут: Rika iх вогкiстю напувала, — в ногах, холод кущiв. Тiльки верхи iхнi — пуп'янки та квiти — у сяйвi сонця купались, розстелялись по кущах, розпукались, й цiлу долину ароматом наповняли.

Ta чи пощастить менi ще, сходити тою стежечкою молодих моiх лiт? — бачити й вдихати цiлющий запах троянд? Чи пiду горбами й долинами, якими давно, з матiрeю ходила? — Чи почую ще раз шум улюбленоi riki,

понад якою я так часто — втішна, радісна, молода! сама, з своєю матерю, та з родиною й друзями, збираючи вишні, оріхи, калину, чи на прогулку та купатись ходила?

Як хотілось би ще раз поглянути на човен — як лебідь білий, граціозний! Взяти в руки весла, якими я, молодою, у сяйві місяця, у сонці дня, чи повінню весною, ріку перепливала... Побачити веселку, що над рікою на сході, барвистою дугою, з небес у воду ріки занурювалась. —

Та чи й є ще вони там? — Чи є, не заросла, стежечка моя? — не задавив по повіні ріст дикий пахуших рожевих троянд? Чи цвітуть ще, як колись росли та цвіли, кущі прерійних вишень та черемхі при подвір'ю, в яких я малою „хати” собі будувала, умебльовувала, ляльки там складала, та лісостеповим зіллям уквітчала?

Та як нема — як не цвітуть — я волілаб не йти — й не бачити! — Хай живими у моїм серцю остануться, як я іх, та людей мені колись милих, пам'ятаю...

Ванкувер, Бр. К.
28 лютого 1978

ТРИ КУМІ

„...я задля насичення свавільної бестії у ненавіснім нутрі своїм”, жінка поета-пророка публично голосить, „кіхтями гарпії продру довірливу грудь до серця, що мене обожає, та на глум, мов переполошене пташення, з погордою кину йому кроваве те серце на землю під ноги”. Бовделер (переклад).

І ті, що бестію слухали — годились!

Чи на те, Господи, творив Ти духом Твоїм надхнені ті серця? — віддані, довірливі? Для тих — з незин пекольних! в офіру? — Щоб вдома гарпії сотнями жал гадючих нишком кров з них точили? А поза домом — прокидаючись невинними! — зраджували, підкопували, колоди під ноги їхні клали?

Скаржилася на цю несправедливість, та й на бестію, що особисто зазнала, жінка фахівця. Жаль був долею й людьми прибитої знайомої. А довідалась вона про скриту бестію зовсім припадково:

Прийшла осінь: пора капусту квасити. Головки ніжно-зеленої ярини лежали вже на купі під кухонною стіною. „Подивися,” вона до мужа звернулась — а гарний він, та пристойний! — „щоб діжка до капусти була готова, щоб не текла”. Та він, каже знайома, щось там глянув не глянув, потермосив обручами, а ранком так і забрався до заводу.

Вона випарила дерев'яну діжку, підсунула до кухонного стола, та взялася за сітківницю. Січе, каже та з сіллю, кміном й іншим корінням дрібненьку капусту у діжку набиває. А тут росіл, краплина за краплиною, з невидомої десь щілини, у струмочок збирається, й на підлогу вже тече...

Пропала! подумала вона собі, моя капуста... І за телефон, та до заводу по чоловіка. А звідтам, каже вона, якась на мене як не гукне: „А скільки разів я тобі вже казала, більше сюди до заводу до нього не телефонувати!”

А це що? застовпіла, оповідає, знайома. Таж це тільки перший раз! — І зараз на автобуса, та до заводного бюро...

Покликали шефа, а той мужа. Та щоб перед шефом не червоніти, чоловік довго не чекав: Та то „попова дочка,” як

він її завжди прозивав, „та часами кума її, сюди до мене телефонують...”

А за дверима, надворі вже, ще з глумливою пімстою жінці додав: „То ти берешся з „поповою дочкою” рівнятись? — га? Та чи думаєш, що то лише їх дві? А чого ти думала, що я того тижня до їй міста до книгарні їздив? — книжки купувати? А-хе-хі-хі! Та там мене чекала...” і він назвав, скривилась знайома, ще й третю за них куму...

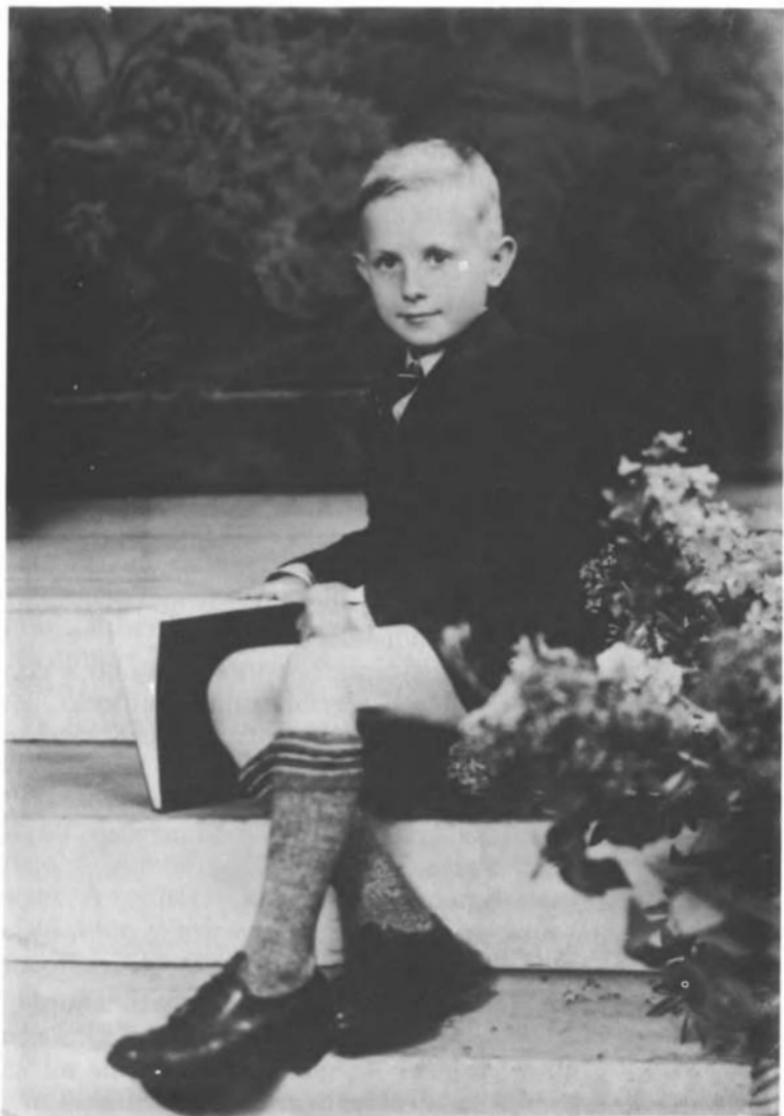
„І так, бачите, як би не капуста, — та не діжка...” Того вечора, він за „важної справи” до автобусової станції поїхав. А я, оповідає знайома, у слід за ним... Приглядаюсь здалека, а він з місцевим дядком сперлись оба на надвірнє поруччя і щось розмовляють... А мене — якби підкосило! Та щоб не зауважили, я назад до дому. І цілий вечір коло серця млоїло: чоловік з поважними людьми справи має — а я? — стежу, та підозріваю!

І він у моїх очах немов якось виріс! — ніби якимось недоступним — якби святым! — зробився...

Але даремне, захлипала вона, мое серце мене стільки наболілось! я одним автобусом до дому, а „попова дочка” другим, з протичної сторони, на станцію до моого чоловіка! То він чекаючи її — з дядком розмовляв...”

А те творчо-надхнене серце? — що жертвою в кіхті „гарпії” попалось? — Вдома! у душі своїй, у книжках, між зорями небес — чогось невловимого, чогось святого шукає...

14 лютого 1977
Ванкувер, Бр. К.

A Ukrainian youth on the Canadian Prairies

ДО 100-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ КАНАДИ

УКРАЇНЦІ БРІТАНСЬКОЇ КОЛЮМБІЇ

1890 — Жалібно зашумів кріслатий дуб в Україні, похилив віття явір, з білого цвіту калини, сльоза покотилася. Соловейко в лету зупинився — ніяк співу з дрібних грудей добути, — зозуля, кувати перестала.

Усміхнена природа українських просторів, все, що вітром шуміло, що цвіло, співало, гомоніло, нараз засмутилося...

І як не смутитись? Її вихованець, дитя її лона, якого вона від віків своїми чорно-земними грудьми плекала, міцними раменами пралісів захищала, благородним своїм підсонням одушевляла, кидає рідну землю і вибирається у чужину!

Лісами, степами й ланами України пройшла чутка, що десь там далеко, за морем, є інша країна, нова ще, в якій і земля родюча і робота добре-платна і пана в нікого на карку немає.

І автохтон України, як праліс, глибоко у чорнозем закорінений, душою з духом цієї країни споріднений, який ніколи, віки-віками, землі своєї ще не кидав, заворушився! Блисла надія, очі загорілись, серце оживилось. Може у чужім краю, під чужим небом, найти нам тую долю, якої в своїм немає?

І той автохтон, який від перших віків творив тут і культуру і віру і мудрість народню; який став джерелом, з якого черпали і князівство, а нарешті, й українське письменство й мистецтво; який, як скеля, наставляв груди свої проти напливів і кочових і варварських орд, і чужинецьких культур, вперше, — кидає свою рідну землю.

І не пан — чи інтелігент, а селянин-хлібороб, вперше, пробиває шлях до нової країни. Селянин-хлібороб, який не знав букви, в якого нумер це його десять пальців, який про гріш більшечував, аніж сам його мав — він був перший!

Він сміливець, авантюрист, — кидає на плече овечий кожух, на ноги вбирав вишморгані чоботи... Невидиме вістря у грудях його шаліло; в очах темніло. Він крутою стежинкою на кладовище йде. „Прощавайте тату, мамо, прощавай весь роде мій! Поблагословіть в останнє сина

свого, не стати мені вже в друге перед Вами". Припадав до землиці утоптаної вік-вічними слідами предків, долілиць, хрестом, прощав, і грудочку землі за пазуху ховав. „Вкинуть на домовину як в чужую землю спускатимуть, не така тяжінь буде", — і йшов пробивати шлях до Нового Краю, — за ним же прийдуть і освічені й маєтні!

І коли буря серед моря кидала повільним кораблем з хвилі на хвилю, а сопух із низу, де візся і скот і дріб, валили його з ніг, він не вмів нідокого промовити, нічого у хворобі попросити. Він тільки терпів і спрагненими устами, шепотав. „Господи, від водяної могили нас сохрани, щасливо до суші проведи!"

І так чужі люди з корабля на поїзд, а з станції в ліси середньо-канадської прерії, його завезли. Він лісів не боявся. Під лісом урожайний чернозем, а у нього крілкі руки. І знову ліс, як і в Старім Краю, став його хоронителем! Дружній ліс від снігів-бур йому захищав, на будову дерева йому давав, та вділяв йому ягід, грибів і дичини на поживу.

В кожнім гурті українського поселення було хоч кількоє письменних, а то навіть і „дяк". І в Новім Краю скоро завівся своєрідний „недільний, пообідний ритуал". Сходилися до хати письменного, уважно йому диктували, а він їм писав листи до Старого Краю. Так стягались до Канади рідня, знайомі й односельчани, які колоніями осідалися корчувати ліси, а деякі з них тягнулись до міст на чорні роботи.

Приложив український піонер кріпких рук, приложив здорового розуму, поколіннями придбаного хліборобського досвіду та своєрідної ощадності, і на преріях Канади зацвіли біленькі хатки і круглобанні церкви, та хвилями заколисалися поля золотого збіжжя.

Селянин-піонер давно вже скинув кожух і чоботи, а діти його по державних школах ведуть перед і виходять в люди.

Де церква, там біля неї й читальня. Кожна вже відразу зі сценою побудована. Тут громада, по тяжкій, тижневій праці, сходилася на забави, тут велися і хори і аматорські гуртки, а подекуди зростали і бібліотеки. У читальні відбувались і вистави і концерти, біля церкви виводились

Великодні гаївки, серед запашного маю, відправлялися зелені свята.

Тут молодь сходилася, залюблялася. По другій стороні церкви, в осиковім гаю, щоразто збільшувалася галявина, де виростали все нові могилки з дерев'яними хрестами. Сира канадська земля жадібно приймала, те, що українська так ніжно викохувала. —

Як бузок і барвінок, так і народня шана, народня гостинність, защеплювалися на новій землі, й родинні оказії, як хрестини, весілля, похорони й празники подавньому відбувалися по домах і церквах. Все відбувалося урочисто, із всіма традиціями, обрядами і ритуалами, як вимагала в них їх повна віра, як це велів звичай.

П'ятниця — на піст, а не на забави, молодих під вінець тільки в неділю рано виряджали. Хоть збіжжя на полі як золото стигне, а зі сходу підсувается грізна хмара дошова, то ніхто в неділю коня до снопов'язалки не запряг, на святої Богородиці молотити не став.

Це були тяжкі, а в той сам час і духовно багаті, ніколи не забутні часи!

1920. В Європі щойно заключено мир по першій світовій війні. Українські армії, як на Східніх так і на Західніх землях, хоробро, по-лицарськи, боролися за самостійність своєї держави. Ці армії, у слушний час ніби з-під землі виринули — без достаточного вишколення, без відповідної зброї, та зате, з незломним завзяттям вигнати ворога і визволити свій край!

Вони „двигнули камінь”, і слова Тараса Шевченка сповнилися: „Україна, встала.!”

22-го січня, 1918 року, у Києві урочисто, у співучасті тих що за неї так хоробро боролися, проголошено самостійну, українську державу, а 1-го Листопада, 1918 року, на Західніх Землях, без одного вистрілу, без одної краплі пролитої крові, вночі перебрано столицею Львів і раннім ранком, на ратуші Львова замаяв синьковий прапор!

Яке хвилювання, яка радість, слізами тиснулася до очей, і грудь розпирала! Та, не на довго.

Як вогниста комета, Україна заблісла на чорнім небосклоні, як комета і згасла. Її вояки, що за неї під тиф і під кулі голови клали, хоч бій програли, та не здалися! Вони пішли в підпілля, а деяка частина, як вояків так і

старшин, подались до Канади. Тут вони входили в перше українське поселення, і тоді, коли, перші піонери привезли із собою культуру України, ці другі внесли в неї новорозбуджений націоналізм. Оці вояки українських армій і по сьогодні залишились найбільш здисциплінованою групою українсько-канадського суспільства, яка вірно і без упинно працює за визволення України. Жаль тільки, що час не знає милосердя і їх чим раз то більше число складає зброю, не діждавшися вже сурми воскресення України.

Війна принесла із собою не тільки фронтові жертви. Були і позафронтові. Чимало підростків, що були замолоді ще до військової дисципліни, залишені без догляду батьків, що пішли на війну, позбавлені освіти, бо школи були закриті, виростали в деморалізуючій позафронтовій атмосфері, — цинічним, зарозумілим плодом воєнного лихоліття.

Не було і для них життя в повоєнній Європі, і вони також виrushали в Канаду. А скільки жертв, коли червона чума, як пожежа, перейшла простір України, кидаючи жевріючі іскри аж в Канаду! Вони тут тліли, розгорялися і розогнювали других. А ці останні, як „червона гниль”, входили в українське суспільство Канади, і подекуди, почали поволі його розкладати. І так культура, яку перші піонери із собою з українських земель привезли і на канадській так старанно сіяли, вперше захиталася.

Українське духовенство, яке повинно було протиставитись цій загрозі, не мало вже сили. Українець у Канаді вже не був мужиком на селі. Він осягнув освіту і обсерував звичаї чужих. Він бачив, як чужі священики піклувалися вірними, відвідували хворих, запобігали у нещасливих випадках і не питали, „а маєш звідки?”, коли треба було бідного похоронити.

Українські священики не всі відповідали тодішньому завданню і Церква почала тратити свій авторитет. А що як раз тоді у Канаді прийшла велика депресія, то легко було всякому пройдисвітові ширити комуністичні гасла.

1930. Домінія Канади, розпростершись від льодової Арктики Північного Бігуна до З'єдинених Стейтів Америки на південь, від бурхливого Атлантійського моря на сході до тихих вод Пацифіку на заході, лежить мов непритомний велетень. Катастрофальна економічна криза

30-их років, придавила широчезні простори, вдарила по пульсуючих живчиках молодої держави і, — держава звалилась. Багаті індустріальні і комерційні провінції Сходу і Заходу, немов спаралізовані. Припинились і виробництво і торгівля, а за ними і всяка другорядна промисловість.

Транспортовими артеріями, які сіткою розп'ялися на поверхні Канади, сполучаючи центри Півночі, Півдня, Сходу і Заходу, якими недавно ще жваво кружляли життєдайні процеси товаро-обміну, тепер, — пливе безробітний люд! В молоду країну, що текла „медом і молоком”, як злодій, закралися „голодні роки” великої депресії.

Позбавлені заробітків міщани, родина за родиною, подавалися на урядове міське утримування, „реліф”, за що, по змозі місту відробляли. Настала доба Канадських бурлак „гобовс”. Вони чатували на відходячі з міста вантажні поїзди, чіплялися іх в бігу, бо на станціях поліція люто їх розганяла — влезли в порожні вагони, а як чулися безпечними, поза містом вже, то лізли на дахи вагонів і „залізним конем” мчали з кінця в кінець Канади, шукаючи праці, або, хоть кусника хліба.

У малих містечках Середніх Прерій вони з „коня” злали і розходилися по фармах шукати поживи. Увечері зносили хто-що випросив, хто-що вкрав, у притулок під голим небом, клали ватру та пекли і їли вечерю.

Мерехтячі зорі на темно-синім небі цікаво приглядалися до кола бродяг, що, обсівши вогонь, оповідали собі свої денні пригоди; а нічний вітерець ловив і широкими полями розносив їх сумні, бурлацькі пісні. Пісенна спадщина цих бурлак, як, „алилуя, айм е бом”, залишилася в репертуарі канадської пісні і по сьогодні, як майже неймовірний вже, спогад про велику депресію.

Соняшний простір Середньої Прерії тоді перемінився майже у пустиню. Загальна депресія в цілій Канаді завершилася в полудневих частинах степових провінцій ще й лихоліттям — посухою і неврожаєм.

Щоб використати кожний шматок родючої землі на засів збіжжя, поселенці, усівшися на прерії, взялися викорінювати середньо-канадські степи із буйних їх пралісів, лишаючи широчезні простори без природного захисту від вітрів і від сонця, не застановлюючись над тим, яку

велику кривду самі собі чинять. Позбавлена дівичих лісів, які віками до неї дрібним листом осики, вільхи й берези шептали, цвітом та овочами черемшини, вишні й ліщини її вінчали, та високих трав, які давали її і холод і вогкість, земля почала висихати. І хоть наступала весна, то не приносила вона вже ні лагідного сонечка, ні теплого дощiku, ні щасливого засіву піль, а зривались холодні, несамовиті вітри, рвали суху землю із щойно засіяним зерном, несли попід небеса, затъмарюючи сонце, і високими наметами кидали до долу.

Ночами, в час літньої спеки, з полудня насувались вали чорно-пурпuroвих хмар. Вони котилися, переверталися і, перекидаючись громами та блискавками, підсувались все біжче. Втомлена мати не лягала спати. Її зажурені очі вдивлялися в підходячі хмари, а із грудей виривалась молитва, „Господи, змилуйся, пішли нам дощiku!” І вже здавалося, ось-ось буде дощ, а тут знову зареготав лютий вітер, чорні хмари як вівці порозбігались, а із сходу викотилося червоне, гаряче сонце... знесилена мати впала ниць, ридаючи.

Де, недавно ще, молодь по озерах човнами гуляла, тепер, суха, порепана земля. Шумлива ріка Саскачевану, якої бистрі води попередніми роками поверх стрімких берегів виливалися, висихає і пливе мляво і спокійно каменистим руслом.

На поля і на городи, на зелень, що під денним сонцем зів'ялим листям додолу опускалась, а холодом ночі відсвіжувалася і розвивалася, щоб таки зацвісти і осінний плід принести, нападала різного роду саранча.

Де восени попередніми роками, полукипки снопів жовтого, золотого збіжжя стояли рядами по розлогих полях, густо, як на небі зорі, тепер легкий, „запалений хліб”, — який більше догорів ніж достиг на пекучім сонці — ще в серпні зібрано і змолочено, а голими стернистими полями шалений вітер котив перекотиполе. Застогнала худібка з голоду і спраги, і не один фармер у розpacії й безрадності навантажував господарськими речами високі вози і, поганяючи худобу за возами, тікав у північні ліси.

І як в цих частинах прерій, де лихоліття повністю буяло, так і в тих, особливо північних, де тільки легким крилом займало, фармер терпів однаково. Економічна

криза так підбила на всім ціну, що він, продукуючи більше чи менше, однаково мусів свої продукти віддавати майже задармо, а Канада, позбавлена закордонних ринків, накопичувала свої хліборобські надвишки у незбутні запаси. Фармерські землі прерів, з року в рік тратили вартість і падали на ціні.

1939-45. Через Атлантик з Європи повіяв холодний, зловіщий **вітрець**, „Війна!” Мов закостенілі пальці по струнах, вдарив жах по людських серцях. „Війна! Війна!” шептали уста від берега до берега Канади. „В Європі, розгорілася війна!”

Великан здрігнувся, прислуховуючись: „Рятуйте! Да-вайте хліб, амуніцію, кораблі...”

Великан напружив сили. Його серце забилося, і в центрах та біля портів східніх і західніх провінцій на швидкоруч, повстали воєнні заводи. Його артеріями по-пливли до Європи запасне збіжжя, товар, харчі, а так і літаки, амуніція й кораблі. Вже не розігджались із цих, воєнно-індустріальних тепер центрів, „гобовс” по терені Канади — ера канадського „гобо” вже минулася! Безробітні мандрівники скакали із в'їжджаючих до міста „фрейтів”, прибиралися, реєструвались і, з бурлак 30-х років, творилися канадські війська та армії воєнних робітників.

Фармері і міщани середніх прерій здавали в оренду, або спродували, хто за що міг, свої маєтності і собі подавалися, хто на схід а хто на захід, щоб при воєнних заводах заробити давно вже не баченого гроша. Застогнали переповнені транспортові вагони, а шляхи вкрилися автами і вантажниками, які, як мурашки, прямували на схід та на захід.

Так українці, і нашадки перших піонерів і ті, що прибули до Канади по першій світовій війні, знову, шукаючи хліба, як і їх предки, що залишили колись рідні землі, кидали розлогі середньо-канадські степи та степові міста і йшли до мало українцям знаної Британської Колюмбії.

Чи всі вони радо йшли, і чи тільки за хліб? Були різні...

„Остогід ми вже той реліф. Жінко, ходім до Британської Колюмбії, зароблю там на хліб.”

„Незадовго син школи кінчає, підемо.”

Попід вікна мигнув синьо-сивий уніформ і двері відчинилися. „Тату, мамо, мене до повітряної флоти

прийняли, офіцером назначили” і побіг з нареченою щастям поділитися. Чи міг він у цей радісний йому день передбачати ворожу субмарину, в повітря рознесений корабель, дим, вогонь...? Чи міг він передчути смертельний жах — грізну, на остіж пащеку акули, як сталь, зимній очі?...

Приголомшенні родичі, вибиралися в дорогу.

Ще рано, досхід сонця, вийшов прощати землю свою. Ту землю, що дід його на світло Боже виграбав, що батько, оглядаючи щонеділі рано, благословляв. Тут він родився, виростав, любив, страждав. Він взяв у жменю сухої, як попіл, землі. Господи, що за кара? Ця любима земля! Недавно ще, така родюча... Надлетів вихор, дико перед ним закрутися, вхопив із жмені сухої землі, шпурнув йому в очі, і, пігнав далі.

„Прощай земле моя!” І не счувся, як неслухняні ноги, із стежки, що вела до хати, геть зблудили.

„Сину мій, ти один в мене, вся надія, вся втіха моїх старечих літ. З діда, прадіда, рід наш по криміналах не бував, а ти сивий мій волос соромом та ганьбою покрив. Боже, чим уgnівив я тебе, що на старости літ так тяжко караєш?”

„Тату, простіть, та прощавайте! Я від'їжджаю далеко, над Тихий океан, щоб Ви не бачили, щоб серцю не завдавати ран.”

„Чоловіче, як вийти межі люди, як глянути в очі родині, як покажуться перед людьми діти? Ти ж обікрав голодних, тих що з повним довір’ям тебе заступником своїм обрали; Зрадив тих, що в твої руки свої повновласті віддали; пустив нарід український на глум та наругу цілої Канади.” „Виберемось на далекий Захід, до Британської Колюмбії. Ніхто не буде там знати, ніхто не буде питати, хто ми і відкіля.”

„Мила моя, люблю тебе, не можу жити без тебе.” „Серце мое, та ж в нас подружжя, діти...” „Не можу, бери

ти діти свої, поїдемо в Британську Колюмбію, там нам доля усміхнеться, там знайдемо щастя своє”.

Тільки повний, ясний місяць бачив, як нестримні прощальні сльози росили білий цвіт черемшини. Тут у цім природнім гайочку зроджувалася любов до природи. Тут дівоче серце знаходило свою святиню; тут молилося, благало Бога: „Пішли і мені долю!” Тут, нарешті і заломилося бо — не післав.

Тепер прийшов день прощання і тільки дивно, що сльози такі бурхливі а серце зимне мов лід.

Але не всі українці кидали степи середньої Канади. „Треба людям хліба”. І вони лишались обробляти поля, і свої і ті, що сусіди їх позалишали.

Хто може збегнути плян Господній, Його Святу Волю? Хто може сказати чому якраз тепер, природа степових провінцій знову усміхнулась, чому, з початком воєнних років, настала знову ера буйного врожаю?

Зібралися над спустілими степами синьо-сиві хмари, зросили спопелілу землю цілющим дощем, і люд знову дихнув чистим, свіжим повітрям. Сонце усміхнулося, а на Сході заграла веселка. І ті що осталися на землях, почали збирати золоті жнива!

А ген, над Тихим Океаном, під вінцем снігом-вкритих гір, лежить найдальша провінція Заходу Канади, Брітанська Колюмбія.

І де є, у світі, країна ще краща від неї? Де сонце так ласково гріє, де вітерець так ніжно пестить? Де трава все зеленіє, де ліс, вічно-зелений, у хмарах шумить? Тут, здається, і мороз не так щипає, і сніжинка, падаючи, усміхається.

Країна троянд, азалій, камелій, і — справжнього барвінку! Де, як тут, дощик запашне зілля росить, в саду пташина співає? Хіба, що на Україні??!

І тут, у цій казковій, надморській провінції, заселеній здебільша англо-саксонськими й скандинавськими расами, живуть вже й українці. Мале число їх, але згуртовані вже і в світські і церковні громади, а найбільша група їх, це пролетаріят.

Сюди, тепер, надтягались, родина за родиною, українці, що кидали Середньо-Канадські прерії. І ті, що там вже родилися, вперше побачили хмарами окутані гори, овочами оздоблені сади, пишні кораблі, відчули ритм моря, скигління чайок над водою. Вони глянули на чарівний краєвид і згадали рідні степи, що іх вони залишили, і коло серця щось стиснуло, у душі щось здавило. Чи прочували вони, що кидаючи вдруге землі свої, прибрані, Канадські вже, українець в останнє і неповоротно зриває з віковічними хліборобськими традиціями своїх предків?

Без грошей, вони осідали на смітниках передмістя і тут глибока народня культура України зударилась із чужинецьким найнижчим суспільством.

Деякий українець це відчував, відбився і подався до своїх громад і церков, але багато потонуло. Як міг він знати, що це не є зразкові кола чужого суспільства, а шумовиння? Він знов тільки, що українцем-мужиком, пани-міщани і навіть духовенство і в Старім Краю і в Новім завжди гордили. Тепер вже і він в місті. Він кине і свою мову і свою культуру — навіть і ім'я своє, щоб тільки ніхто в нім українця не впізнав, більш його не висміяв. І яка трагедія, вихований старинною культурою українець, повністю піддається чужому шумовинню — хай воно його перевиховує, його дітей виховує, хай і він стане „паном”!

Щоб вибитись у люди, ввійти до міської „еліти”, треба саме перше ввійти в саме її серце, до „бір парлору”, і там зробите „дебют” у належнім товаристві! А там, людина вже на чистих водах — ніякі родинні, старо-сусідські зв'язки, ніякі народні закони, його тут більше не зобов'язують, а вирозуміле товариство за склянку пива і зрозуміє і похвалить і на добру дорогу наведе.

„То ти ще і тут будеш слухав пана та попа? Слухай мене! Ніхто вже тобі не до розказу — на, пий, — на те ти й робиш!”

В новім суспільстві всі звертаються до себе на „ти”.

Воєнні заводи працювали день і ніч і люди, які досі в житті ніякого фахового знаряддя й не бачили, нараз стали ремісниками, кожне по своєму впевняючи роботодавця, що він досвідчений майстер, механік чи електричний фахівець. А хто допитувався? — воєнна машина ж потребує рук! Їх реєстрували і на місця призначали, а українець і

тут скоро вчився і пристосовувався до вимог.

Недавно ще, праці ніде було напитати, тепер, без дозволу, не можна ні міняти, ні кидати. Відпустка, хіба як зайде хвороба, якесь нещастя! Св'яткування тільки тоді як прийде Велика П'ятниця, новий Рік, Різдво — а для українців, ще й за старим стилем українське Різдво. — поза тим, нема свята.

Хоч харчі і лікер за обмеженими купонами, то нікому нічого не бракувало, а щоб купони, а особливо на лікер, не марнувалися, то перепродували і мінялися.

„Нам ся належить, ми ж за перемогу ворога день в день гаруєм”! — і так за панувало гойне, буйне життя. Коли на полях бою проливалася кров, тут текли пиво і горілка.

Кожний „бір парлор” набитий, дим, гамір, сморід. При столиках заложених пивом, своєрідна розмова. І жінка не така, як треба, і діти чорт зна в кого вдалисся, „а той мій форман то вже найбільший дурень у світі! Кажу йому, робімсяк та так, а чи думаєш послухає?” І кулаками гриmaili об столи аж пиво танцювало.

У цьому розбурханому суспільстві, і жінка свої права по своему толкує.

„Жінко, може б вже нам додому — діти ж самі в хаті залишились.” Вона глибоко втягнула в себе дим цигарки, підсунула близче склянку пива: „а як я на праці, то ти за дітей не питаєш? За свої гроші я п’ю, не до розказу ти мені!”

Прийшла осінь, похмурна й сумна, а тут і грудень і Різдвяні Свята. І що за парадокс, що за суперечність?! Там далеко, різня, кровопролиття, — ні пощади ні милосердя, тут, тільки одна мета, — без перестанку продукувати технічні потвори які непохідно ударяли б, нищили, вбивали. А всюди, і тут і там, люд приготовляється святкувати Рождество Того, що вже 2000 років тому, на себе тіло прийняв, щоб принести людям доброчесливість і мир на землі. Скрізь метушня, веселі привітання, вулицями стеляться коляди із радіо-передач.

Мати Святу Вечерю приготовляє, мала дочка бджілкою гомонить, ялинку вбирає, запашну зелень скрізь розставляє. Вже і вечоріє. Понад Тихим Океаном синє

небо темніє, ліс ховається, чорніє, із-за пурпуркових гір висувається, у мерехтічим сяйві, Вечірня Зоря.

„А де ж тато, — Сніп-діда до хати внести, до Святої Вечері із зорею засісти?”

Сьогодні на заводі „Крімсес Парти” справляли, і батько йде, носом об землю поре, світа Божого не бачить.

„Чоловіче, таж це Святий Вечір, діти...”

Він визвірився, вибалувши очі, гнівом загорілося лице. „То мені робити вільно, а випити не вільно? Думаєш басувати мною, а хочеш, щоб тобі заіхав? Дітей виховувати? а я нашо до школи іх посилаю, га?...”

Вже згасає, від того що бачила і чула, личко ховає, за море заходить, Вечірня Зоря.

„Боже, заверни своєю все-могутньою рукою тільки один-однісенький Свят-Вечір моого дитинства, нехай очі моєї дитини побачать і усміхнутися, хай вони не заливаються слізми, а радістю, як і мої колись!” — молиться мати.

Минула зима — похмурне сиве небо, дощі, мряки. Сонце піднялося, землю огріває, природа відновилася, все радіє, воскресає. Надходить Великден, день взористої писанки, шафраном заправленої паски, день Воскресіння Того, що смертю світ одкупив.

Великодня П'ятниця. Чорна жалоба, в повітрі сум. Плачуть знову матері над синами, як ридала колись над своїм сином Божа Мати. Але може і для них прийде Великден? Може відкуплять наші соколи, кров'ю своєю і свій поневолений край??!

І тут з'їхалась рідня, знайомі, з Великим Днем привітатись. Може хоть сьогодні патос життєвих зусиль та страждань впліне на їх спустілі душі, розгуляні серця?

„Давай горілки, пива давай, хай там інші б'ються як мають моцні голови, а я за них вип'ю, собі на здоров'я!” Діти з хати повтікали, щоб не слухати, як батьки сваряються, не дивитися, як старі за чуби деруться.

„А де ж то діти наші? Дивись, як батьками гордують, як цураються тих, що на них роблять, що їх годують.”

Бо дитина тільки і жде на день, коли його крильця зміцнюють, і воно, з родинного гнізда, геть полине! Чи вилине воно з того гнізда у розквіті душі і тіла, чи

роздітим калікою духовим, а може, і круком хижим? Чи винне за ненависну долю пташеня?

„Шануй отця свого і матір свою...”

„Господи, чи і таких?”

Члени церковних громад віднаходили в новім суспільстві тих „загрожених” і старалися їх до себе навернути. А вони казали:

„До церкви своєї йти, кажете? В Алберті ще, чоловік мій чотири місяці тяжко хворий п'ятдесят миль від дому у шпиталі лежав. Були це часи тяжкої кризи і я працювала де і як могла, щоб діточок утримати. І не було тоді нікого, щоб мені поміг! Перед Великоднimiми святами я до Великодньої сповіді пішла. „А, вибачайте, ви на фарбування церкви не дали? Для вас картки до сповіді немає” кажуть мені у Домі Божім. А жіноче товариство баптиської церкви — чужої мені — зібрало гроші і купило білет мені, щоб я відвідала хворого мужа свого. Йдіть, геть, ви мені, з церквою своєю!”

„Ми в Саскачевані будували церкву свою. Тяжкі часи були і дитина босими ногами три милі навправці до школи ходила, колючими стернями худобу пасти гонила. Дивлячись на його заплакане личко й обкривавлені ноги, моє серце стократно відчувало колючку кожного будяка, драпненняожної стернини, а заціплені уста говорили: „гріх був би, дитино, черевики купувати а на дім Божий не дати.”

Ми церкву скінчили і вона стала для нас, нашим духовим вогнищем. Чи міртом увінчана пара на вишиванім рушнику, чи радісне молоде подружжя з першим немовлятком до хресту, чи сумний похід за чорною труною, ми разом раділи і разом ридали, а все біля церкви.

Але міський священик, який що-місячно до нас заїжджав, одної неділі так нас привітав: „Церкву на латинського Єпископа записати, свята, за новим стилем святкувати!”

І на нашу громаду блискавкою впало гостре вістря, розколюючи її на двоє.

„Переписуймо!”

Hi, не переписуймо!”

І з нагої рани потекла чорна, кипуча кров... Пішов брат на брата, сестра на сестру. І адвокати, судові розпра-

ви, весь їх тяжко запрацьований маєток забрали. Не говоріть, ви мені, про церкву свою!"

Так церква в Британській Колюмбії взяла на себе тяжку місію не тільки привертати невіруючих, а і навертати тих зневірених, які з її вини залишилися із глибокими, незгосними ранами.

Заходились і світські організації рятувати своїх, та поборювати гасла, які говорили, що: „Україна з старшим братом з'єднатися хоче — хай він нею розпоряджається”, а коли 22 червня, 1941-го року, аліянти заключили договір із СРСР і комунізм у Канаді вийшов з підпілля вже як явна організація, то незавидна доля націоналіста ще погіршилася. Ворог тепер одверто і відважно нападав. Глумився і кепкував, а в воєнних заводах нераз і залізяки в повітрі літали.

Затягнувся вже п'ятий рік війни, і українцеві з роду звиклу на своїй землі своїм господарем бути, праця — бути від когось залежним — почала дошкулювати. „Коби вже тая війна закінчилась, не буду я більш робітником „динерку” носити, підприємство відкрию”, говорив майже кожен з них.

I, несподівано, незабутній вечір восьмого травня, 1945-го року. Німеччина скапітулювала і війна в Європі закінчилася!

Здається, все населення Нью-Вестмінстера зійшлося на головній вулиці міста, Колюмбія Стріті, спеціально для цієї оказії відгородженої, щоб привітати радісну вістку. Під величезною фігурою Вінсента Чорчіла, промови, оплески; на вулиці, оркестра, танці, співи. Товпа хвилюється, з великого відпруження чергаються і голосні вівати, і тихі сльози і веселій сміх.

„От коби була тая війна ще хоть рік потривала,” каже мачуха, якої пасерб у повітряній фльоті за морем служить, а уряд їй за нього щомісячне чеки висилає.

1945 —. I вже друга світова війна згасає, лишаючи за собою в Європі зарища, сліди нелюдських тортур, ворогом зайняті села й міста. Розбитий люд на вигнанні, скитаючись, шукає нової долі.

Не видержав Новий Світ у горю Старого, простягнув кревному рятувальну руку і, через Атлантик, очищений вже із воєнних бльокад, до Канади прибула ще одна хвиля

української іміграції. Кинула, ця остання хвиля, на береги Канади і родини і одиниці, людей різних сфер життя і освіти.

Були між ними викорінені селяни й ремісники, та були науковці, професіоналісти й мистці, клітини передвоєнного гуманістичного світу. Але були ще й другі, ті життєві спекулянти і громадські партизани, яких завжди витворює війна — а за цими всіма воліклись, й ті, що досі жили на світі, „на те тільки, щоб панувати.”

І врадувалась Британська Колюмбія, бо чимале число новоприбулих, висідаючи з кораблів у Східніх портах Атлантику, всідали в швидкі поїзди, і, котячись на Захід, мов здоганяючи золоте сонце, переїжджали широкий простір Канади і спинялися аж у цій казковій провінції, над Тихим океаном. А вона, в етапі розбудови, широко відчинила для них брами — вона прийме і робітника і науковця і ремісника, а своєю чарівною природою, натхнє і душу і серце кожного мистця.

Коли не на довго пощастило їй радуватись ними. Ці не прийшли, як перші піонери, щоб „кинутись туди у пущу, і в диких нетрах пробивати дорогу з сокирою у руках.” Вони як ті перелетні птахи прилетіли, обдивились — немає тут для них відповідних становищ, і вони знову, пара за парою, та одинцем, здіймали крильця та летіли на Схід Канади, де гніздечка знаходили вже готові.

Все ж таки не всі вони відлетіли. Таки зуміла Британська Колюмбія затримати якесь число, і з перших і з других, а навіть, і з третіх. І коли перші кидалися у вир життя та поза часто трудною, щоденною працею, посвячували і час і сили на розбудову українських установ, скріплювали їх своїм знанням та своїми талантами — будували, підносили, — то другі, на полі українського-канадського суспільства, продовжували своє партизанське ремесло.

А ті що звикли тільки „панувати”? Чи може чудесне оточення нової країни зродило і в них порив до творчого, ідейного життя?

„Тож тут дикиуни, селепки, некультурні! В нас в Європі вистави, опери, сезонові білети...”

„А може б щось і тут створити?”

„Що? А хто би там? Нерви, утома...”

„В мене є білети на симфонічний концерт, будьте моїм гостем...”

„Симфонічний концерт!? Що Ви? Муж змучений із праці, в мене мігrena...”

„Але на образотворчу виставу в Галерії Мистецтва...”

На гострій погляд пані речення раптом урвалося.

Вже і нічка минає, а панство бавиться, шум, галас — ні нервів, ні втоми, чарка чергується із цигаретками, на столах ущерть найдобірніших страв. Пані аж заходяться, кидаючись з теми на тему, чи, радше, — з особи на особу.

У моїм садочку повітря грає, сонце сміється. Як над рідними дітьми я боліла, щоб кожне насіннячко паростки пустило, кожний кущ приймився, кожна деревина листячком вкрилася. І вони дали вітру шелестячу зелень, а мені квіти й паході. А коли в моє серце закрадуться смуток і журба, вони до мене шумом дрібного листя промовляють: „не упадай на дусі”, шепоче листок за листочком, і зовуть відпочати у цілющім холодку.

Коли літнє сонце у море впадає і на травах виступає холодна роса, а кожна квіточка пелюстками личко закриває, і губляється у нічній темряві і паході й краса, то вічно-зелені рослини, лискучо-листі азалії, лаври, рододендрони, шпилькуваті кедри, ялини і кипарисовий живопліт біля хати, які нерухомо дрімали на деннім сонці, тепер оживають і дишуть солодко-гіркуватим ароматом, мов ладан кадила. А мені здається що це правиться Вечірня у візантійській святині.

Любі пташенята находять тут притулок, в'ють гніздечка, і радісним співом, вітають прохожих і мене.

Ох, робіне, ти червоно-грудий, невже знаєш, що серце українське б'ється у грудях цих? Невже знаєш і солов'я думаєш пригадати йому? Ох, робіне ти милий, пташе ти мій маленький, коханий — на чужині почалось бити серце це і ніколи не чуло воно солов'я! Співай, розраджуй, — не переставай!

Легкий, скорий хід. „Мамо, не зрушуй землі так близько дерева, коріння можеш пошкодити йому.” Син мій дивився на кріслате оріхове дерево як на милішого друга. Його серце ніжно відзвивається до природи, з якою в моїм садочку виростав. Може колись, на незбагнутім

шляху життя, він, утомлений, звернеться до неї і вона скріпить його — як коріння кріпить те оріхове дерево у матірнім саду.

„Мамо, моя картина виграла першу нагороду і буде висіти у бібліотеці на виставі”, моя дочка-школлярка метеликом в хату влетіла, з картою на якій змалювала пейзаж — у моїм садочку.

Заливайтесь ви лікерами дорогими, гордітесь футрами, упивайтесь чадом никотини, а мені лишіть кущ пахучої рожі і спокій насолоджуватись нею!

Поміж двома хвилями скученої української іміграції до Брітанської Колюмбії, з початком і після другої світової війни, сюди постійно припливають окремі родини й одиниці, які тут шукають щастя у різних заняттях. І так витворюється українське населення Брітанської Колюмбії, цієї найдальшої на захід провінції Канади.

Але коли на Схід Скелястих Гір українське життя вже розвинулося і збагатіло, втішаючись і сильними організаціями і визначними особистостями, то тут, над Тихим Океаном воно ще сіре і слабе.

Не вибилося ще у Брітанській Колюмбії багато українців на поважні становища науки, професії, підприємства, а ті що вибились, не всі ідентифікують себе з національністю, з якої вийшли, чи, за неї готові заступитись.

„Ванкувер, Бр. К., перше місце, де українці не вислали до нас своєї делегації”, заявили члени Комісії Двомовності і Двокультуризму, яка відбула свої наради 27 квітня ц.р.

Не втішаються досі українці Брітанської Колюмбії ні одним представником чи в провінційному чи в федеральному парламентах. Не мають вони їх навіть і в міських чи шкільних радах більших центрів, як теж не очолюють вони там ні одної з поважніших чужих установ. Не добилось ще вершин і українське мистецтво у Брітанській Колюмбії. Тутешні імпрези не відбігли далеко від колишніх, фармерських, а об'єздові мистецькі ансамблі, як Капеля Бандуристів, із різних причин, сюди, за Скелясті Гори, не заглядають.

Не зважаючи на кількаратні спроби, від другої світової війни тут не видається ні один український журнал чи часопис. З важніших публікацій, досі видано дві: 1957 року

вийшов інформатор „Брітанська Колюмбія і українці”, виданий 20-им Відділом Взаємної Помочі Ванкуверу, а тільки під кінець минулого року вийшла перша наукова праця „Матеріали до систематики і фовністики жуків України”, д-ра Володимира Лазорка, видана Ванкуверським Відділом НТШ.

В цій чарівній провінції, обдарованій понад всі інші багатою різноманітною природою — горами, лісами, узбережжям моря та островів, не мають українці для своїх дітей ні одної літньої оселі. Немає куди українська дитина вирватись із літньої спеки міста, щоб дихнути свіжим повітрям, захлюпати холодною водою, пройтись ароматичним лісочком, де й птах і вивірка і ніжна лісова квітка, а то й сісти на улюблена коня! А може й почути українські слова, українську пісню, — відчути той могутній дух лісу, що предки його колись відчували?!

Не побудували вони ще тут і ні одного приюту для старших людей, хоч Брітанська Колюмбія своїм чудовим краєвидом та лагідним підсонням приваблює тих, що відійшли вже від життєвих зайнять і шукають де б провести залишенні їм ще дні, на склоні життя.

Та не загреє вас, Брітанська Колюмбія, як не маєте ви тут нікого із своїх. Бо що вам пестливий клімат, що зелень, цвіти садів, паході троянд, коли не стане в вас на порозі син, дочка, внучка, не загляне старий приятель, щоб з вами посидіти та згадати минулі часи? Самітні, зів'яните тут, як корч черемшини, викопаний та покинений на сонці.

А зате українці Нью-Вестмінстеру будували, будували, та чужинцям на посміховисько, Великий Льюх змайстрували. І чимало праці, скарбів і надій українці закопали у нього. А чи відкопають коли? Були б уже й відкапали, але й тут, як і в Суботові сидять на своїх помостах і стережуть його — московська, польська і таки українська ворони.

При декотрих світських і церковних громадах українці діточок малих годину, чи дві, в тиждень, української мови навчають. А самі, англійським жаргоном, або пів-англійським а пів-українським, розмовляють. І кого, і навіщо, вони дурят?

Три роки тому курси української мови велись у церковних вечірніх школах Нью-Вестмінстеру і Ванкуверу. Цього року навіть Ванкувер, із майже 10,000 українським

населенням, мусів цей курс закрити — бо не вписалось на нього потрібних 15 учнів!

Не було досі спроб ввести українську мову до середніх шкіл цієї провінції. Зате Комітет Поширення Української Книжки безнастінно і уміло, від початку свого існування з 1947 року, коли був зорганізований Д-ром Михайлом Гуцуляком, підготовляв ґрунт до введення української мови на Університет Брітанської Колюмбії, нав'язуючи контакти із університетською правою, та вкладаючи український відділ у Славістичну Бібліотеку університету. Врешті 17 березня 1961 р., коли КПУК і ванкуверський Відділ НТШ вручали університетській управі книжки і портрет Тараса Шевченка у сторіччя смерті поета, тодішній президент університету, д-р Норман Макензій, заявив, що університетська влада плянує ввести і українську мову до Славістичного Департаменту університету, але чи знайшлися б слухачі?

Та, хто ж може научати української мови, як научала її колись, молода українська маті? В тій мові було щось такого своєрідного, такого пестливого, такого ніжного, що могла її витворити і говорити тільки українська маті, а відчути і ніколи не забути — її дитина. І тут, при грудях, при колисці, у хаті, передавалась з покоління в покоління мова українська, українська культура.

А до помочі матері, ще була й бабуся. Вона нам, тією самою мовою, і пісні співала і казки оповідала і звичай наукала, а ми до неї горнулись, слухали її, шанували та любили. І чи диво, що сьогодня дитина, слухаючи бабуниній шорсткої порепаної англійщини, в якій ні тепла, ні ніжності немає — а часто мало що й сенсу, — хапає з рук баби гостинця, рветься від неї і втікає геть!!

І так утікає, в обійми чужих, молоде покоління від старого.

А може культурою, обрядами, затримають батьки дітей своїх? „А Ви, отче, не розтягайте там так дуже із шлюбом у церкві, в мене гості чужі...!”

І нашо ж нам мірту, барвінку, віночки ввивати, на що ж молодій, кидаючи рідну хату, кланятися, родину прощасти, нашо „молодим”, що у нове життя вступають, в батьків благословення просити? — Щоб столи вигиналися, бара не

закривалася, щоб перед людьми-гістьми показатися! Це головне!

А гості їдять, п'ють, і, час від часу трохи потахнути, у тарелі тарабанять, „Гей, молоді...!” І на кожний такий визов, молода пара має з місць зриватися і в обійми собі кидатись, п'яним на розривку, безкультурним на розвагу...

І чому вже нам не зрозуміти, що культурні чужинці, аби-якої раси, інстинктивно відчувають святість і духовість в наших обрядах і ритуалах і, разом з нами, впадуть перед ними на коліна, як і наші предки падали!

* * *

Чи щасливі сьогодні ті, що кинувши землі предківські, осіли на смітниках передмістя, долі шукати? Вже „бір парлор” не такий набитий, але наші брати, як окаянні, ще ті самі столи ліктями замітають. А що діється у в іх душах, нашо сьогодні нарікають?

„Тяжко жити без знання, тяжко бути без віри! Так хочеться заспокоїтись, хочеться в щось вірити! Але, в що? Кому? Той тягне сюди, той шарпає туди, — як мені знати, куди йти, кому йняті віри?”

І він глянув каламутними, безрадними очима. З „динеркою” на чужих підприємствах вік скоротав... До чого ж я добився, що ж я придбав? Діти пішли до чужих, внуки мене не знають, — а сонце моого життя вже склонилось до Заходу..."

При сусіднім столі, підхмелений якийсь, українську пісню затягнув. І перед його очима майнула горда, любляча постать батька, пригадались матірні слова, „як підете в світ від мене, пам'ятайте, встаючи рано „перехреститись, лягаючи ввечорі, Богу помолитись...!” І слізоза, гіркіша від гіркого пива, по зморщенім лиці покотилася, і в бурштиновім пиві, потонула, розплілась. Як міг він знати, що шукаючи хліба, він згубить душу?

І чи винен тільки він за свій упадок? Чи винні й ті, що не уміли, чи, не хотіли, заглянути до його серця — не вбачали там джерела своєї культури, — а бачили тільки мужика, хлібороба, і свою погордою і недоціненням, допустили, нарешті, до його упадку?

Разом з ним, українці стратили й свій традиційний ґрунт під ногами, і наша культура, така як вона була, вже

не вернеться. Наші предки своєю культурою жили, співали, молились, говорили — і в обрядах дітям передавали, а ми хочемо жити чужою, а дітям передавати свою — ту, про яку в книжках та газетах читали!

Але українська душа, — та темпераментна, бурхлива душа, — живе, не вмирає! — і на старій культурі хліборобів, нова розквітає. На народнім мистецтві предків, наша молодь буде нове мистецтво, мистецтво образотворчости, опери, балету, і, як барвисті маки, пускає їх на світову арену. І коли таки на Україну прийде другий Іван Мазепа, вони, ці нові мистці, стануть у світі її вірними амбасадорами.

Брітанська Колюмбія, закутавши вершини своїх гір та лісів у пухкі, білі хмари, жде цих мистців і в себе.

КІНЕЦЬ

Травень, 1964,
Нью Вестмінстер, Бр. К.

ПОЕТ

Хто? питає мoderний поет, зробив цю жахливу, надсапою нахилену істоту? — без чуття! — з порожнечою віків в обличчю? Ні трагедії, ні відчаю, ні захоплення, це ество не знає! Тупе — приголомшене — брат вола! Хто задув йому світло ума? — в подобі Божій сотворенім! — щоб ні пісні, ні світанку, ні рум'яніючої троянди він не бачив, не чув, не відчував?¹

А хтож, поети? як не та мистецька, „над-сапою нахилена” істота — якій світло ума ніхто не в силі задути! — з чуттям компонувала, та співала, ті одушевлені — та одушевляючі! — мелодії якими опери й симфонії живились, одушевлялись? — мелодії в якихчується і трагедія й надія, і відчай й захоплення. Чи це наслід порожнечі віків? Та хто? як не та істота, бачила зоряний світанок — раннє сонечко поклоном і молитвою витаючи? Викохувала, у запашних садах, квітниках, та городах, ті розкішні рум'яніючі троянди? — Хто? як не те естетичне ество зі сапою у руках?

А щож, поети? як не чуйну душу свою — приглядаючись до життя, до смерти, до циклів планет та сезонів, вкладала та хліборобська істота у міти, казки, проповідки, молитви, закляття, що вона, через віки, творила? — сьогодні самоцвіти літератури світової! — чи моглоб це все створити якесь тупе, жахливе, приголомшене ество?

Та що? — як не чутливе серце своє! — прислуховуючись до шуму рік; шелесту листячка в вітря; до співу птах; реву громів та ламенту заверюх — вкладав селянин у сопілку, трембіту, дуду, цимбали, бандуру, що витворював? — за якими слідували клясичні клярнет, орган, фортепіяно! Чи робив він це все без чуття й відчуття і без світла та надхнення ума?

Та чи то не тим світлом ума, „в подобі Божій сотворенім” — за неоліту, та палеоліту, що, поети! — творив він святині, різьблені печери, та статуї, як „кам’яні баби” по степах України? — без яких, чи дійшло було б до клясичних скульптур — Афродіти, Зевса, Аполлона, Ате-

¹ Edwin Markham, “The Man with the Hoe” A Little Treasure of Modern Poetry (New York, 1952), pp. 568-70.

ни? Творив малюнки та гравюри, на камені, на дереві, на глині, на кості — як на кості мамута видобутої археологами в Україні² — на яких і мистецтво, й письмо повстали! — а за письмом, і формальна наука... Та чи справді задув був хтось їм світло ума, коли хлібороби Єгипту практичний спосіб розміру землі на роздоллю Ніла придумали? — спосіб на якім Греки клясичної доби „теорію” розвинули!

Як хибно, поети! ти душу й серце хлібороба розуміеш! Та як невірно, й як не справедливо, ти світу, який селянина вже майже не знає, його представляєш. І як у твоїм описі справді є щось жахливого, то це тільки те, що ти творчу й естетичну істоту давніх часів — яка не може вже за собою обстати — осмілився, під покришкою співчуття, душі позбавити.

2 червня, 1969
Ванкувер, Бр. К.

² Михайло Гуцуляк, „Народне, мистецтво в Україні: Гуцульщина“ (Ванкувер, 1976), ч. 1-6.

ОСІНЬ: У САСКАЧЕВАНІ

Кожне з нас має свій улюблений сезон. Дехто найбільш весну любить. Весну — радісну, пахущу, що розцвітається новими мріями, новими надіями, новими починами. Дехто знову любить літо — тепле, лагідне, золоте; літо — в повноті росту, сяйва, й краси. А є й ті, що зиму люблять — всупереч тріскучих морозів, навалів снігу, та лютих заверюх. Зиму — час на читання, на співи, на мистецтво, чи — підкидаючи дров до палаючої печі — жваві розмови з близькими друзями.

А для мене, найбільш улюблений, та найбільш зворушливий й чаруючий сезон, це осінь. — Осінь! — той містичний, незбагнаний дух осінній, що на кусні рве, та знову зцілює, мою душу.

Осінь! Бліскуча, багата — сумна...

Ніколи, як восени, небо ясне, синє. Ніколи, як восени, повітря чисте, цілюще, загострене першими приморозками пізніх уже ранків, та ранніх вечорів.

Поля й ліси, буйна рослинність на терасах понад рікою, дійшли, дозріли, наділи мантії золота й пурпuru, карміну й бронзи. А тиха вода кам'янистої ріки внизу студена й прозора, як кришталь. Білий човен, що як лебідь її перепливає, ніби поверху ковзне... Тільки одне, а так друге, весло легесенько, ритмічно, занурюються в глибину. — А чар і краса соняшних, золотих днів Бабиного Літа! Тихо, лагідно — вітрець не дихне... Ранніми ранками гіллячки кущів і дерев поснувані ніжними, тендітними тканинами павутиння; а на них сяють, мерехтять, тремтіючі дрібнесенькі краплини роси. Промені раннього сонця — на коротку невловиму хвилину — іх у чудесні діямантові намиста перетворюють.

Містерія тьмяних сумерків, місячних вечорів та ночей — незбагнаний їхній патос осінній: ліс високо понад рікою здовж дороги без-листим гіллям проти неба темніє. На голій гілці осики що-вечора сова сидить. — Чорний нерухомий силует проти срібного місяці на сході...

На ринках Прерій вже перші яблука ся появили. І в мішках, в яких вони вранці до міста пшеницю везли, фармері вечером до дому, з вагонів, що з садів Західного примор'я через гори прикотились, пахущі яблука везуть...

Де весною цвіли дзвіночки, де пахла лілея — з манюсеньких збаночків висипається чорне, близкуче насіння. Де літом сприяло тепло, лагідна погода, тепер зі заходу холодний осінній вітрець подуває: Котить перекотиполем; шелестить пожовклім бадиллям — наводить сум на серце. А по кожнім його подиху, все менше та менше листочеків на деревах; ліскових горішків на ліщині.

А по полях, де недавно ще збіжжя золотилось, із зерен, що зі стиглих колосків жнивами повисипались, розкішна буйна зелень по дощах осінніх на соничку сходить! І — та чи не надаремне? — щосили дотори пнеться, намагається дорости, відвісти, дійти! — заки зимові морози скосять її на все...

Зібрали стигле збіжжя зі степів, фармері відчиняють літні обори, їх худоба на волю виходить. Вона попасом, подзвонюючи дзвіночками, то буйними травами степів, то зеленою пашею полями, все далі від дому відбивається, гублячись врешті, у горбоватім лісостепу.

І коли той містичний дух осінній й повітря й лісостепи у незбагнути чаруючу містерію перетворює, даючи відчути, що вже сумерк вечірній ся приближає, то пора, верхи, іхати по худобу: Риссю, чи галоп, навманці, через зелені поля, долинами, через горбки — тими лісостепами, що я так любила.

Та не все моя верхівця, Біла, хотіла зі мною годитись: Коли розкішна зелень манила стати їй попастись, а я галила далі, вона вміло мене з себе скидала (сідла не було), ї споглядаючись скоса на мене оком, та вимахуючи хвостом, смачно хрустала траву. Та ніколи вона від мене не втікала. Тоді я хапалась за опущені поводи, підводила її під гільчасте дерево, чи стрімкий горбочок, видряпувалась назад, і ми знову летіли — проти вітру, проти яскраво-заходячого сонця на заході, наслуховуючи дзвіночків худоби. Вже нераз темніло, вже попід стайні ліхтарня блимала, а освічені вікна до хати манили, коли ми — худоба „по старшенні” в рядочку — битою стежечкою, направці, до дому верталися.

Та ніколи як восени, коли той невловимий дух осінній незбагнутою містикою душу дотиков, дітвора любила надворі в жмурка ся грati. — Чи то чаруючими сумерками вечірніми, коли ще сяйвом заходячого сонця видніло, чи

довгими ясними вечорами, коли вже й місяць і зорі на небі, а подвір'я у казкуву країну перетворювалось. Поза дико-овочеві кущі, попід освітлені будинки — оминаючи чорні, гаємничі місця, де „біди” та страхи чатували, — поза криницю, та шпихлірі — з особливо вечірнім шумом ріки із долу безперestанно у вухах.

Тільки восени можуть бути такі дні й ночі; тільки восени такі образи, такі звуки: шум відлітаючих крил у повітрі, зпід небес останній клич прощання; притишено вже дзюрчання води у потоках; шепоти — матері-природи — осінніх молитов. — Звуки тихі, меланхольні, м'які...

Бо хтож може знати, котре навесні насіннячко зійде; котра деревина зацвіте, розвинеться; котра пташина до свого гніздечка вернеться назад?

Та хтож може знати чи ї мрії весняні здійснятися? Чи є щастя паходшами розвенеться? хто знайде той над-вечірній супокій у золоті дні осінні, якого ждав? Чи — мов лерекотиполе — з льодяним подихом вітру зі заходу, як листячко осінне! полетить усе?

Осінь! Барвиста, багата — сумна...

Ню Вестмінстер, Бр. К.

17 жовтня 1962

Ревізія: 9 листопада 1978 (Ванкувер, Бр. К.)

ОРГАН

Переселившись з України, мій тато на середніх Преріях Канади осівся, де ми сім'єю й жили. — Зимовими світанками лісостеп Саскачевану по обрії в білім! — білий сріблистим інеем, що ніч-у-ніч довкілля у чудесну казку перетворював, та наметами снігів, що північні вітри та заверюхи надували.

Одного ранку у місяці лютім тато запряг у сани улюблені свої сиві коні, „шпаки”, й вибрався 13 миль на захід до міста. Екіпаж битою в снігу доріжкою поміж горбками та лісами вже згубився, а до нас ще долідав ритмічний відгомін милозвучних дзвіночків на упряжі коней, що тихим, морозним повітрям далеко замерзлими лісостепами розносився.

Вернувся тато до дому вечером, темною, місяцем та зорями освіченою вже доріжкою. Та не заїжджав він на призначене становище, а заїхав перед входові двері хати. І зараз зчинилася надворі метушня: жваві мужеські голоси щось радились — перечились — наказували — остерігали...

Нараз, входові двері навстіж відчинились, а у хату почали котитись — хвилястими білими валами — тьмаві хмари проникливого, щепливого морозу... Незадовго, з поза затьмарюючих хвиль морозу, вирізнилось з нічної темряви трьох постатей; й прояснились, нарешті, у світлі нафтової лямпи, знайомі обличчя сусідів — шапки, вуса, брови, та волося, намерзлі грубим шаром білого інеюморозу.

Вони щось великого, та здавалось, тяжкого, у формі височезної скрині, у хату вносили. Положили, уважно, посеред кімнати, й аж тоді зачинили за собою двері.

Це був орган, що тато у місті собі купив. І він, урадуваний своїм купном, відчинив віко пишнооздобленого, різьбленого інструменту, та пройшов для нас в обі сторони клавіші, й білі, й чорні.

І часто опісля — особливо довгими, зимовими вечорами — коли вже повечері; у хаті ся осіло; а у печі палає приемним тріскотом вогонь, тато любив підсунути собі стілець, та засісти за свій орган. І, без нотів, перебираючи робучими пальцями по гладких клавішах, він легенько,

задивляючись у далечінъ крізъ відслонене вікно — видобував з мило-звукного інструменту мелодії до яких він в Україні юнаком колись танцював; пісні, що у Старім Краю — за молодих ще літ — молодого кохання — він на вечерницях з побратимами співав... А часами — що я так любила! — до акомпаньєменту органа, він під вусом собі щось гомонів.

Такі вечері як оази на шляху буденного, робучого життя. Вони родину зближували, одушевляли; акорди органа ошляхетнювали, з буденних вечорів робили святочні.

І вони, вечері ті, залишились у серцях всієї сім'ї, як і в моїм: Де я ще нераз чую, як тато — удивляючись у мерехтливі зорі на темнім прерійнім небі поза відслоненим вікном — легесенько на органі грає; та бачу хвилясті вали білого морозу, що — супроводжаючи засніжені постаті з органом — крізь навстіж відчинені двері котяться у хату...

5 лютого 1978
Ванкувер, Бр. К.

ЖНИВА

Світлий, осінній день у Південній Саскачевані. Виднокруг палає золотом проміністого сонця небес і стиглого плоду землі. Земля всисає в себе золоте проміння і з неї б'є жаром і ніч і день. Поки ще час, поки тепло, вона живе, диші, пульсує. Скоро прийде зима і вона глибше глибини могил, завмре, закамені.

Гаряче, тихе повітря тяжить паходами зрілого збіжжя — колосистого жита і пшениці, вусатого ячменю, перлистого вівса.

Гаї і ліси міняють літні киреї — прохолодні, зелені, на осінно-парадні — жовті, полум'яні, багряні. Граціозні кущі черемшини оздобились гірляндами чорних, блискучих ягідок, а подекуди, в захисних холодках, жевріють ще рубінові китиці вишень. Придоріжжя встелилось килимами осінніх барв — темно-зелене тло подорожнику і трав процвітає пурпуром й ametistom диких айстрів, бронзою і золотом віниччя, а тут і там визирає цятка кармінових ягідок шипшини.

Стерністими полями мерехтять рівні ряди купок скошеного збіжжя. Сонце проникає посторочовані снопи і гарячими поцілунками прощає підкошені стебелини, які від засіву так ніжно гріло, пестило, вирощало.

Де-не-де чути вже гудіння молотарок, які, мов величезні пащекаті потвори, переходили з фарми на фарму, зідали купки збіжжя, а на поля насипали високі купи сухої, пухкої соломи.

На розлогі фарми Середньої Прерії завітали жнива — ця найвеселіша, найбагатіша пора року! Земля увінчалась дозрілим плодом, люд метушиться, збирає, а враз з ним і кожна звірина степова і собі в своє підземне гніздечко зернятко за зерняткою за зиму ховає.

Земля в Гарасима була пісковата та зате мав він її аж п'ять „кводрів”. Тож і собі, уживану вже, молотарку купив. „За чужою половину збіжжя піде” — казав.

22-літній його син, Матвій, і трактором і молотаркою правив. Від сірого світанку до пізньої ночі він на ногах, всім розпоряджає, над усім наглядає. В його руках хід праці, і здавалось, він хоче останки своїх вичерпаних сил у бездушну машину вложить, щоб трактор не кашляв, не

переставав, а молотарка щоб ланцюгів не рвала, трибів не губила.

Батько стояв на східці перед столом-пащекою молотарки і закаблученим, як шабля, ножем, розтинав шпагати на снопах, що формани з поля привозили та на стіл машини шпурляли, щоб потвора старими зубами-різаками легше могла їх посікти.

Він увесь укритий пилом, половою, іржею. Рис його обличчя не було піznати, тільки очі блищали з-поміж грубо-засмічених брів і віїв.

Сусіди толокою, одні в одних, глибокими „баксами” відбирали зерно від молотарки та возили до шпихлірів, а до плачених робітників, які високими, драбинястими „реками” звозили з поля до молотарки снопи, прилучили і 18-літню дочку Анну. „Менше видатків буде” — казав батько.

Над вечір, зі заходу, почали насуватись, уперед клаптик по клаптикові, а так уже цілими валами, густі, сірі хмари, несучі із собою найбільш побоювану загрозу фармера — осінню сльоту, яка готова знівечити весь хліб, що люд цілорічно вирощав.

Зувидів близьку загрозу батько, глянув на довгі ряди незмолоченого ще збіжжя в полі і подряпані, осяками і будяками набиті його руки, задрижали. „Господи, дай цей хліб зібрати!” — простягнув до неба руки.

Побачив загрозу і син та метнувся то до трактора то до молотарки: „Не псуйтесь, не переставайте ви мені тепер...”

Тільки Анна, хоч і бачила та не дбала. В її втомлених очах загорілись зловіщі вогники, в серці піднявся бунт.

Не буде вона довше для них так гарувати, в неї вже руки вриваються і ні одного-однісенького снопа вона не в силі більше підняти. Коби ще лиш цю фіру спорожнити...

І вже останній сніп повільною дугою в повітрі зашелестів і повалився на стіл молотарки, а вона, обминаючи очі батька, понуро завернула кіньми домів.

— „А ти куди?! — перебіг її брат.

„До дому!...

Він став, здивований, глянув на неї, на загрозливі хмари, та відказав спокійно: „Хочеш іти, так іди, а коні мені давай, треба хліб рятувати.”

В його м'якім голосі почувся не так докір, як жаль. „Ну, що ж, у тяжкій годині завжди опускають!” — і біль у його очах прошив її серце.

Вона стрепенулась. Невже він, блідий, перетомлений, готов ще і її працю перебирати, а вона — втікає? І гарячий сором ударив її в обличчя, в очах закрутилось. Внутрішня буря потряслася, перешуміла. І де бушував бунт, постала рівновага, спалахнула сила! Вона почулась міцною, свіжою, ніби тількищо твердим сном скріпилася, цілющим купелем відсвіжилася. Її руки міцно стиснули ремінні віжки і вона, не кажучи ні слова, навернула каштанові коні і, ніби в перегоні сірим хмарам, почвалала в поле.

July, 1964
New Westminster, B.C.

ПІОНЕРСЬКІ СТІЖКИ НА ПРЕРІЯХ

Звук літака високо у повітрі — то зростаючи, то притихаючи знову, з кожним подувом та напрямом вітряного струму — завсіди відтворює мені, і в вухах і в серцю, своєрідне гудіння молотарки, то притихаючи, то зростаючи знову, з кожним подувом осіннього вітру, у Піонерські жнива на Прерію. Цей звук наводить, мов калейдоскоп перед очима, образи з давноминулого — з колишніх осенів прерійних, що я любила! — образи різноманітні, та пов'язані: золотаві лани; мерехтливі, по полях купки; групами стіжки на небосклоні; паході розквітлих чорнобривців у городі; над резедою й гвоздиками пчоли; темно червоні георгіні під хатою. — Наводить, у дома у батьків моїх, — давні прерійні жнива...

Давні піонерські жнива! — золото, сонце, метушня! — як хотілось би ще раз їх побачити, відчути, пережити! — з ріднею, з сусідами, як колись! — Золото палкого сонця осіннього, з золотом зрілих ланів змагається. Невідмінна літня зелень перед самоцвітами осени вступається. По полях заяскрились золотаві пшениці й жита, перловий овес, бронз ячменю; у лісах і гаях, та терасах понад рікою, листячко й овочі подозрівали, повирізнювались, і лісостеп у кармін, золото, пурпур, та бронз перетворили — мерехтячі жемчуги у чистій, як люстро, в низу ріці!

Гострими вже ранками, тарахкіт сноповязок у чотири коні — у сусідів — у тата — по „першім обгоні”... За сноповязкою ряди колосистих снопів тісно шпагатом пов'язані. А я, побіч матері своєї, любуючись своєрідним солодковатим ароматом свіжо-скошеного збіжжя, по два нараз їх підношу, та спохола, зерном до сонця, у конічні чи прямокутні „купки” їх складаю. З палаючого, навколо поля гаю, лискучі гrona чорної черемхи граціозно понад поле — мов у руки! — з кущів ся вигинають.

І до тих ягідок, коли находила справа чи втома, ми йшли відсвіжатись. Та яка смачна була вона тоді! — та дика, терпко-солодкувата черемха...

Високо на чистім зорянім небі осінній місяць на підповні. Біло-сріблисті проміння як у день освічує довкілля. А ми — чорні силуети на блідій стерні — холодом ночей у день скошені снопи складаємо. Тихо, містично,

чути тільки шелест ніг, та снопів по стерні. Гаї й ліси круг нас чорні — містерія ночі залягла яскраві барви осінні.

Вже місяць до заходу клониться, заносить над-ранньою росою, а ми додому йдемо. Та за нами — густіше як ті зорі на небі — мерехтять по полі сріблисті „купки”.

Котяться від раннього ранку вози драбинясті: у поле порожні; із поля безверх снопами... Як легко, зруочно — поганяючи в той сам час і коні! — батько з купок на „рек” снопи накидає — а мати на возі їх розправляє...

Кругом на небосклоні зростають — мов золотаві ялинки чи смерічки до неба — при кожнім подвір’ю, хліборобські — завсіди в парі! — стіжки... Батько — уважно, під руки — з фіри снопи скидає, а мати вкладає стіжок: рівно, солідно, симетрично! замикаючи — зерном снопа до середини — зовнішнє коло снопів внутрішнім; а нижню ширшу верству верхньою, зашораз вужчою — аж до завершення „чубком”. Цей пірамід хліборобський ані промокне, ані снопа з нього ні буря ні худобина не вимикне. Часами й св’ятій Михаїл „білим конем” заскочив, заки фармерів всіх обмолотили. Та ніхто не журився! — збіжжя у стіжках: між двома стіжками місце на молотарку: в ней снопи з тих двох стіжків враз вкидали. А при стіжках тулився „маленький стіжечок” — зі снопів, що при останку із великих стіжків залишились.

Вже у широко-відкриті ворота молотарка в’їжджає — Сусіди, коні, гамір, весела, піднесена метушня! У кухні кухарки-сусідки — звідти й галас і приманчиві запахи крізь відчинені двері та вікна. — Та діти знають не в пору туди не навертатись...

На возі, при молотарці, спрацьовані руки — підтримуючи — мішок сторцуєтъ: А в нього з рури сиплеється червоно-золотаве зерно. Наповнивши, вони порожній мішок під руру підсувають, а повний завязують у „гичку.” З противного боку „машини”, величезною рурою в напрямі з вітром скерованою, молотарка гураганом видуває — з незабутнім тим особливим її гудінням! — з зерна вимолочену солому. А вона, летючи, легесенько мов сніжинки спадає, та на високі пахущі купи осідається — свіжий корм та захищ від вітру й морозу худобі на зиму.

І це незабутнє своєрідне гудіння — то зростаючи, то притихаючи знову, з кожним подувом та напрямом осін-

нього вітру — далеко широкими лісостепами розноситься, встригаючи глибоко у чутливе дитяче серце...

Дітвора, мов Різдва чи Великодня, молочення чекала. Любила загальний рух при подвір'ю, багато людей й коней, веселу піднесену метушню, ласощі у кухні. Приглядалась до моторя, що — мов жива сила — всякими трибами, колесами, та ланцюгами гонить; до гострих зубів-різаків, до черпаків, до рурів молотарки. Лізла наверх свіжих, пухких куп запашної соломи, та ковзлась на долину. Біда тільки тому, хто у вовнянім светери у житню — або ще гірше! ячмінну — солому поліз, та як іжак, з востяками, до хати вертався...

Та скоро минулись ті перші на Прерію піонерські часи — ера золотавих, круг на горизонті, пірамідів — своєрідних хліборобських стіжків... Техніка дала хліборобству новий зразок мотора; й збіжжя із купок у полю в стіжки більше не звозили.

Затягав молотарку у поле — з ревом та свистом, вибухаючи іскрами та клубками чорного диму — величезний, мов звір палеоліту, паровоз. І збіжжя вже з купок — доставляючи снопи до молотарки драбинястими возами запряженими у пару коней, та з одним робітником, що й снопи накидав і кіньми керував — у полю молотили.

За недовгий час паровоза випередив менший, та зручніший, газоліновий мотор. Врешті — та не за моїх вже часів — прийшов за ними сьогоднішній „комбайн”. А за комбайном „зникли й снопов'язка, й купкистиглого збіжжя по прерійних полях — і піонерські стіжки...

Піонерські на Прерію жнива не були те, що жнива там сьогодні: Одна, однісенька особа — мов заблукана комашка серед широчезних просторів модерної фарми, що не є вже житлом родинним, а тільки промислом, — сама „комбайном” враз косить і молотить стигле на пні збіжжя. Нічого ніде тут на цій фармі живого, нічого ніде рідного чи близького! — Ні сусід, ні тварина, ані співжиття, ані співпраця, не доторкає вже тут душі — не в'яже — не вростається в серце.

Піонерські жнива були щось більше, ніж тільки збирання стиглого збіжжя з родючих степів. Це був своєрідний сезон хліборобського року, пов’язаний з святами осінніми, з народніми традиціями й звичаями, з живими

ще тоді обрядами й ритуалами. Час барвистої краси, романтики, містерії! — його чути було у самому повітрі... Це був час пожвавленої праці, але й час весіль та празників. Час коли ранішні перед-зимові приморозки загострювали повітря осіннє, але загострювали також і духові ї естетичні чуття людини, збагачуючи та удушевляючи хліборобське життя.

Молода з дружками, у мірту, чи барвінку, конем і богою приїжджає сповіщати, що „Просять Вас Тато й Мама й я Вас прошу на весілля!” Та яка зворушлива була ця сцена! й якою іншою видавалась в цю хвилину та молода! коли вона, входячи в хату, перед кожним, крім дітей малих, на коліна вклякала, й до землі голову клонила, бинди барвами веселки спадаючи по молоденькому плечу... Якаж сила обрядів! що людину бодай на часочок підносять, ідеалізують — і з того якась частина таки залишається... Господарі, цілюючи заквітчану головку, молоду на щастя благословлять! — а не одна матір, нишком, витирає й співчутливу слізозу...

Та я, слухаючи звук літака високо у повітрі, то зростаючи, то притихаючи знову, понад снігом-вкриті гори, далі чую своєріднє гудіння молотарки на Прерію; бачу далі, як колись, під палаючим сонцем осіннім, давні піонерські жнива. Виджу тата зі снопов'язкою, його чотири сиві коні; виджу матір — чую шелест стерні — як вона, у срібнім сяйві місяця, снопи складає...

Бачу темно-червоні георгіні під хатою; у городі над чорнобривцями й резедою бринять пчоли; бачу кругом на небосклоні, у синім сумерку вечірнім — мов піраміді! — золотаві хліборобські стіжки — мов смерічки чи ялинки! тільки не зелені...

Та в той самий час цей звук наводить і незбагнуті сум і печаль, бо пригадує також, що ті жнива, ті стіжки, ті осені прерійні, що я пам'ятаю, вже минулись. І що незадовго, з серцями піонерів в яких вони ще живуть — як той відгомін літака, що в сивих облаках тоне — вони відійдуть на завжди...

Ванкувер, Бр. К.
20 листопада 1978

ПЕРШИЙ ЗИМОВИЙ СНІГ НА ПРЕРІЯХ

Сьогодні, на вічнозелені кедри, смереки, та ялинки, зеленого над Тихим океаном краю, крізь вогкé надморське повітря, повільно спадають, одна по одній, ніжні білі сніжинки. Вони пригадують мені, легесенькі, „клапаті”, день першого зимового снігу, за піонерських ще часів, на прерії полуничевого Саскачевану.

Перший зимовий сніг південного Саскачевану — сніг який до весни бже не вступався — випадав у місяці листопаді — десь коло „Михайла”. На нашім „куті” перші піонери на „Михайла” — по предківському звичаю — празники справляли. І рідня та знайомі, що до моїх родичів, вже саньми чи залубнями, на „Михайла” з'їждялися, любили переказуватись приповідкою, що „Святий Михаїл білим конем прихав”.

Цей перший сніг зимового сезону не тільки часто невимолочене ще збіжжя — за перших піонерів у стіжках, пізніше у „купках” на полі — по лісостепах захоплював. Заходив він не раз також, не зібрану ще ярину на городах; звичайно те, що „морозу не дуже боялось”, і з-за пильніших обов’язків, до останку оставалось на городі.

Перший у листопаді сніг не був ще те, що снігова заверюха у січні або лютім, коли, як казали, й „горобець з-під стріхи не вилітав”. Він починає легенько, біла сніжинка за білою сніжинкою, чим раз густіше — м’який, вогкий, „клапатий”, рідко коли з вітром, чи зимовим ще морозом. Він ніби лише остерігав, що зима вже йде.

Раннім-ранком ще лише небо все „засунулось” — сиві хмари сходяче сонечко затьмарюючи. Відтак, одна — дві — три — і чим раз іх більше — ніжних, біленьких, мов пелюстки вишневі, сніжинок у повітрі; такі манюсенькі вони, такі дрібнєсенькі, делікатні здавалось би — та що вони? от чарівна з небес окраса!

А за деякий час, дивись, а вони — манюсенькі, легесенькі, делікатні — одна по одній всідаються де спадають, і незадовго, вже й чорна земля починає під ними біліти, й дахи, й зелені поляни, й гілля кущів та дерев білим

пухом вкриті, й рядки ярини залишеної на городі. Тоді ми цілою родиною вибиралися на город...

Зрізували ніжно-зелені головки капусти з коріння, та із широких її листків, де вона, мов квіти лотосу при землі літом росла та красувалась; вимикали з рядків моркву, темно-червоні буряки; обтинали з них зелену гичку, що сонячним сяйвом від весни досі їх кормила; викопували бараболю.

Зараз за руками, щоб ярина у снігу не намокла, збирали у мішки, й везли на подвір'я. Капусту денебудь, під дах — щоб лиш до квашення; решту до льоху під хатою на зиму.

Це, здавалось би, а особливо для молоді, трудна, неохоча праця. Та селянська душа завжди вміла перетворити в пісню, в казку, чи й іграшку, те, щоуважала обов'язковим! Немож було лишити, щоб сніжинки, немов граючись, та невблаганно, одна по одній, ярину пригребали. І це видобувало зусиль і перемагало нехіть. А до того, краса ніжних, легесенько спадаючих сніжинок додавала довкіллю якогось чудного чару, й підносила духа.

Посеред города, жовто-червоним полум'ям — в якім спадаючі сніжинки вмить пропадали — яскрів, палав, цілоденний вогонь. Сухе ріща з поблизьких корчів, сухе з города бадилля, все що горіло, йшло на вогонь. І до чару барвистої ярини на землі, та білих, легесенько-спадаючих сніжинок у повітрі, палаюча ватра серед города додавала своєрідної романтики й містичної краси.

До вогню ми ходили грітись; сушити засніжені руки й ноги, а у жевріючім вугіллю на споді пекли свіжо-викопану бараболю — свіжу, смачну, сипку, яка заносила й вогнем, і димом, і — землею.

Коли праця надвечір на городі закінчилася, ми в „малій”, чи „літній” ще хаті — яка ціле літо за кухню, а будними днями й за їдалню служила — повечеряли. Тато, немов виконуючи якийсь з предвіку предківський ритуал, йшов, коли вже починало смеркатись, до „великої” хати; там — здавалось би, просто, а якось особливо, урочисто —

у великій залізній печі запалював він перший на зиму вогонь.

І ми, по цілоденній праці у сніжній негоді надворі, повечерявши, вдоволені завершеною працею, там збиравсь, і при палаючій печі, де весело гудів та тріскав осиковий вогонь, наповнюючи хату приємним теплом, переводили перший, у „великій” вже хаті, зимовий вечір.

А надворі, перший сніг зимовий, м'якенькими, та чим раз густішими сніжинками, тихенько, легенько, мов ліжником, широкі лісостепи на зиму вкривав.

9 марта 1977
Ванкувер, Бр.К.

СКАНДИНАВЦІ НА ВОЛЗІ

Якут ібн Абдула, арабський письменник тринадцятого століття, помістив у своїм географічнім лексиконі статтю автора Агмеда ібн Фадлана в якій він описує норманів (нортмен), званих в англ. перекладі *Russians*, яких він стрічав на Волзі року 921-ого чи 922-ого.¹⁾ Цю статтю арабського автора 1823-ого року видала Петербурська Академія в німецькім перекладі Г. М. фон Френа, під заголовком, *Ibn Fosolan's²⁾ and Anderer Berichte ueber die Russen Alterer Zeit. Text und Uebersetzung, mit Kritisches-Philologischen Anmerkungen.*

Далі на довгім та скомплікованім шляху цього опису, його помістив, в англійському вже перекладі, в *Journal of English and Germanic Philology*, 22(1923), 54-63, Albert Stanburrough Cook, професор університету Єйл, під заголовком, *Ibn Fadlan's Account of Scandinavian Merchants on the Volga in 922*. З цього видання передрукував її 1968-го року Alan Dundes, у своїй антології нарисів з культурної антології *Every man his way*.

Треба також зазначити, що ще перед Петербурзьким виданням 1823-ого року, цей нарис Ібн Фадлана був перекладений на данську мову, а з данської на шведську і англійську, а з англійської на французьку. Крім того, було 1869-ого року ще і друге данське видання. Ці науковці інтерпретують Northmen, яких описує Ібн Фадлан як скандинавців — правдоподібно шведів.

Вийшла ця праця в кількох перекладах і російською мовою, між ними „**Сказанія мусульманських писателей о славянах и russах VII-X вв.**”, автора-редактора А. Я. Гаркавого. І саме уривки з цього російського видання находимо в двох дуже важливих для українського народу творах, а це: **Історія України** Михайла Грушевського, та **Дохристиянські Вірування Українського Народу**, митрополита Іларіона.

¹⁾ Українська Радянська Енциклопедія подає такі дані про норманів: „Нормани (від сканд. north — північний і man — людина) — назва староскандинавських (пн. германських) племен, що заселяли Ютландський півострів, суміжні з ним острови та Скандинавський півострів”.

²⁾ Fodlan в турецькій мові.

У своїй **Історії України**, проф. Грушевський, хоч користується нарисом Ібн Фадлана у перекладі Гаркавого і цитує з нього, то все таки він, опираючись і на інших джерелах, робить застереження, що немає певних доказів на те, що купці, яких Фадлан описує, були саме слов'янами, чи предками українців.

Та справа з'ясована трохи інакше і більш серйозно для українців в праці Митрополита Іларіона „**Дохристиянські Вірування Українського Народу**”. Він саме в цій праці, якої сама назва говорить, що тут йде мова тільки про українців, кілька разів наводить статтю Фадлана з російського перекладу Гаркавого і представляє ці уривки-цитати як опис „древньої” української культури, звичаїв та вірувань, що їх бачив і описав арабський очевидець Фадлан, 921-ого чи 922-ого року, на Волзі. І дарма, що на сторінці 346 Митрополит Іларіон робить заввагу що, „Свідчення про велику брудність наших предків перебільшені й їх треба приймати критично”, то все таки він твердить, що це є „Свідчення про... наших предків”.

Та наведення цієї статті Ібн Фадлана як свідчення про наших „древніх предків”, ще не звернуло на себе до цього часу великої уваги з боку українського читача. Перечитавши наведені цитати, читач не бачить в них нічого супротивного й не помічає нічого, що робило б для нього велику ріжницю в тім, чи цитований опис Ібн Фадлана буде прийнятий, як свідчення про вірування та звичаї його предків, чи ні. А це тому, що ні професор Грушевський ні Митрополит Іларіон не передають статті Ібн Фадлана в цілості. Чи тому, що вважали опис задовгим в цілості, чи непристойним — як для автора так і для читача (цио статтю Ібн Фадлана Університет Британської Колюмбії використовує тепер як матеріал для студій культурної антропології) — чи з якихось інших причин, вони наводять тільки ті приличніші частини цієї статті, а все те, що гірше, оминають.

І тому, що ні професор Грушевський, ні Митрополит Іларіон не передають праці Ібн Фадлана вцілому, а тільки в вибраних уривках, ці наведення не уточнюють читачеви тієї крайньої гідкости та жорстокости скандинавських купців, що їх Фадлан описує. Тому й українець, читаючи ці уривки як „свідчення” про життя та звичаї своїх „древніх

предків” — при чому автор Митрополит Іларіон покликається на російський переклад та „вияснення” А. Я. Гаркавого, не орієнтується, що властиво йому тут по дають. Бо якщо автор представляє цілу цю статтю Фадлана як „свідчення” про українців — слов’ян, то, не тільки та частина, яку він наводить, відноситься до них, а і та, яку він пропускає, мусить також відноситися до них.

Тому вважаю конечно потрібним перекласти статтю Ібн Фадлана, в цілості, на українську мову. Також вважаю потрібним підкреслити ще раз, що ні самі араби, ні німці, ні англійці, ні французи, ні данці, ні, очевидно, навіть й шведи, яким повинно б на тім залежати, не вважали, і не вважають сьогодні, що ці нормани-купці, яких зустрічав на Волзі і яких описує Фадлан, були слов’янами-українцями. Всі вони вважають, що це були скандинавці, правдоподібно шведи. Тільки самі таки українці, опираючись на російських „об’яснителях”, починають всупереч всім, приписувати їх собі як своїх „древніх предків”.

Я передаю цей нарис Ібн Фадлана з англійського перекладу Алберта Кука, якого передрукував і вияснює Алан Дундес у своєму культурно-антропологічному збірнику “*Every man his way*” (кожний по своєму). Werkeley, California: Prentice Hall, 1968. pp. 14-22.

Вступне слово Якута (редактора Арабського збірника, в якому находится опис Ібн Фадлана):

Русь (**Rus**, писано також **Rs**) є народ, якого країна межує з країнами **Slavs** та **Turks**. Вони мають свою мову, свою релігію і своє право і не мають в цім усім нічого спільногого з ніякими іншими народами. **Mukaddesi** каже, що вони живуть на пошеснім острові, який оточений озером і який служить їм за твердиню проти тих, які намагаються їм дошкулювати. Їх нараховують до стотисяч. Вони не мають ні засівів, ні черед. Слов’яни нападають на них та грабують їх із їхніх дібр. Коли народиться одному із них син, то він, кидаючи шаблю об землю, каже: „Тільки те твоє, що ти шаблею здобудеш”. Коли король їхній видасть присуд між двома противниками, а вони не вдоволені, то він їм каже: „Рішайтесь між собою мечами”. Тоді, чия шабля покажеться найгострішою, той стає переможцем. Це ті самі нормани, які посідали місто Барда

продовж одного року і погано з ним поводилися, доки Бог його від них не визволив, та не знищив їх.

Я перечитав короткий опис Агмеда Ібн Фадлана, амбасадора від Магомеда Аль-Муктадіра до короля слов'ян,³⁾ в якім він розповідає все що бачив у своїй подорожі із Багдаду, й у своїм поверненню назад (до Багдаду). Те, що він оповідає я переказую, точнісенько так як воно там стоїть.

ОПОВІДАННЯ ІБН ФАДЛНА:

Я бачив як Northmen (нормани) прибули із своїми товарами і розтаборувались над Волгою. Ніколи не бачив я людей таких велетенських; вони високі, як палати та румяної і рудої краски обличчя. Вони не носять ні камізельок, ні кафтанів, а їхні мужчини носять вбрання із простого полотна, перекиненого через одно плече, так що одна рука залишається вільна. Кожний носить при собі сокиру, кинжал і меч та ніколи і ніде без цієї зброї їх не видно. Їхні мечі широкі; в хвилясті лінії, франкіської роботи. Від кінчиків нігтів до самої шиї, кожний мужчина татуйований образами дерев, живих істот, та інших речей. Жінки носять, прикріплену до груди маленьку коробочку із заліза, міди, срібла, чи золота, залежно від багатства та ресурсів чоловіка. До коробочки прикріплена кулко, а на нім кинжал; все при грудях. Навколо шиї вони носять золоті і срібні ланцюжки. Якщо чоловік посідає 10,000 „діргемів”, то він справляє для дружини один ланцюжок; як 20,000, то два; і так далі, за кожних 10,000, додається ще один. Так то й часто буває, що скандинавська жінка має велику кількість ланцюжків навколо шиї. Їхніми найціннішими прикрасами є зелені черепашки, один з багатьох родів, що находяться на півводній частині кораблів. Вони роблять великі зусилля, щоб їх дістати, платячи навіть

³⁾ Дундес вияснює (ст. 15), що Каліф Багдаду, Аль-Муктадір, вислав у червні 921-ого року свого амбасадора Ібн Фадлана до короля Болгарії, який прибув туди першого травня 922-ого року. Його подорож була крутою: через Бухару, суходолом поміж Каспійським і Азальським морями до півднево-східньої Росії, на півночі Каспійського моря. Там десь подорозі на Волзі він зустрів купців, яких у своїй розвідці описував.

одного „дергана” за таку черепашку, і силять з них
намиста для своїх жінок.

Вони є найбруднішою расою, яку Бог колинебуть
створив. Вони ні не підтираються, йдучи „задля себе”, ні
миються по нічній полюції; зовсім не ліпше, ніж коли б
вони були дикими ослами.

Вони прибувають із своєї власної країни, закидають
якори кораблів у Волгу, що є великою рікою, і ставлять
великі дерев’яні хати на її берегах. В кожній такій хаті живе
десятеро, чи двадцятеро, менше чи більше. Кожний муж-
чина має свій тапчан, на якім він сидить з гарними
дівчатами, яких він має на продаж. Тут він може з котрою
небудь з них себе задовольняти, на очах приятеля. Часом
кілька з них в той самий момент так зайняті і кожний на
очах інших. Час до часу купець заходить в хату купити
собі дівчину і так і застає її в обіймах свого пана, який не
відступає її, аж поки вповності себе не задовольнить.

Кожного ранку приходить дівчина і приносить цебер
води, який вона кладе перед своїм паном. В цій воді він міє
обличчя і руки, потім волосся, яке він розчісує над цебром.
Тоді він сікає і плює в цебер і, не залишаючи нічого,
передає ввесі бруд у цю воду. Коли вже він скінчив,
дівчина несе за чергою цебер до другого поки кожний з
тих, хто є в хаті, не висікає носа і не плюне в цебер, та не
вміє своє обличчя й волосся.

Коли кораблі їхні припливуть до пристані, кожний з
них висідає на берег, маючи в руках хліб, мясо, цибулю,
молоко та міцний напиток, і подається до високого, на
сторч, кусня дерева, у подобі людського лица. Це дерево
оточене меншими статуями, а по заду цих є ще й другі
високі кусники дерева, позабивані в землю. Він підходить
до великої дерев’яної фігури, паде ниць перед нею і
звертається до неї так: „А мій пане, я приходжу з далекого
краю, приношу із собою стільки й стільки дівчат та стільки
й стільки соболевих шкір”. (Чи куниць); і вичисливши так
весь свій товар, він продовжує: „Я тобі приніс оцей
дарунок”, кладучи перед деревяною статую та, що він
приніс і кажучи: „Я бажаю, щоб ти мені післав покупця
який має і золоті і срібні монети і який закупить у мене
досхочу серця мого та який не відмовить жадної із моїх
вимог”. Сказавши це, він відходить.

Якщо потім його торг все таки піде погано, він вертається і приносить другий, або навіть і третій дарунок. А як він ще таки має труднощі в осягненні того, чого бажає, то приносить дарунок одній з малих статуй і просить у неї заступництва, кажучи: „Це подруги і дочки нашого пана”. І так він приступає до кожної статуй по черзі, закликає її за заступництво і покірливо кланяється перед нею. Як трапиться по цім, що йому торгівля вдається і він збуде весь свій товар, то він заявляє: „Мій пан виконав моє бажання, тепер моїм обов’язком є віддячитися йому”. Тоді він бере кілька штук худоби та овець, ріже їх, дає частину м’яса бідним, а решту несе перед велику статую й перед тих менших, що їх оточують і вішає голови худоби та овець на великий кусень дерева, засадженого в землю. Як настане ніч, собаки приходять і пожирають це все. Тоді той, хто там його поставив каже: „Я вподобаний своєму пану; він спожив мій дарунок”.

Як один з-поміж них захворіє, вони ставлять шатро, оподалік, і там його кладуть, лишаючи хліб та воду під руками. Від тоді вони ніколи не приступають ні не говорять до нього, ні не відвідують його за весь час, особливо, якщо він якийсь бідний або невільник. Якщо він видужає і підійметься з ложа хвороби, він вертається до своїх. Якщо помре, його палять; але якщо він невільник, то його лишають так як є, аж поки з часом він не стане кормом хижих птахів та собак.

Як що, зловлять злодія або рабівника, ведуть його до грубої, високої деревини, зав’язують на нього міцний шнур, вішають його, і так його залишають, поки він не розпадеться від вітру й дощу.

Мені казали, що найменше чим вони можуть прислужитися своїм начальникам, на випадок смерти, це спалити їх на кости. Коли ж, нарешті, мене повідомили про смерть одного з іхніх достойників, я впросився бути свідком того, що робилося.

Перше, його положили в гріб — над яким поставили дах — на десять днів, доки не скінчили кроїти й шити йому одежду. Але, якщо це бідний чоловік, вони тільки будують для нього човен, в який вони його кладуть і палять. На випадок смерти багатого, вони зносять всі його добра і ділять на три частини. Перша частина для його родини;

друга на вбрання, що його справляють, а за третією купують міцних напитків, щоб були готові на день, коли дівчина пожертвує себе на смерть і буде спалена з своїм паном. Вино вони п'ють в несамовитий спосіб, день і ніч, і нерідко вмирають з пугарем у руці.

Коли один з начальників їхніх помре, родина його питає його дівчат та слуг: „Хто з вас піде на смерть із ним?” Тоді одне з них відповідає, „Я”. З хвилиною, коли хтось з них вимовив це слово, то не є вже більш вільним: а як хотівби відказатися, то йому не дозволено. Здебільшого, це дівчата себе жертвують. Отже, коли мужчина про котрого я говорив помер, вони запитали його дівчат: „Котра помре з ним?” Одна з них відповіла, „Я”. Її тоді віддали під опіку двох дівчат, які мали її стерегти, супроводжати всюди, куди б вона не йшла і навіть часами мити її ноги. Тепер люди почали займатися мерцем — кроїти йому вбрання та прилагоджувати все, що тільки ще було потрібним. За весь час, дівчина віддавалася пиятиці і співам та була бадьора й весела.

Коли прийшов вже день палити мерця і дівчину, я пішов до ріки, на якій стояв його корабель, і побачив, що корабель вже було витягнено на беріг. Чотири наріжні колоди з берези та інших дерев стояли готові під нього, а навколо були розложені дерев'яні фігури людської подоби. Корабель тоді підтягнули і положили на згадані колоди. За той час люди стали приходжати, промовляючи слова, яких я не розумів. Тим часом мерлець лежав подальше у гробі, з якого вони його ще не витягали. Опісля принесли лежанку, положили її в корабель і накрили золотим грецьким полотном, ватованим і стебнованим, з подушками з того самого матеріялу. Туди прийшла стара „карга”, яку вони звуть ангелом смерти, і розстелила згадані речі на тапчані. Це вона займалася шиттям вбрання та й усім устатковуванням. Це вона також мала вбити дівчину. Я бачив її; вона була чорнява (?)... кремезна,¹⁾ з похмурим обличчям.

Коли вони прийшли до гробу, вони згорнули землю з дерев'яного дашка, відложили його набік, та вийняли мерця, обвитого полотном, в якім він помер. Тоді я

*) Науковці ще не встановили що арабський оригінал тут означає.

побачив, що він зовсім почорнів, через студінь в тій країні. Біля нього у гробі вони були положили міцного напитку, овочів, та лютню; це все вони тепер вийняли. Крім кольору, мерлець не змінився. Вони тепер вбрали його у штани, гамаші, чоботи, куртку та кафтан із золотого полотна, з золотими ґудзиками, і наділи на голову золоту шапку, обшиту соболем. Тоді занесли його в шатро, розложене в кораблі, посадили на ватоване та стебноване накривало, підперли подушками і принесли міцного напитку, овочів, та васильків і поклали все це біля нього. Тоді принесли і собаку, розрізали на двоє, та вкинули до корабля; положили побіч нього всю його зброю; й привели два коні, яких поганяли, поки вони не стікали шумою, тоді шаблями порубали їх на кусні і посыдали в корабель. Тоді привели два бики, порізали на кусні і посыдали до корабля. Напослідку принесли когута й курку, вбили їх, вкинули й їх до середини також.

Тим часом дівчина, яка присвятила себе на смерть, походжала всюди, заходячи за чергою від одного до другого шатра, що там були. А мешканець кожного шатра з нею лежав, кажучи, „Скажеш пану своєму, що я це робив тільки задля любові до тебе”.

Коли в п'ятницю пішло вже із полуудня, вони привели дівчину до предмету, що його вони сконстрували, і який виглядав на раму дверей. Вона положила ноги на простягнені руки мужчин, які піднесли її повище цієї рами і вимовляла щось своюю мовою; тоді вони спустили її. Це саме робилось ще і другий і третій раз. Тоді їй подали курку, якій вона відрізала голову і кинула геть; але курку вони вкинули до корабля. Я запитав перекладача, що це таке, що вона робила. Він відповів: „перший раз вона сказала, „я бачу батька й матір”; другий раз, „тепер я бачу, як он сидить всі померші мої кревні”; третій раз, „он мій пан, який сидить у Раю; Рай такий гарний, такий зелений. З ним є його дружина й його слуги. Він кличе мене, ведіть мене до нього!” Тоді її повели до корабля.

Тут вона скинула два браслети і дала старій жінці, яка звалась ангелом смерти, і яка мала її замордувати. Вона також здіймила дві обручки з ніг і дала їх двом служницям — дочкам так званого „ангела смерти”. Тоді її віднесли в корабель, але до шатра ще не впускали. Тепер прийшли

мужчини із щитами та киями і подали їй пугар міцного напитку. Вона його взяла, поспівала над ним, і випила. „Цим”, сказав мені перекладач, „вона прощається з всіма тими що їй дорогі”. Тоді ій подали ще й другий пугар, який вона прийняла також і почала довгу пісню. Карга її ганила, щоб вона не отягалась, а випила пугар та йшла в шатро, де лежав її пан.

Дівчина тепер видавалась мені вже запомороченою; вона пустилася, ніби хотіла ввійти у шатро і подалась головою вперед, між шатро і корабель, тоді карга вхопила її за голову і потягнула до середини. В цей мент мужчини почали бити киями по щитах, щоб заглушити галас і її крики, що могло б було настрашити других дівчат та відвернути їх від подібної саможертви для своїх панів у майбутнім. Тоді шість мужчин пішло у слід за нею до шатра і кожний один з них мав статеві зносини з нею. Тоді її положили побіч її пана і двох з тих мужчин вхопили її за ноги, а двох за руки. Стара жінка, звана ангелом смерті, тепер зав’язала їй мотуз на шию і дала кінці двом з тих мужчин, щоб тягнули. Тоді широколезим кінджалем вона вдарила її межі ребра і витягла кінджал, а двох мужчин за той час душили її шнуром, поки вона не померла.

Тепер кревні мерця наблизилися і, беручи по кусневі дерева, запалювали його і йшли назадгузь в напрямі корабля, одною рукою держачи патик, а з другою на задниці (кожний нагий) і так, поки дрова, накопичені під кораблем, не зайннялись. Тоді решта їх прийшла із киями та дровами, кожний несучи патик вже запалений із верху та кидали все це на вогнище. За короткий час купа вже палала, потім корабель, а там шатро, мужчина та дівчина і все інше в кораблі. Якраз звіялась страшна буря і додала вогневі сили, а полуміні крила.

Побіч мене стояв один із норманів і я чув, як він розмовляв із перекладачем, який стояв близько нього. Я запитав перекладача, що той норман казав, і дістав таку відповідь: „Ви араби”, він сказав, „мусите бути безглуздими! Ви берете мужчину, який у вас найбільш поважний і улюблений, та кидаєте його в землю, плавунам та хробам на пожирання. Ми, навпаки, спалюєм його вмить так, що він зараз, без хвилини затримки, входить в рай”. З цим він вибувхнув нестреманим сміхом, продовжуючи опісля: „це

любов Пана (Бога), що заставляє вітер дути та його в один мент ухопити". І, справді, заки проминула година, то корабель, дрова і дівчина з мужчиною вже перетворились були у попіл.

Тоді вони висипали, над місцем, де стояв корабель, щось подібного до круглого горбка і вставляючи посередині великий березовий стовп, написали на нім ім'я померлого, разом з ім'ям короля норманів. Зробивши це, вони залишили місце.

За звичаєм норманів, у залі короля має бути з королем 400 найбільш хоробрих і довірених з його дружини. Вони завжди є на поготові, чи з ним вмирати, чи жертвувати життям за нього. Кожний з них має дівчину до услуг — мити йому голову, та прилагоджувати їжу і питво; а, крім неї, він має другу, яка служить йому за наложницею.

Цих 400 сидять нижче високого престола короля, який є великий і оздоблений дорогоцінними каменями. Разом з ним на високім місці сидить і сорок дівчат, призначених для його ліжка. Час від часу він бере одну з них на своє вдовolenня, в присутності вище згаданої своєї дружини. Король не сходить із свого високого місця і тому мусить, коли потребує облегшитись, користуватись посудиною. Якщо він забажає проїхатись, йому приводять коня під сам престіл, і він всідає на коня з того місця; а коли готовий вже зсісти з коня, то підіїдждає так близько, що може з коня пересісти просто на престіл. Він має воєводу, який провадить його військами, воює з його ворогами та представляє його перед його підданими.

Отже це, закінчує автор-редактор Якут, „опис який я взяв дослівно з оповідання Ібі Фадлана. За їх правдивість, автор самий мусить ручитися; тільки один Бог знає правду. Що до норманів вже сьогодні (тринацятє століття), то добре відомо що вони визнають християнську релігію.”

Отже в своїх оригіналах Якут і Фадлан свідчать, що ці норманські купці прибували кораблями з пошесного острова — (та чи й дивно з їхньою гігіеною?) — що були велетенські, рум'яні та руді, брудні, гидкі, жорстокі. Вони осідалися на берегах ріки Волги: на Волзі — де постала пізніше Московія — а не на Дніпрі, де жили слов'яни-українці. Дальше, Якут підкреслює, що ці „рус-и” мають

питому собі мову, релігію та святе право, яких не мають ніякі інші народи. Він зазначує також, що ці нормани сусідують з слов'янами, які на них нападають, Отже, не могли описані нормани самі бути слов'янами-українцями.

А якщо ці скандинавці справді завоювали також і того-часну слов'янську Київщину, то це була тільки та пануюча іхня верства, яка, не могла, за кілька поколінь свого панування над слов'янсько-українським народом змінити його культуру й вірування, які вироблялись вже століттями перед тим, і до того часу були вже глибоко й міцно закорінені.

В описі Фадлана, на жаль, тільки одно могло бути слов'янсько-українським, а це якраз ті бідні дівчата, яких скандинавці так жорстоко й гидко використували та продавали. Френ припускає, що ці нормани — перепроваджуючись з північного острова над Волгу — добивались до неї через Чорне і Азовське моря, через Дон, а потім сушою в околиці нинішнього Царицина, отже мандрували попри, чи через, українські землі. А в десятім столітті не тільки скандинавці, а можна сказати, всі купці Західної Європи та більшої середньої Азії торгували слов'янами, а особливо, іх красунями-дівчатами. Тому й слово: слов'янин, чужинці перекрутили *sclavus* на *slave*, що сьогодні всюди означає невільник.

Митрополит Іларіон у своїй праці робить заввагу що брудність, яку описує Фадлан є перебільшенням, і що його „треба приймати критично”. Чужі науковці, навпаки, не ставлять ніяких сумнівів щодо правдивості цього опису, а це тому що одна й друга сторона не прикладають цей опис до тих самих людей.

Митрополит Іларіон, опираючись на російськім перекладі та „поясненнях” Гаркавого і в своїй праці — в супереч арабам, французам та всім тевтонам включно із шведами — представляє цих купців як „древніх предків”, які мали б бути поставити фундамент під українські вірування та культуру. А приглянувшись близче, він не находить в тій культурі ніяких залишків з тих прикмет, що описує Фадлан, отже для нього нарис „мусульманина” виходить неймовірним.

Та чужі науковці не мають і думки приписувати Фадланових купців слов'янам-українцям. Вони доказу-

ють, що це були скандинавці, а властиво шведи, які десятого століття осілись на Волзі. Та чи не находяться якраз там на Волзі, залишки тих прикмет, що їх описує Фадлан? Про них найбільше говорять мистці-письменники. Тарас Шевченко скрізь у своїх творах з огидою висловлюється про москалів, остерігаючи, зокрема, українських дівчат: „Кохайтесь чорно-бриві, та не з москалями”. Олександер Пушкін у своїй романтичній поемі, повній чару української природи та краєвидів, **Євген Онегін**, порівнює культуру й вірування західно-полудневі, в Україні, які він описує з любов’ю і пієтизмом, з гідкими йому звичаями західно-північної Московщини. Та ніхто вже так майстерно не змальовує ту московську психіку — її брудність, гідкість та брутальність, а особливо супроти жіноцтва — як це робить таки їхній найкращий письменник — психолог, Федір Достоєвський. Треба тільки порівняти українську жінку, як її описує Пушкін — шанованою, вмілою, повною господинею в своїм домі — з московською, яку малює в своїх творах Достоєвський — просто предметом знущання для чоловіка, якій очі ніколи не відпускають і синяки ніколи не злазять з обличчя.

У українській культурі не віддзеркалювались ніколи ні та аморальність, ні брудність, ані жорстокість, яку описує Фадлан у скандинавців на Волзі. А особливо не було в нас, зокрема в дівчат тієї аморальності, про що ввесь світ знає. Не було в слов’ян-українців також і тієї кровожадної жорстокості, що виявлялась в дечім у цих германських чи скандинавських расах також і в західній Європі; а це включно навіть і з романською расою. Наприклад, не було в нас того нелюдського палення живцем „єретиків” — де церква засуджувала, а цивільна влада виконувала вирок. Ці „автодафе” майже не вгласали на горизонті західної Європи під час pontifікальної (починаючись від 1231-го р.) та еспанської (починаючись від 1480-го року) інквізіцій, що продовжувались, а то й наново розгорялись ще в шіснадцятім столітті.

На це зливалось в Україні вже дві течії вірувань — і „древня” слов’янська, і християнська, східно православного, чи візантійського, обряду. Навіть Іван Гус був би не став жертвою такого „автодафе”, якщо був би сидів дома в Чехії. Та він дав себе німецькому королеві Зигмундові

підступно заманити до Констанції у Німеччині, де його 1415-го року, за вироком собору західної, чи римської церкви, й засудили на спалення.

Так само в західній Європі від тринадцятого до сімнадцятого століття спалено, живцем, незраховані тисячі „відьом”. Та й в Україні були відьми — ще тут у Канаді жінки напихали голок в ляльку щоб „її” так кололо та щоб „вона” молоко від чужих корів більше не відбирала — та проте, вона була всім потрібна, як дорадниця й помічниця, в нещасті, хворобі, чи в якій би там справі не було. Її й не думали палити.

Та чи, на ділі, українські вірування й культура так багато змінилися від дохристиянської доби? Треба тільки застановитися і заглянути глибоко в українську душу й серце, то переконаємося — як переконуються всі ті, що робили і ще сьогодні роблять всякі зусилля, щоб їх змінити — що ні; це підкреслює в своїй праці й Митрополит Іларіон.

По-другому, десяте століття в історії не є дуже такий давній, чи „древній” вже час. Навпаки, десяте століття сягає вже до другої половини Середньовіччя приближується до модерної ери. До десятого століття, крім рідних мов, що ще вироблялись, фундаменти народніх вірувань та культур в Європі були вже оформлені. По десятім столітті витворювалися ще тільки ті народи, що повставали з домішок монгольських, чи, якраз, цих скандинавців що їх описує Ібн Фадлан. І можна сміливо сказати, що коли б до десятого століття не було ще українського народу — як би він був в той час себе не називав — та його особливої культури й вірувань — то й сьогодні його не було б. А що він є, то мусів витворитись, разом з своїми віруваннями та звичаями, далеко ще до десятого століття, далеко ще навіть і перед християнською ерою. Історичні й археологічні докази вказують, що так і було, і що наші „древні предки” не чекали на плюгавих скандинавських купців щоб їм — аж десятого вже століття — з пошесного острова приносили вірування та культуру.

Українці не мають потреби — і не повинні — шукати джерел своєї історії в російських виданнях та інтерпретаціях, яка б велика скількість їх не була. Це все вже тільки перерібка та „об’яснювання” їхніми дослідниками з де-

віятнадцятого та двадцятого століть, тих автентичних, оригінальних джерел, що іх клясичні та середновічні історики писали. Московія ж повстала століттями пізніше від українсько-слов'янської держави, отже звідки можуть вони мати джерела наших історичних початків? Якщо українці такі вже бідні, що мусять йти аж до москалів питати — хто ми? — то й не дивниця, що московці собі приписують всю „древню” українсько-слов'янську історію — а українцям в заміну, підкидають Фадланових скандінавців як предків! Тих „рудих” купців, що аж у десятім столітті осіли на Волзі — ріка яку московці ще й до сьогодні оспівують: „Волга, Волга, мать родная!”

За джерелами — в оригіналах — своєї „древньої” історії — щоб самим і собі її інтерпретувати й вияснювати чужинцям — українці повинні йти просто до клясичних істориків та письменників, а особливо, до греків, римлян та арабів. Ці класики сьогодні вже майже всі є в англійських перекладах. А тому, що на жаль, таких клясичних джерел про початки українсько-слов'янського народу аж надто багато немає, та, як бачимо, не всі науковці їх однаково інтерпретують, то треба опиратись ще й на власних археологічних розкопах, в самій Україні.

Квітень, 1971
Ванкувер, Бр. К.

УКРАЇНСЬКИЙ ПАТРІОТИЗМ

I

До провінції вічнозелених кедрів над Тихим Океаном, ароматом цілющої, прибув 1974 року, із чужих десь світів, „співак”. Увів його в українську діаспору, „славного, відданого, сина України”, провід відділу КУК... Діасpora обрушилась!

Від величного для нього привіту, до рівнож величавого, місяцями пізніше, прощання, приняття для „співака” не переривались. Гостили його вишукані кола за приватними столами; гостили високодостойники установ і церков; гостили й громадою, під натиском проводів філії УНО, та відділу КУК.

Українське жіноцтво виварувало для нього, випікало, мило за ним, витирало. А високодостойники, кланяючись, до чарочки доливали...

Одно-годинну радіо-програму, українською діаспорою оплаченою, майже йому відступили. На ній він „ревів, та стогнав”, а високодостойники, чергуючись кінцевим словом, вихвалювали його, приписували, додавали... Чисте мистецтво! — гуділо „Глухе Село”.

Занялася „еліта” діаспори й платівками „співака”. Та не тими московськими! За ті вони не признавались! А українськими — доказ його „патріотизму”. Навіть на базару перед-Великоднім, поруч з паскою та писанкою — мов на глум Предкам! — вони виставляли їх, реклямували, продавали...

Цього самого 1974 року вийшла з друку історична праця, **Перший Листопад 1918**. Та провід відділу КУК, на цій самій радіо-програмі на якій „співака” протегували, це історичне видання, важливе для української діаспори, уперто промовчав.

А зі світу, автора історії, спів-творцем листопадового зりву, обсипали прихильні рецензії, коментарі, та листи!) не оден зі слізми, та тремтячу вже рукою написаний, за подвиг, що листопадовий Чин у скарбницю історії української уложив.

Та недозволив також голова філії УНО авторови **Перший Листопад 1918**, цієї світлої історії України у

домівці філії УНО виставляти — де стало виставлятись та продавались платівки „співака”.

Та не найшлося у „глухій” цій оселі ні одної особи, ні зі світських, ні з духовних, яка булаб стала на ноги та у проводів і КУК й УНО запитала: А хто ж це він? — цей ваш „співак”? Та чому ж то Ви його, проте своїх, й установ й одениць, протегуєте?

А хто ж, саме, й цей голова філії УНО? Воював він — життя наражав! — за волю України? У першій світовій війні? — у другій? Визволяв він ніччу Львів? — Галичину? Боровся він на землях України за рідне шкільництво? Чи — протегував він там московське?

І як це так, що тут, у вільній вже, Канадській країні, дійшло до того, що людина, як він, відважилася! — і мала змогу! — в домівці УНО виставу української історії **Перший Листопад 1918** заборонити?

Цього самого 1974 року автор цієї історії 80-ліття свого життя відсвяткував. А конгрес КУК у Вінніпезі, за невгаваючі його, і на Рідній і на новій землях, змагання за нарід свій, за націю, медалею Шевченка його нагородив.

Та проводи УНО і КУК і це на радіо-програмі українській, затаїли, промовчали. А побратими по зброй, давні друзі, академічні його колеги, світами розсіяні, привітами, та конгретуляціями засипали...¹⁾)

А тут, над Тихим Океаном, де зайдлого „співака” так величали, то задля нього, не найшлося в українській діяспорі ні одного, однісенького! Не так щоб хоть одно приняття для нього влаштувати, але й горня — бодай зимного! — чаю подати...

А не одного він із них, у невдячній цій пустелі, на ноги поставив; не одному з них, за дущих ще сил, та молодших літ, й оденицям й установам, поміг, порадив, подарував... Та пробивав він — оденоким тоді тут українцем зі ступнем докторату філозофії — шляхи для них, та відчиняв брами — до університету, до музеїв, до бібліотек, до урядових установ, до яких вони без нього, його освіти та авторитету, ніколи доступу булиб не мали! А якими вони сьогодня — мов все це їхня заслуга! — так гордо в потребі ступають...

¹⁾ Архіви Ванкуверу, Бр.К.

А скільки втратила — на завжди! — над Тихим Океаном українська діаспора, коли нерухоми майно було ще тут на причуд тане, розбудуватись, розбогатіти, роздубити, як інші тут народності — ґрунт для бібліотек, спорту, музеїв, культури й освіти, чи літньої оселі, для якої він знамениту посілість підшукав, а вони відкинули. А все тільки через зарозумільність, що нехотіли слухати досвідчених, ділових порад, уявити проникливих, далекосяжних плянів, проєктів його.

Навпаки! змагались його із собою зрівнати. На конгресі у Вінніпезі конспірантів шукали медалю Шевченка від нього відбити; кіхті аж до Відня простягали по докторат його... Та аж там, нарешті, „Німець — ім сказав”!

II

А боровся він ціле життя за Україну — чесно, отверто, відважно — і на склоні віку ще бореться. Не язиком з м'якого, вигідного фотелю, та не потайком, з-за плеча! Офіцером молодим він з оружжям у руках поміж кулійшов; у середнім віці в академічній світі з окупантами за рідне школиництво боровся; та тепер, чи з пером у руках, чи при машинці, до пізної ночі, над паперами.

Він жаліє золотого часу, що йому ще заleshився, у городі своїм на сонечку посидіти; з україни ново-набуті книжки прочитати, чи під грушою, з колегою університету, у шахи заграти... Ляже на хвильку, щоб зболілі крижі відпочали; встає, та далі утомленими пальцями по ключах машинки б'є. „Коби закінчiti **Українці Британської Колюмбії**, джерело до історії, та спогади ще видати... А хотів би!”

Праця про Петра Полетику — історія відкрить, та устаткування кордонів Заходу Канади, і в українській мові й англійськім перекладі — перша на канадській землі наукова праця його — вже по світу розійшлася. **Рівенська Гімназія**, в якій він учителював, та директором був, по першій коректі вже, у друку. А по ній чекає автобіографія його, з **Близька Далеке**: Опис сім'ї у батьків, села рідного гімназійних студій, першої світової війни, та Відня. У Відні він по першій світовій війні університет кінчав. А підчас другої, щоб розпорощену молодь українську від

ворожих заслань, та таборів рятувати, він українське шкільництво: народню школу, комерційну, та гімназію — під німецькою окупацією! та за згодою німецької влади — „напричуд вдало” у Відні зорганізував.¹⁾ Це й дало заняття та прожиток професорам, звільнені з українських університетів та гімназій, де перед війною учителювали. \$6,000.00 в окремім конті зложив, „про всяке”, на видання цієї так близькій серцю його праці.

Комітет Книжки у Ванкувері дарує портрет Т. Шевченка і збірку українських книжок до університету Британської Колумбії.

(зліва: От. С. Симчич, голова; Др. Норман Макензій, Президент університету; Др. М. Гуцуляк, ініціатор-організатор Комітету; і душою всего, що робилось.

¹⁾ Архіви, Ванкувер; автобіографія, З Близька Далеке.

Створені ним комітети: Комітет Книжки, Виконавців Листопадового Чину, філії НТШ, Рідного Шкільництва, у свій час завдання свої виконали. А завдання Комітету 150-ліття Визначення Західних Границь Канади на закінчення, й буде увінчаним пам'ятником Петрови Полетикови, який буде здвигнений у серці міста Вікторії, столиці Британської Колюмбії.

III

Пробіг час — війна, скитальство, табори. Під ногами нова, канадська земля — у серці докір: чому він у тaborі, чекаючи переселення, не залишив, врешті, українське шкільництво на інші руки — хоч би і матер'ям, нічим не занятим — а сам не взявся вивчати мови англійської, у канадськім академічнім світі необхідно?

Та Др. Макензі, президент університету Британської Колюмбії, проглянувши його докторат із університету Відня, йому запропонував: взяти одно-річну відпустку від заробітничої праці на вивчення англійської мови, та посаду професора географії на університеті Британської Колюмбії заняті. Він слухав — та мов не чув... Вернувшись до своєї професії? — війною перерваною кар'єри академічної? Серце забилось — радість у очах...

Але сини до вищої освіти підходять.

Ур'ядової запомоги немає. А вони, не те, що батько — саморуч освіту у Відні здобував... Дальше, по-воєнний настрій у Канаді ідеалами пролетаріату засмічений: Пошо освіта? — до чого дипломи? Коби доляри! Чи кельнер, чи зі щіткою у руках — всі рівні при шклянці!

І він склонив голову перед батьківським обов'язком. Вони молоді — треба! — йому вже й так буде... Надів робуче вбрання, та ранком — а то й на дві шихті денно! — до тяжкої на його кволі сили праці пішов — щоб синам освіту, та професії у руки, запевнити.

А вони? — паничі вже університету? у краватках, та сорочках білих? Чи відчувають вдячність батькови за жертвенне серце? — чи з іхніх очей, радше, виглядає ледве-що прихована зневага до того, що в робучім вбранню, на корм іхній гаре? А його чутливе серце пригадувало собі, як то його батько, у гуцульськім строю дяк із села, до нього у відвідини прийшов, а він, стрінувшись з ним на

гімназійній площі, перед колегами своїми батькови уклонився, та у руку поцілував...

Чим дальше, чим вище, наука тяжча. Осягнули сини професії у руки, та не осягнули вони ніколи високого ступня наукового батька свого. Чи зависні? — Чи тому вони титулують його Мг. а не Др.? як йому належно? Та все таки, поки в його домі, за його столом, отверто ставитись проте його авторитету, вони не відважались.

IV

Сонечко до заходу вже скилилось. Треба те, що за життя придане, розподілити. Він коло 2000-томову бібліотеку свою, що роками з України набував, з багатьма рідкісними, або й не досяжними вже примірниками, одній з українських наукових інституцій призначив. А 200,000.00, грішми, він на фундацію українських гуманістичних студій дає: „на поміч незаможних студентів, та науковців, як я у Відні був...” Внукам своїм, на пам'ять дідуся, щедрі на освіту фонди. „А сини”, він каже, „вже й так забагато мають... Ім не грошей, а гуманізму більше потрібно.” З двох — із багатьма дуплікатами, колекцій гуцульського народного мистецтва — самоцвіти пориву духа, та естетичного чуття народу його — деяких з автентичних старих експонатів сьогодня вже й в горах Карпатах немає, одну колекцію він національному музею в Оттаві подарував; другу, до українського музею призначив. Поза тим, і синів, каже, щедро обдарував. З дружиною, Легальним процесом, упіл майному розділився.¹⁾

У серпні, наступного 1976 року, він до Оттави вибирається; федеральний уряд влаштовує відкриття колекції гуцульського мистецтва, що він національному музею подарував... За обопільною згодою з федеральним урядом, прийшли до заключення: за заходом уряду, програмки на виставу — із гуцульським кептарем на обгортці; від уряду запрошення на виставу, офіційне відкриття й промови, будуть друковані, та виголошені, в українській мові, та англійськім і французькім перекладах.²⁾

І в той сам час, у Торонті, та Оттаві, він відбуде

¹⁾ Land Registry, Vancouver, B.C.

²⁾ National Museum of Man: Ottawa; Vancouver Archives.

переговори з представниками українських установ, та інститутів, на яких буде вирішено: до котрих інституцій, і під якими умовами, будуть приміщені його бібліотека; його друга колекція гуцульського мистецтва; та доскональнення й заключення умов, що до його \$200.000.00 фундації на українські гуманістичні студії. Фонд на видання одного тому історії Грушевського, якого особисто знав, він видавництву писемно загарантував.

V

Та наближається, цього 1974 року, місяць листопад. — Кинувся відділ КУК свято Листопадовий Чин приготовляти... Заля заповнена.. Оплески! — овації! О, українці своїх героїв Першого Листопада так вшановують? Та, ні! — Це вони — куртина за куртиною! „співака” величають...

Але прийшла черга на „святочну промову”. Високодостойний гість виступив і починає. О, аж тепер! українці історію Першого Листопада почують! — Та він дав коротке резюме про визвольну боротьму, як вмів, чи невмів — бо ні історик, ні учасник — і, бачучи куди тут вітер віє — й собі став прославляти „співака”! — І знова понеслася буря оплесків! — знова овації залю заглушили...

А що між ними на цім святі Першого Листопада тихо сидів — немов чужий тут де йому належалося було б бути першим! останній вже над Тихим Океаном при живих ще з тих що, жертвуючи всім, 1918 року Листопадовий Чин цей творили — то ні один з нікчемних синів, що сцену весь час собою займали — й словом не спімнув... А день перед тим, високодостойник гість-промовець з подаруночком гуцульського мистецтва — як годиться гостеві! — з дому його вертав...

Сидів. — І перед його очима знова рік 1918. Знова Львів; знову пізня похмурна осінь — відступає опівночі жовтень, наступає листопад. І знову категорична постанова: розбройти ніччю військо австрійське, й випередити поляків, які Львів цивільною й мілітарною силами вже передоднем завалили, й — балюючись! — побідного над галичиною ранку ждут...

— Знову круг нього давні його колеги. Над ратушем Львова вечеріє; знову проймає клич: „Все на поготові!” І

знову час, хвилина за хвилиною, нестерпними роками, пливе...

— І знову серце хвилюється!.. Доходить до дванадцятої! жовтень минає; настає — настав! — перший листопад...

— І знову вони — без сонні — визначені пори ждуть... Нараз! — серце — зворохнулось, забилось! Понеслося — полум'ям — гасло: „Четверта!”

— І знову відкидають вони від шапок військових відзнаки австрійські; знову, чіпляють на них свої — кокарди українські! І знова, як тоді! з щойно австрійського війська, на своїй землі рідній повстає вранці Першого Листопада 1918 року своя влада — вільна Західня українська Армія... Хай бачать предки! — гідних княжої та козацької слави! синів своїх...

— І знова він і його камради — вільне військо Західної України! беруть недостатнє оружжя у молоді лицарські руки, й ідуть у сіру, похмуру ніч, Галичину визволяті!

— Знову круг нього давні його камради; над ратушем Львова світає; а вони, у блискучім тріумфі, і столицю і провінцію Галичини здобули... І знову тиснуться до очей слізози — як канули вони тоді! коли у золотім промінню сходячого сонця — по 578 років неволі — з ратуша Львова над Галичиною замаяв — жовто-блакитний прапор...

— Так і свято Першого Листопада 1974 року і закінчилося... А його, останнього вже між собою спів-творця, та історика Листопадового Чину, офіцера вільної Армії Західної України, що несучи у жертву „багато-надійне молоде життя” Львів-Галичину визволяв! з тієї самої сцени, що „співака” так гучно величали, ніхто й словом не відмітив, не привітав його — не подякував! — не спімнув...

І мимохітъ приходить питання: як на подібнім святі були б витали у себе найбільш заслужену між собою людину — бо й на полі бою, й в академічнім світі, й в культурних ділянках — та посліднього між собою співтворця подвигу, що святкують! — бритійці, французи, германці, іспанці чи греки? — Чи навіть автохтонні інуїти або індіані?

День Першолистопадового чину залишився днем святим — угольним каменем! — в історії України: Він дав

почин дальшій визвольній боротьбі за Україну — і на Західніх її землях, і на Східніх. Без Чину Першого Листопада 1918 року у Львові, небулоб прийшло 22-го січня 1919 року у золотоверхім Києві до Акту об'єднання всіх українських земель в одну Самостійну й Соборну українську Державу. І не випадає нам по діяспорах цей волею освячений день нарушувати чи засмічувати.

Або святкувати день Першого Листопада — питомий Першолистопадовому чину! — з належною шанобливістю; або не нарушувати цей день зовсім! Хай залишається він чистим, світлим — без зрад, без плям! — як герой Першого Листопада 1918 року його створили, як примір лицарської мужності, гідності, та відваги, нашадкам передали...

— Воїн визволення Львова, відвойовування Галичини — син лицарського духа гуцульських Карпат! самий — без побратимів колись круг нього — вийшов, і у темряві вечірній, — пішов до дому.

На бюрку машинка до писання; побіч перо, папери, розпочата праця. На полицях, у шафах за склом, на стінах, нові побратими — бібліотека, мистецтво, образи... А надворі, у листопадовім сонці, крізь віконні шишки, чи з хідників у городі — у пацьорках мерехтливого кришталю! — вічнозелені кущі у цвіті й ягідках; голі гілки дерев; улюблені смерічки.

„Мені не буде жалю умирати,” він каже, „я життя свого не змарнував.”

March 17, 1975
Vancouver, B.C.

УНІВЕРСИТЕТ БРІТАНСЬКОЇ КОЛЮМБІЇ

Розташований в оточенні вийняткової природної краси, на самім кінчику Пойнт Грей — західнє прибереження Брітанської Колюмбії, котре, ніби носик черевичка, простягається у протоку Джорджія — лежить, третій величиною в Канаді, університет Брітанської Колюмбії.

Тут у цім затишнім куточку, коло 200 стіп понад рівнем моря, оточенім із трьох сторін водою, вкритім густим пра-лісом вічно-зелених дерев, вибрано, комісією видатних науковців, 1910 року, площу на університет Брітанської Колюмбії. Ця площа складається із 3,000 акрів землі, вже — раніше призначеної провінційним урядом на цю ціль.

Від самої брами університетської площині на захід понад затокою Бурарда і на південний-захід аж до ріки Фрейзера простяглося, із своїм 790,165 населенням — в котре входить і 9,274 українців — третє величиною та за те перше красою в Канаді, метропольне місто, Ванкувер.

На півдні, захід та північ — вода. У погідні дні вона мерехтить ясно-синіми кольорами під блискучим сонцем, тиха як океан, з котрого протікає. У бурхливі дні зривається темно-зеленими хвилями, кидається обскелісті береги, які так міцно її сковують і, розбиті на білою-піною вкриті вири, відступає назад.

По ній, і зимию і літом, гуляють незлічимі кораблі. Утилітарні рибалські човни швидко перехрещують дороги вітрильникам, які, з повними вітрилами, легесенько пролітають із вітром. Розкішні яхти велично несуться уперед, без жодного зусилля, роздвоюючи воду перед собою. Малесенькі моторовики, як ті білі чайки, то на хвилинку покажеться на самім вершку хвилі, то знову десь в колисці між хвильами зникає. А поміж ними, відограючи важну роль в економіці провінції, йдуть вантажні кораблі. Сильні, повільні, навантажені товарами, корпуси їхні майже зовсім у воді. Здається, що таки зараз один або другий потоне. Дальше на північ, через затоку Бурарда піднімаються до неба чорно-пурпурові гори Ковст Рейнджа. Майже круглий рік вершки їх засипані дріб-

неньким білим снігом. Вони то яскраво видніють на далекому горизонті то повиті білими хмарами ховаються. Чи можна ще де на світі найти оточення більше сприятливе для розвитку духа? Попри самі пороги університету до пристані Ванкуверу щодня пропливають, опроваджені хмарами білих чайок, кораблі із найдальших портів світу. Тут, попри пороги осідку щойно формуючої себе канадської культури, пропливають нащадки найстарших культур — Греції, Риму, Індії, Китаю —. Студенти, проходжуються поміж факультетами, вдихають у себе разом і з морським повітрям також дух цих старинних цивілізацій. Чи не похилить мимохітъ, котре з них голову із подиву та покори перед цими величними колись культурами?

Провадить до площині університету, як головна артерія до серця, незрівняно мальовнича дорога, Марін Драйв. Виходить вона із міста Нью Вестмінстера та біжить берегом могутньої ріки Фрейзера, в'ючися поміж дерева й кущі чудового природного пейзажу. Тут чарують очі листям своїм і клен і ясень і берізка; білим легендарним цвітом прекрасний герб Британської Колюмбії — догвид; червоними ягідками — горобина. А на контраст де-не-де поміж ними темно-зелені кедри, ялини, смереки. Де ріка Фрейзер впадає у протоку Джорджія, дорога, скручуючи на північний-схід, біжить поміж багатими, роскішно пообсаджуваними домами. Так вертає ще раз до води і, вже понад протоку Джорджія знову поміж краєвидами неописаної краси, оббігає площу університету і губиться десь у місті Ванкувері.

ТРОХИ ІСТОРІЇ

Коли 5 липня 1791 року еспанець Дон Говзе Марія Нарвез — із порученням поширювати Іспанські американські колонії із Мексико далі на опівніч континенту — перший із білих людей приплів своїм кораблем Санта Сатурніна до берега Пойнт Грій, він не міг знати, що тут на цім лісом вкритім півострові за 133 роки повстане славний університет. Не міг і англієць, капітан Джордж Ванкувер, приплівши сюди майже рік пізніше, 12 червня, 1792 року — шукаючи опівнічно-західного водного коридору, який сполучував би Атлантик з Тихим Океаном — знати, що на полудневому березі Затоки Буарда за 94

роки повстане величезне портове місто його імені, яке дасть почин цьому університетові.

Західне прибереження Канади відкрито 257 років після Східного. За те коли на Сході треба було стратити богато часу на експлорації та різні приготування до Європейської іміграції, то Захід, користуючися пробоєм Сходу, відразу вже оселювався і шаленим темпом розвивався.

З розвитком Провінції Британської Колюмбії і з побільшеннем її населення іміграцією та природним приростом, показалася й потреба інституцій вищої освіти. Коли створення провінційного університету — ухвалене актом Легіслатури 1890 — не здійснилося, то тоді університети Торонта та МкГіл ввели початки вищої освіти у Британській Колюмбії. Університет Торонта заснував філіальний Коледж 1892 року у Нью Вестмінстері а університет Мк Гіл, увійшовши в афіліацію з існуючими вже середніми школами Вікторії й Ванкуверу, був 1906 року призначений Легіслатурою як приватний, університетський Коледж Британської Колюмбії.

Ці дві інституції не тільки що ввели вищу освіту у Британській Колюмбії а принесли їй і духовий зв'язок із провінціями на Канадському Сході — почуття єдності, спільніх ідеалів, культури й громадянства. Та у короткім часі повстало загострена конкуренція між двома коледжами і закиди що Легіслатура фаворизує Коледж Мк Гіл. Почулись знову вимоги заснування провінційного університету. На домагання науковців, професіоналістів та церков, Легіслатура ухвалила два законопроєкти. „Єндев Мент Акт” 1907 року — призначення 3000 акрів землі на університетську площа, та „універсіті акт” 1908 року — яким створено інституцію Провінційного Університету Британської Колюмбії.

Сім років проминуло заки уряд нарешті почав виконувати ці законопроєкти. 1910 року вибрано Пойнт Грей як місце на площа університету, а 1912 року припоручено архітектам приготувати пляни будівель. У червні 1914 року проголошено конкурс на будову, але коли у серпні того самого року контрактори поприсилали свої оферти, то їх ніхто не читав, а всіх їх, не розпечатуючи, звернули. В Європі розпочалась тоді Перша Світова Війна і про-

будову університету вже не могло бути й думки. Новостворений провінційний університет був змушений приєднатися у комірному при МкГіл Коледжі Ванкуверу. Сталося так, що цей комірник не тільки що дістав приміщення у МкГіл, але до нього першої ще сесії перейшло все студенство МкГіл, всі викладачі а то і сам канцлер коледжу — і МкГіл Коледж, фактично, перестав існувати.

Воєнні роки не могли сприяти розвиткові університету. Студенство вступало у військові формaciї, викладачі відходили, ні відповідних будинків ні інших потрібних засобів не було й на університеті залишилися тільки один повністю діючий факультет. — філософічний.

РОЗБУДОВА УНІВЕРСИТЕТУ

По закінченні війни знову відновився рух переходу університету на призначене місце на Пойнт Грей. Петиції 56,000 визначних громадян, преса, та студентство змусили уряд починати будову на новій площі. І хоч тільки бібліотека й факультет природознавства найшлися у перманентних будинках, а решта факультетів були приміщені у тимчасових, то 22 вересня, 1925 року, наука вже почалась на новому місці. В повоєнних роках університет знову почав розвиватися скорим темпом. Студенство зростало, факультети множилися, провінційний грант 1929-30 року у сумі 625,000 дол. був у порівнянні з числом студентів (1500) високий, і архітекти знову взялися за плянування нових будівель. Громадянство захопилося успіхами нового університету і покладало надії на постійний його розріст у майбутньому.

Та на жаль, зайшли господарчі непорозуміння між проводом університету а Легіслатурою які мало не довели до упадку цієї високої наукової інституції. Тільки що залагоджено цю кризу, як прийшла депресія. Знову оперативний бюджет знижено, число студентів зменшилося, багатьох викладачів звільнено а поградуаційні студії майже зовсім припинено. Вже депресія почала поволі відступати як прийшла Друга Світова Війна.

Цієї війни на університеті вже не повторено коштовної помилки першої світової війни — не жертвувано передчасно у військові формaciї студенства. У цій війні не грато вже ролі тільки мобілізування люду, а мобілізування

наймодерніших мілітарних винаходів.

Студенство, особливо в природознавчих предметах, залишалось на університеті як звичайно, аж до градуації де, використовуючи лабораторії та інші засоби дослідів і науки, вони технологічно помагали державі у воєнних змаганнях.

Одночасно, на університеті йшов вишкіл і у військовому званні. Зате державний уряд допомагав університетові своїми грантами, які в іншій вже формі втримались аж до сьогоднішнього дня.

Друга Світова війна закінчилась і настав найжувавіший період в історії університету.

З проголошенням федеральної допомоги для ветеранів, що хотіли б здобути, чи продовжувати перервану, університетську освіту, число студенства на університеті за три роки збільшилось утроє, із 2,974 у 1944-45 році до 9,374 у 1947-48 році. Потрібно було відкривати нові курси, нові факультети, шукати нових викладачів та нових будинків як для науки так і для помешкань.

Університет негайно перебрав 15 залишених військових таборів й перевіз розібрани будинки на університетську площину, де їх при спосіблено для викладових заль лабораторій та помешкань.

Коли по 1947-48 році ветерани-абсолівенти залишали університет і число студенства повинно було спадати, воно, на здивування всіх, почало знову надмірно зростати. Високий природний приріст, повоєнна іміграція та загальний добробут спричинилися до несподіваного числа домашнього студенства, а зростаюча репутація університету приваблювала студентів ще й із всіх континентів світу як із інших провінцій Канади. Невідповідні, тимчасові будинки вже не могли вистачати і 1957 року спеціальний комітет створений управою університету в порозумінні із архітектами університету виробив, так званий, „Девелопмент План,” — плян постійної розбудови університету. Зроблено модель майбутньої площи університету, і починаючи від найбільш потрібного, викидаючи будинки тимчасові, почалася розбудова вже перманентних будівель. Щоб уможливити здійснення пляну розбудови, рівночасно з ним створено і „Девелопмент Фонд,” — фонд розбудови. У цей фонд увійшли два 10-мільйонові гранти провінцій-

ного уряду, 5-мільйоновий грант Канада Кавнсел а жертві індустрії, організацій та одиниць, разом також привнесли поверх 20 мільйонів доларів.

До цього року зужито вже поверх 20 мільйонів дол. на розбудову, в яку входять і нові будинки, деякі вже закінчені, а інші в стадії будови, і потрібні додатки до старих перманентних будівель, всіх разом коло 30.

„ТОТЕМ — ПАРК”

Крім самого університету управа університету зайнялась ще й іншою будівлею.

Щоб не затратити зовсім культури автохтонів цієї провінції, 1947 року, на західній частині університетської площині, створено спеціальний парк, „Тотем Парк”. Куди перевезено всі досі порозкидані рештки існуючого ще індіянського мистецтва у формі різьблених стовпів, „Тотем Повлс,” довбаніх човнів, рештки будівель, тощо.

За допомогою гранту Канада Кавнсел заангажовано останнього живучого ще Індіянського різьбаря, Мунро Мортена, і кількох челядників реставрувати ці речі а де це вже не було можливе, різьбити нові. У пляні є з часом відбудувати ціле Індіянське село, яке представляло б культури важніших Індіянських племен цієї околиці.

Цей парк, оточений вічно-зеленим лісом, лицем до дороги Марін Драйв, як в давнину всі Індіянські села були ставлені лицем до води, офіційно відкрито 25 серпня 1962.

Вже в нім з реконструювано одно помешкання та одну трупарню з відповідними їм стовпами та шість окремих стовпів. Ці стовпи, „Тотем Повлс” різьблені фігурами звірів, риб, та птах, і представляють історію роду власника стовпа.

Багаті родини уживають їх також як гробів. Вершок стовпа відповідної грубости видовбували і в отвір вкладали труну з покійником.

ПАРК — ПАМ'ЯТНИК

Ще один парк, чи то город-пам'ятник, репрезентує зовсім іншу культуру, культуру Японії, далекого Сходу. Його побудовано у пам'ять д-ра Іназо Нітобе, видатного японського педагога й дипломата, який багато причинився до поліпшення дипломатичних взаємин між Канадою і Японією. Цей город, Нітобе Меморіал Гарден,

складається із двох відмінних, але сполучених з собою частин.

Північна, із мініятурним озером наповненим золотою рибкою, горою з котрої грає водопад, річкою, которую перехрещує дерев'яний місток, із мохнатими кам'яними хідниками — все обсаджене японськими кленами, декоративними черешнями, соснами, коситеями, травами.

У південній частині: церемоніальна Чайна Гостинниця, „Ті Гавз,” оточена традиційним камінчастим городом, „Рок Гарден”. Хідники висипані дрібними камінчиками, у середині будинку японські меблі й начиння, все автентичне, все на поготові до ужитку. Включно до пари мештів, які стоять перед дверима, ніби хтось щойно їх скинув, увійшовши до середини і зараз, виходячи, взує їх назад.

Так хотілось би у цім ідилічнім оточенні бачити й українське село! українську білесеньку хатину біля криниці з журавлем; українське подвір'я, обсаджене вишневим садочком та з квітником під віконцем. А там би цвіли і бузок і півонії і троянди і чорнобривці і навіть соняшник десь з куточка заглядав би! У хаті і лавки і стіл і над столом образи святій, прикрашені рушниками, васильками, чебрецем. Була б і піч, оздоблена мальовничими кахлями і різьблені шафи й намисники, наповнені керамікою, писанками, різьбярством.

УНІВЕРСИТЕТ ТЕПЕР

У першому році свого існування університет Брітанської Колюмбії нараховував 435 студентів, поділених між повно-діючим факультетом філософічним, який провадив до ступня В. А., і факультетом технічних наук, який давав тільки три роки науки до ступня В. Sc.

Цього року університет нараховує 13,727 студентів — 9,457 мужчин (68.9%) і 4,270 женщин (31.1%) — розподілених поміж 10 повно-діючими факультетами та однією наддією не відкритим ще факультетом дентистики.

Факультет філософічний — 8,279; Технічних наук — 1,253; Агрикультури — 191; Комерції — 615; Лісництва — 189; Права — 230; Фармацевтики — 147; Медицини — 245; Педагогії, який вже веде до ступня Ph. D. in Ed. . — 2,458.

Факультет Педагогії створено на університеті 1956

року. Передтим вчительське виховання велось у вчительських семінаріях (normal schools) з допомогою гранту провінційного уряду. Будинок факультету педагогії щойно скінчено й офіційно відкрито 4 жовтня, 1962.

Факультет по-градуаційних студій — 720. Цей факультет веде до ступня M. A. у 70-ох окремих науках а до Ph. D. у 25-ох науках. Факультет Дентистики, із назначеним вже деканом, робить потрібні приготування й реєстрації студентів до відкриття науки у 1964 році. До помочі студенству всіх цих факультетів університет має велику бібліотеку з різних ділянок.

У Славістичнім Департаменті ведеться і російська і польська мови, як також історія, географія, економіка й культура слов'янських народів. Цікавим є те, що помимо малого процента громадян слов'янського походження у Британській Колюмбії, університет Британської Колюмбії має найвище число студентів у Славістичнім Департаменті за всі університети Канади, 1,200 на Російськім Відділі а 38 на Польськім. На жаль, нема ще на університеті Британської Колюмбії української мови. Місцевий КУК вже давніше робив старання ввести на університет й українську мову, але ці старання не мали успіху.

УНІВЕРСИТЕТ І УКРАЇНЦІ

Тісніший контакт із університетом зробив місцевий Комітет поширювання української Книжки, який від зачинування 27 грудня, 1954 року, мав за ціль збирати фонди та доповнювати Славістичну Бібліотеку українським Відділом. Коли 1961 року у пам'ять 100-річчя смерти Тараса Шевченка, Наукове Товариство імені Т. Шевченка із співпрацею Комітету Книжки дарували університетові книжки й портрет Т. Шевченка, то на прийнятті, влаштованому спеціально для учасників церемонії передачі книжок і портрету університету, д-р Норман МекКензі, по-просив голову Славістичного Департаменту, д-ра С. Собела, передати членам НТШ і Комітету таку новину, „за рік за два, залежно від фінансів, університетська управа плянує в Славістичний Департамент ввести й українську мову.”

Із зростом числа студентів на університеті мусіло зростати й число викладачів і коли у першім році існування

університету в нім працювало 24 викладачів, сьогодні в нім працює коло 1,000, між ними приблизно 10 українців.

Більшість студентів університету, коло 12,400, звичайно, походять із Британської Колюмбії, із інших провінцій Канади та із ЗДА. Але є й поважне число зпоза границь Північної Америки, нпр: з Британських Островів — 76; з центральної Америки — 28; з Південної Америки — 20; з Європи — 48, з Африки — 22; з Азії — 175; з Західних Індійських Островів — 135; з Океанії — 31. У високім загальнім числі студенства (13,727) находитися тільки коло 10 наших автохтонних індійців — болюче мале число. Є між студентами також і приблизно 150 українців.

СТУДІЙНІ СЕСІЇ УНІВЕРСИТЕТУ

Крім регулярних зимових сесій університет Британської Колюмбії має ще два важливі відділи науки, Екстеншен Департмент та Літні Сесії. Екстеншен Департмент створено 1936 року на допомогу дорослим громадянам, що хотять доповнити студії у різних ділянках освітніх, культурних, чи економічних. Цю ролью Екстеншен Департмент виконує різними методами: Він провадить Вечірні Курси; Коресподенційні Курси; договорюється з викладачами університету давати лекції у різних центрах провінції; має до випозичання фільмову, книжкову й рекордову бібліотеки та має до розпорядження приміщення на університетській площі, які громадянство може винаймати на конференції, наукові сесії чи інші наукові потреби.

Літні Сесії складаються із трьох відмінних, але споріднених відділів науки. Перша, академічна програма предметів філософічного факультету, а друга, професійна програма, предметів факультетів педагогії й комерції. Ці дві програмі доповнюють одна одну і є особливо корисними як для студентів факультету педагогії так і для практикуючих вже вчителів, що хотять закінчити студії, щоби осягнути ступні освіти, яких провінція тепер від вчителів вимагає. Коло 75% учасників Літніх Сесій є вчителями, які під час Літніх ферій вертаються на університет доповнити власну освіту.

Третій важкий і швидко-зростаючий відділ це Літня Школа Мистецтва, створена 1938 року, для вишколювання театру, музики, мальарства, письменства та всякого іншого мистецтва.

ПОБУТОВІ УМОВИ

З початку існування університету 1915 року, оплати за науку на нім не було. 1920-21 року наложено річну оплату в сумі 40.00 дол. а цього року річна платня від 350.00 до 550.00 дол. На університетській площі знаходиться приміщення на 2,000 студентів, 1,250 мужчин а 750 жінок. Оплата цього року за приміщення і харчування в університетських приміщеннях така: жінки від 437.50 до 560.00 дол.; мужчины від 437.50 до 542.50 дол. за оба терміни року. Можна також знайти помешкання і харчування в приватних домах на різних умовах та по різній ціні.

Богато здібніших студентів улегшуєть свої фінансові тягарі здобуванням різних стипендій, уділюваних організаціями, індустріями, підприємствами та одиницями. У минулім році 1961-62 Клуб Українських Професіоналістів та Підприємців Ванкуверу уділив 1,000.00 дол. стипендію студентові данського походження, Г. Андерсонові, який на тезу до ступня М. А. взяв собі тему „фонетика української мови.”

По відході довго-літнього (1945-62) й популярного президента університету, д-ра Нормана МекКензі на емеритуру, у вересні 1962 року назначено нового президента, д-ра Джана Б. Мекдоналда, відомого дентистичного науковця, колишнього голову дентистичної лікарні при Гарвардському університеті.

Університетом управляють дві установи: Сенат, з президентом на чолі, який провадить академічну ділянку; та Рада Говернерів з канцлером — цього року перший раз в історії університету жінка, пані Ф. Рос на чолі, — який провадить економічну ділянку.

Найважливішою студентською установою на університеті, яка є зовсім незалежна від управи університету, є Товариство Алма Матер, в яке входять приблизно 90 різних студентських клубів. Входить до Товариства Алма Матер і український студентський клуб, Алфа Омега.

УКРАЇНСЬКИЙ СТУДЕНТСЬКИЙ КЛЮБ

Ще 1947-48 року о. С. Симчич і П. І. Ткач, бувши студентами в університеті Британської Колюмбії, обговорювали і між собою і з другими українськими студентами думку про створення українського студентського клубу при університеті. Аж 1948 року цей задум здійснено, коли на загальних зборах студенства вибрано управу Українського Студентського Клубу, Алфа Омега. На весні, 1949 року, університетська установа Alma Mater прийняла Клуб Алфа Омега як дійсного члена.

Ціль клубу Алфа Омега об'єднувати студентів українського походження в одне культурне й соціальне тіло. У провінції, де процент українців малий і асиміляція на кожнім кроці чигає, щоб когось проковтнути, цей клуб відограє потрібну і корисну роль в житті української студентської молоді.

Найбільше підніс і силу і престіж клубу Алфа Омега молодий й енергійний студент університету, Любомир Гуцуляк, котрий через три каденції був головою клубу. Хоча студії на факультеті права не лишали йому багато вільного часу, він ввів у програму клубу багато нових точок як Конкурс Музики, українську мову, українські танці, висвітлювання українських фільмів, які збагатили і зміцнили діяльність Алфа Омеги. За його головування клуб Алфа Омега не смів лишатись позаду інших клубів університету — і за діловий провід і порядок в клубі Товариство Alma Mater нагородило П. Гуцуляка відзнакою.

Нові вимоги життя можуть випередити працю на народнім полі, але хто сіяє зерно, той і вернеться глянути, як воно росте.

З 60-членів клубу 1961-62 року, 10-ох градуувало і різними дорогами розійшлися шукати життєвих успіхів. Декотрі на вищі студії, здобувати наукових вершин; де-котрі у професії, щоб своєю працею передати суспільству здобутки тієї освіти, яку дали їм держава, батьки та їх власні зусилля й таланти. Трьох з них, Соня Кіндрачук, Б. Ед., Богдан Готнер, Б. Ед., Адам Козак, вчителюють в середніх школах Ванкуверщини; Зоря Луцик, Б. С. В., й Джім Кузьо, Б. С. В., на вищих студіях у ЗДА; Василь

Маслечко, Б. А., на праці у Трейл, Б. К., Юліян Поліка, Б. А., студіює Політичні Науки на університеті МекГіл. Дон Репка, Л. Л. Б., відбуває адвокатську практику в Едмонтоні, Алта. Любомир Гуцуляк Л. Л. Б., відбуває адвокатську практику у Ванкувері, а Ернест Конасевич, Ф. Д., щойно одержав свій ступінь у жовтні і дальші його пляни нам не відомі.

На цей рік, 1962-63, вибрано головою клубу Алфа Омега перший раз женщину, панну Олесю Мороз, котра напевно поведе його ще й до дальших успіхів.

Не міг досі цей клуб українських студентів найти собі якоїнебудь опіки від українських викладачів на університеті, хоч є між ними і ново-прибулі і вже уродженці Канади. Чи цей природний обов'язок понад їх сили? Коли то вже на університет Брітанської Колюмбії прийде український науковець, який би як велетень засяяв в інтелектуальних колах університету; який би своєю повагою і великістю захистив не тільки студенство клубу Алфа Омега а й усе українство Брітанської Колюмбії! Може український студентський клуб, Алфа Омега, таки такого науковця нам виховав.

Університет Брітанської Колюмбії вважається об'ємистою інституцією вищої освіти, яка дає широке поле до попису в різних науках, філософічних, технічних та медичних, спеціально підкреслюючи дослідчі науки в таких ділянках, як рибальство, лісівництво та геологію, які є важливі в економіці як провінції Брітанської Колюмбії так і цілої Канади. Університетський бюджет на дослідчі студії цього року виносить поверх 1,100,000. дол. Університет Брітанської Колюмбії розвинувся у велику наукову інституцію і напевно дійде ще й до більшого значення, бо, як сказав бувший його президент, д-р Норман МекКензі, „ми благословені чудовою місцевістю на наш університет, тож ми і постановили збудувати тут університет, який був би гідний цього оточення.”

Складаю сердечну подяку п. Banham, голові інформаційного бюро університету, за його щиру поміч у дослідах до цієї статті.

October, 1962
New Westminster, B.C.

БІБЛІОТЕКА

Це доповідь, яку виголосила п. Марія Ясень-Ясінська з нагоди відзначення Дня української книжки та 52-річчя заснування бібліотеки „Взаємної Помочі” і 80-річчя її бібліотекаря Форвина Богдана, відбутого 15 червня 1980 р. у Ванкувері.
(допис надіслав мгр Олександер Роїк)

Що таке бібліотека? — ряди книжок, що злишньо місце забирають? — Ні! — бібліотека, це найцінніший скарб, який нація, організація, чи навіть родина або й одиниця можуть роздобути й придбати. Це національний фундамент! Це корінь нації! У бібліотеці міститься — в письмі, в образках, чи в нотах музичних — минувшина даної нації, її історія, знання, мистецтво — її культура... Спалити бібліотеку, значить знищити національну культуру, а згодом вже й безкорінну націю. Тому то імперії, завойовуючи чужий народ, насамперед нищать чи палять його бібліотеки.

Від самих початків історії, старовинні цивілізації мали вже бібліотеки. Там хоронились їхні історичні рекорди, реєстри, рекорди-реєстри розвитку їхньої культури, знання, мови, звичаїв, мистецтва — все, що той народ любив, відчував, що думав, в що вірив, як жив, як і що творив. Бібліотека — це живуща його історія!

Тому то по краях, де відповідний клімат і топографія — особливо, де добре скло — де сухо — як наприклад у Тибеті, чи в Палестині, заховувалися копії важливіших документів у скалистих печерах, які знаходяться там ще й дотепер.

На початках старовинної цивілізації, яких 3,500 до 3,000 років перед Христом, бібліотеки не були те, що сьогодні. Книжки не були ні з того самого матеріалу, що тепер, ні того самого формату. Старовинні мезопотамці, а опісля вавилонці та асирійці, записували події, історію, закони-права, господарську й адміністраційну статистики на глиняних табличках, які, присипані сотні чи тисячі літ сухим піском, ще тепер видобуваються. В Єгипті писали на папірусі — рід рослини. В Індії й в Європі десь до 10-го

століття по Христі, на шкурі-пергаменті, які звивали у звої. Писали, чи радше різьбили літери й на камені, часто у трьох мовах, з яких деякі й досі задержались.

Від 9-го до 16-го сторіч по Христі в Європі почали занехувати рукопис, а переходити на друк. Вирізували на дерев'яних табличках слова, мачали їх в індійське чорнило й відбивали на папері. Аж 15-го сторіччя німець Йоган Гутенберг придумав черенки й так постало модерне друкарство.

Найстарша в світі книжка, це папірус Нрісс-а, 3350 років перед Христом, із Єгипту. Найбільше об'ємиста книжка, це китайський словник Ту — шу — чі — чен, у 5020-ти томах, кожний том має понад 200 сторінок (16-те сторіччя), а найбільш поширенна в світі книжка, це Біблія. Вона перекладена на 600 мов і говорів, а її у світі є біля 300 мільйонів томів. Отже, від самого початку цивілізації й по сьогодні, книжка й бібліотека є інструментом збереження і поширення освіти й культури.

В Україні, покищо, про перед-християнські бібліотеки археологія нічого не дослідила. З приходом християнства знищено дерев'яні статуї поганських богів, а якщо на них були які написи чи малюнки, то те все затратилось як для нашої культури, так і для історії. Тоді приходять до помочі наші сьогоднішні бібліотеки: в них збережені народні звичаї, міти, пісні, а особливо щедрівки, колядки, веснянки, гаївки. Разом з археологією — як розкопи Трипільської культури вони доказують нам, що нарід на землях України є автохтонний і сягає в далеку давнину, та чи й не Україна є колискою недослідженої ще великої старовинної культури? —

З поширенням християнства в Україні, з'являються старо-слов'янською мовою світські й церковні книжки. В одинадцятім сторіччі вийшов правний кодекс **Руська Правда Ярослава Мудрого й Остромирове Євангеліс**, а літописець Нестор — перший український історик — написав **Повість временних літ**. У дванадцятім сторіччі невідомий письменник створив поему **Слово о полку Ігоревім**. Якби бібліотеки наші цих творів не зберігали, чи знали б ми про славу княжої Русі? Чи знали б ми про велич на ті часи її столиці Києва...?

Батьком нової української літератури був Іван Котляревський, який 1798-го року перелицював поему *Енеїду* — про зруйновання двадцять три роки перед тим Запорозької Січі.

Тісно пов'язане з культурними здобутками по українських бібліотеках є й духове вірування народу. У віруванні, як і в бібліотеках, зберігається наша культура. Тому то завойовники, покоривши націю, не тільки палять та руйнують її бібліотеки, але й викорінюють віру... Але ж ми у вільнім світі живемо! Навіть індіяни й ескімоси (інуїти) боряться за свою культуру!... А чому ми, українці, свою культуру — разом з тяжко здобутими матеріальними маєтностями — добровільно ворогові у кігті віддаємо? — щоб щораз мав за що тісніше та тісніше петлю на наших шиях стягати?...

А чи не тому ми тратимо стійкий ґрунт під ногами, що нас так мало цікавить поважна книжка? — наша історія — та взагалі бібліотека?

Сьогодні ми святкуємо 52-ге річчя заснування п. Форвином Богданом української бібліотеки у Ванкувері при Товаристві „Взаїмна Поміч” — якої він через 51 років був бібліотекарем. З малої збірки кількох книжок, він довів до бібліотеки, яка нині містить понад 9,000 українських та англійських книжок та колекції часописів, журналів, архівів і знімок, в яких зберігається культура й історія українців не тільки Ванкуверу, але й далеко поза Британською Колюмбією. До цієї бібліотеки звертаються по рідкісні твори студенти й науковці не тільки з далеких провінцій — Канади, а й з Америки.

„Богдан і бібліотека так тісно зі собою пов'язані, пише д-р Михайло Гуцуляк у своїй передмові до книжки **Українська книжка і її початки у Британській Колюмбії**, що годі собі уявити Богдана без бібліотеки, а бібліотеку без Богдана з його невідступною файкою”. „Нічого дивного”, він продовжує, „бо Богдан являється засновником і організатором бібліотеки Ванкуверу”. Це легко сказати, але щоб розбудувати бібліотеку до 9-ти тисяч томів без фондів призначених на цю ціль, то треба було таки добре напрацюватись і не мало свого часу та грошей витратити. Цей небуденний бібліотекар, який формально не студіював науки бібліотекарства, напів гуцул з Підзахарича, біля

Вижниці, Буковина, приїхав до Канади в 1924-ім році і 1925-го року побачив Ванкувер, а вже 10-го березня 1928-го року оснував при відділі **Взаємної Помочі** — бібліотеку. Як гуцул, вимогливий і твердий для себе самого, він ці прикмети впроваджував до громадської праці, а спеціально не відставав від них при провадженні бібліотеки. І якраз цих 50 літ самопосвяти п. Форвина Богдана, ми сьогодні, дивлячись на ряди книжок по полицях кругом, з вдячністю й пошаною відзначаємо.

Та сьогодні, ця українська бібліотека, яку Форвин Богдан заснував 52 роки тому, має вже нового бібліотекаря, високо-вищколеного фахівця та улюблена панства Богданів, Олега Літвінова. П. Олег Літвінов займає високу позицію в бібліотеці Університету Британської Колюмбії у Ванкувері, і так само як робив це Форвин Богдан понад 50 років, він — зовсім безплатно — посвячує дні й вечори, а часами й ночі — на впорядкування та піднесення української бібліотеки.

Українці Ванкуверу й околиць, щасливі, що мають у бібліотеці своїй жертвенну та віддану, з фаховими кваліфікаціями, людину. А Ви його нічим більше не утішите, нічим йому більше не зможете помогти, як тим, що дорогу й своєрідну йому українську бібліотеку враз з ним будете підтримувати.

18 жовтня, 1980
Ванкувер, Бр. К.

*To the first Ukrainian
statesman and diplomat,
Petro Poletica, who played a
distinguished role in the
evolution of Canada's History.*

150th ANNIVERSARY OF THE DEMARCATON OF CANADA'S WESTERN BOUNDARY

150th ANNIVERSARY OF THE ANGLO-RUSSIAN BOUNDARY TREATY OF 1825

On May 22, 1981, a monument of great historic significance to Canada was placed on site in the picturesque coastal setting of the Inner Harbour Park of Victoria, B.C. The Monument was commissioned by the Committee for the 150th Anniversary of the Demarcation of Canada's Western Boundary, and commemorates the signing of the 1825 Boundary Treaty between Great Britain and the Russian Empire.

THE TREATY

By this Treaty, signed in St. Petersburg on February 28, 1825, Great Britain and the Russian Empire demarcated their boundaries on the northwest coast of North America (then known as the Northwest Coast). The question of what Canada's, or, at least, Western Canada's historical destiny might have been had this Treaty not been signed, is a sobering one: Seafarers from the Russian Empire were the first recorded explorers in the North Pacific. By the 1820's, their forts extended south to San Francisco. And by his Ukase of September 16, 1821, the Russian Tsar, Alexander I, claimed all territories between the Bering Sea and 51 degrees N.L., extending to 100 Italian miles offshore on both sides of the Pacific. The Tsar's decree had alarmed both Great Britain and the United States. It was by the Russo-American Treaty of 1824, and the Anglo-Russian Treaty of 1825, that Alexander I relinquished his claims.

Dr. Michael Huculak, Ph. D.
*(The author of the books and
of the project)*

THE COMMITTEE

To commemorate the signing of the Anglo-Russian Boundary Treaty of 1825, and to publicize the historic event (particularly by introducing the topic into higher elementary and secondary schools), an Anniversary Committee was formed in Vancouver, B.C. The founder and head of the Committee was Dr. Mykhaylo Huculak, who had researched the early history of the Northwest Coast for his historical-

geographical work, *When Russia was in America* (translated into English by Maria Yasegn, B.A.)

THREE MAIN PROJECTS OF THE COMMITTEE

1. The commissioning of a commemorative monument, with inscriptions in Ukrainian (since the Treaty was between Great Britain and the Russian Empire which included Ukraine, and the chief negotiator of the Treaty, Petro Poletica, was Ukrainian), English, and French, to be erected in Victoria, the capital of the Province of British Columbia.
2. Lesson Outlines on the discoveries, explorations, and demarcation of the Northwest Coast, written by Dr. M. Huculak in Ukrainian and translated into English by Maria Yasegn, were printed by the Committee. A sample copy was mailed to each Ministry of Education in Canada, with a request that such supplementary lessons on Western Canada's early history be given in the schools under its jurisdiction to mark the 150th Anniversary of the Boundary Treaty. School jurisdictions were invited to request as many copies of the Outline as their schools required, and all such requests (c. 7,000) were honoured. Many of the schools ordered one Outline, to be used as a master copy. Thus project No. 2 was completed in 1975.¹⁾
3. That geographical points such as streets, parks, squares, etc., be named after the three Treaty signatories; Canning, Nesselrode, Poletica.

PROJECT No. 2

On May 26, 1975, representatives of the Committee, of the City of Victoria, and of Parks Canada, met in the springtime scenery of the Inner Harbour Park of Victoria, B.C. The Mayor, His Worship Peter Pollen, offered the Committee a choice of three sites, of which the one the monument stands on was chosen. The verbal "gentlemen's agreement" reached was that Parks Canada sponsor the commemorative monument proposed by the Committee.

In August of 1976, Dr. M. Huculak, the initiator and ardent promoter of the project, passed away. The Federal

¹⁾ Victoria Archives.

Government, first confirming, through its own historians, that Dr. M. Hculak's historical research was valid, and a commemorative monument nationally warranted, informed the secretary of the Committee that to sponsor a project including an inscription in Ukrainian would contravene Federal policy. Parks Canada — with years' of research work at hand — then went on to erect "its own" national monument to the 1825 Anglo-Russian Boundary Treaty (without the inscription in Ukrainian) at Stewart, B.C., which the Federal Government unveiled on September 21, 1979.

The Committee, meanwhile, proceeded to complete its project as originally planned. Two factors made this completion possible: One, was the continuing support and cooperation, from 1975 to 1981, of Colin F. G. Crisp, M.A., Assistant-Municipal Manager of the City of Victoria: Mr. Crisp approved the site chosen; the texts of the inscriptions for the three plaques; and, finally, Oleh Litwinow's cardboard design for the monument, brought to him one wet stormy day in the fall of 1979.

The other was the more immediate and active role of Oleh Litwinow, M.L.Sc., Librarian at the University of British Columbia, who, in the spring of 1979, committed himself to bringing the project to completion. Initially, Mr. Litwinow's role was to have been the editing — in Ukrainian, English, and French — of the headings and inscription for the commemorative plaques (which meant, as well, controlling the length and lay-out of the inscriptions, to conform to the size and shape of the plaques). But the plaques had to conform to the size and style of the monument — and it had not yet been designed...

The City of Victoria had made it a condition that the form of the monument must accord with the lines of its natural surroundings, as well as the unparalleled magnificence of its site. Designs so far submitted had been rejected. Mr. Litwinow thus found himself (by profession a librarian, and not a sculptor) concurrently editing the inscriptions, drafting the lay-outs for the plaques, and, utilizing his intuitive sense of line, angle, and form, creating a design for the granite monument.

His first design was of two-dimensional cardboard — but immediately upon seeing it, on November 17, 1979, Mr. Colin G. F. Crisp enthusiastically accepted it, on behalf of the City of

Victoria. This now made possible the commissioning of the plaques (with Smith Bros. Foundry and Machine Works, Victoria, B.C.).

Following the lines and angles of his flat cardboard design, and using only the simplest of hand tools, in an uncongenial and impeditive environment, Mr. Litwinow next sculpted a full-scale model of the monument in white styrofoam, which he transported to the Alf Kerkhof Masonry of Vancouver, B.C., where, under his continuing supervision, it was transposed into the commemorative monument of grey granite.

**August 24, 1981, Vancouver, B.C.
Oleh Litwinow constructing monument model in
commemoration of Petro Poletica.
Approved by: City of Victoria, November 7, 1979.**

THE MONUMENT

The MONUMENT, carved from a 5-ton block of grey granite, was designed by Oleh Litwinow, M.L.Sc., a Librarian with the Library Processing Centre of the University of British Columbia.

**Designer of the monument (to his right)
OLEH LITWINOW, M.L.Sc.**

The monument conveys its message via the three bronze plaques (historical, verbal information), the two sea-otters (3-dimensional, tactile information), and the map of the coast of North America (for orientation and Boundary identification). The gracefully-winged triptych holding the three upper bronze plaques, with headings in English, Ukrainian, and French, is presented in the form of an open book slightly tilted back and forming a niche which is inviting and easily accessible for viewing. The left and right "wings", or "pages" of the book give protection to the sea otters below them. The life-size otters bring movement and life to a monument of angular rock and historical information.

The map, (4th plaque), inset in the granite base between the two sea otters, is raised above them, slightly inclined (for water run-off), and is also set back to provide easy viewing access, while connecting the elements around and above it.

The surface finish of the monument provides further tying-in effects. The rough surface under the sea otters reflects their environment; the polished surface provides a frame for the information conveyed by the four plaques; the bushed surfaces provide contrast and "bring-out" the rough and smooth rockwork and serve as a backdrop for the flatness of the plaques and the liveliness of the otters.

THE PLAQUES

The three upper plaques, 16 "x 18" each, convey the historical information of the monument, researched by Dr. Mykhaylo Huculak. The inscription was written by Dr. Huculak in the Ukrainian language, translated into the English and French by Maria Yasegn, B.A., and the whole text of the inscription, in English, Ukrainian, and French, was edited by Oleh Litwinow, M.L.Sc.

The Headings of the inscription — English on the first plaque, Ukrainian on the second, and French on the third — read: "IN COMMEMORATION OF/THE TREATY BETWEEN GREAT BRITAIN / AND THE RUSSIAN EMPIRE / 28 FEBRUARY 1825 / DEMARCATING CANADA'S / WESTERN BOUNDARY". Cast above each Heading is that country's emblem: The English Tudor Rose (Centred on a Canadian Maple Leaf); The Ukrainian Trident, similarly centred; and likewise, the French Fleur-de-Lis.

The body of the inscription, below the headings in smaller lettering and continuing from plaque one to plaque two to plaque three, is in English only:

"BY THIS TREATY — WHICH ESTABLISHED THE ANGLO-RUSSIAN BOUNDARIES ON THE NORTH-WEST COAST OF NORTH AMERICA — THE RUSSIAN EMPIRE CEDED TO GREAT BRITAIN WHAT IS NOW THE PROVINCE OF BRITISH COLUMBIA, THE YUKON AND PART OF THE NORTH-WEST TERRITORIES. GREAT BRITAIN CEDED TO THE RUSSIAN EMPIRE WHAT IS NOW THE STATE OF ALASKA.

THIS TREATY RESOLVED THE LONG INTERNATIONAL CONTENTION FOR MARITIME AND TERRITORIAL SUPREMACY IN THE PACIFIC NORTHWEST ARISING FROM INDEPENDENT DISCOVERIES AND EXPLORATIONS BY RUSSIANS AND UKRAINIANS, SPANIARDS,

BRITISH AND AMERICANS, AND THE OVERLAND FUR- TRADERS FROM EASTERN CANADA.

THE SEA OTTER — WHOSE HIGHLY-PRIZED FURS
WERE THE MAINSTAY OF THE MARITIME FUR TRADE IN
THE NORTH PACIFIC — WAS A SIGNIFICANT FACTOR IN
THE MERCANTILE DISPUTES AND SUBSEQUENT BOUNDARY DEMARCATIONS ON THE NORTHWEST COAST.

THE SIGNING OF THE 1825 BOUNDARY TREATY EX-
TENDED CANADA'S TERRITORIAL LIMITS FROM THE
ATLANTIC OCEAN TO THE PACIFIC AND THE ARCTIC
—AS THEY HAVE REMAINED TO THIS DAY".

Signatory for Great Britain: The Right Honourable Stratford Canning. Co-signatories for the Russian Empire: The principal negotiator Petro Poletica¹⁾, Ukrainian Plenipotentiary to the United States; and graf Karl Robert Nesselrode. The Plaques carry copies of the authentic signatures of the three signatories, derived from a copy of the original Treaty preserved in London, England.

The fourth (lower) plaque, 12" x 14", flanked by the two life-sized sea otters cast in bronze, consists of a map showing the 1825 Anglo-Russian Boundary Line, and the region (then known as the Northwest Coast) of the Yukon and Northwest Territories, and Alaska, which this Boundary Line demarcated. Oceans and territory on the map are distinguished by a two-level casting of the plaque: the lower plane depicting water; the higher representing land.

The plaques were cast by Smith Pros. Foundry and Machine Works, Victoria, B.C. The resin patterns for the 3 emblems, and the Cyrillic letters were made by JMB Engineering and Manufacturing Ltd., Vancouver, B.C. The art work for the pattern of the fourth plaque was done by Peters, Thornton and Trump, Vancouver, B.C.

¹⁾ "By resolution of the American and Canadian Governments, a mountain on the Alaska-British Columbia boundary was named in honor of Pierre de Poletica, negotiator and signatory of the 1824 Russian-American and 1825 Russian-British Treaties by which those boundaries were established.'

MT. Politica, elevation 7,620 feet, is situated at 59° 07' 55" north latitude and 134° 28' 56" west longitude, on the International Boundary between Conda and the United States.

SEA OTTERS

Maria Yasegn and Oleh Litwinow contacted me and asked me to propose models for two sea otters for their proposed monument. The idea of the sea otters as a symbol seemed appropriate since the monument deals indirectly with the fur trade which was based on the sea otter. I felt two life-sized otters would add life and interest to the design.

Then, on a full-scale plywood model I modeled the otters in clay after studying their movements and habits at the otter pool in Stanley Park. Usually before they dive into the water off the embankment they "pose" like the ones on the monument, then they swing their heads back and forth and jump in.

The granite monument and the plaques are very geometric and the flowing organic shapes of these animals balance the piece.

Their asymmetrical poses create a feeling like they are in the wild, standing on the shore.

Once Oleh and Maria were happy with the clay otters, I made plaster moulds and made wax castings that were cast in bronze at the Harmen Sculpture Foundry at 172 Alexander Street, Vancouver, B.C.

They are cast in silicon bronze, a very hard metal (much harder than traditional bronze). Once cast, I filed the shapes until I was happy with the form and then I sanded them to their present state.

They are attached to the granite by six 5/8-inch threaded brass rods glued (epoxy) into 3/4-inch holes for each otter.

George Rammell,
March 26, 1981, Vancouver, B.C.

AN "IDEAL" AND A COMMITMENT

The site of the monument is in the very heart of the City of Victoria: the Parliament Buildings to the south; the Empress Hotel and the London Royal Wax Museums to the east and west; and the waves of the Pacific at its feet on the north. The monument stands in a raised stone-walled circular garden (c. 29' high and 30' in diameter), trailing red-berried evergreens and with a young oak tree rising behind the sculpture against the snow-capped mountains across the sea.

The city had a front section of the stone wall broken down,

the earth excavated, and a foundation laid, providing a special niche to accomodate the granite and bronze sculpture. The stone wall was then rebuilt (leaving a walkway around the monument), curving it back around and behind the monument to join at the back.

The singular harmony achieved by the designer in his light and graceful winged book-effect of the upper part of the monument, and the powerful monumentality of the elegantly simple geometric block of granite which forms its base, is exquisitely aesthetic.

The sponsor of the project, begun in 1979, and completed in 1981, has been Maria Yasegn, B.A. To both the sponsor and the designer, this project was both an "Ideal" and a commitment, to which each, in his own way (without remuneration) gave the best of himself.

QUEENSBOROUGH EPIC

(This fine article has been written by Mrs. William Shewchuk (now Maria Yasegn), 338 Boyne Street, Queensborough. Mrs. Shewchuk is one of New Westminister's distinguished and loyal citizens. She has been active in PTA and other organizations for a number of years. She is a past president of the PTA Council, and in 1960 was chosen president of the Ukrainian National Federation. —*The Editor.*)

Before rushing into oblivion in the seething depths of the Pacific ocean, the Fraser river pauses to diverge its powerful current into the north and south channels, creating an island —the Lulu island — to cradle in its arms.

The eastern-most triangle of this island, its point facing the rising sun, its north and south sides washed by the silt-brown waters of the mighty river which bore it, and bounded on the west by the municipality of Richmond, is called Queensborough.

Although it lies on the tip of Lulu island across the Fraser river from the mainland, the region of Queensborough is part of the city of New Westminster.

When the site of what is now the city of New Westminster was chosen as the capital of the colony of British Columbia by Colonel Moody on January 28, 1859, it was called Queensborough, in honor of Queen Victoria. Subsequently, Queen Victoria named the capital New Westminster and only the tiny region across the waters retained the original name, proudly bearing it to this day.

Queensborough comprises an area of 820 acres, about two miles long and one mile at its widest point. Its main artery, running east and west, is Ewen avenue, with right angle streets stretching towards the north and south arms. It is only three feet above sea level at its Richmond border, and is protected from the waters of the Fraser river by a system of dykes —which are eyed with renewed apprehension each June when a combination of high tides and spring freshets raises the churning waters to dangerous levels.

The terrain of Queensborough is flat, and is composed of a black peat loam so fertile that it has, at times, been exploited by unscrupulous soil-dealers. A severe drawback is its inadequate

drainage system, which allows much of the land to remain water-logged during the rainy, winter seasons. One wonders, too, why the open drainage ditches, gaping their filth at the front of properties where sidewalks should be, had not been placed at the back?

With the close of the second world war, property values in Queensborough, which had been correspondingly lower than in other parts of the city (lots sold at \$200 each) had begun a steady incline (lots selling at \$2000 each), but plummeted sharply after the building of the new toll bridge in 1960. This bridge, which leads out of Queensborough into the district of DL 172 — dismembering Queensborough from the city proper — was built in place of the old Queensborough bridge which had connected the two at Twelft street.

Queensborough has 540 home-owners — a population of approximately 1800 people. It sends 270 children to the Queen Elizabeth elementary school; 50 to the Holy Ghost elementary school; 25 to the John Knox school (grades 1 to 10); two to St. Ann's Academy; two to the St. Thomas Moore secondary school; 68 to the Vincent Massey junior secondary school; 65 to the Lester Pearson senior secondary school, and eight to the University of British Columbia.

There was a noticeable shift in the population of Queensborough after world war two, when many of the old residents left, and a wave of post-war immigration came in. These were mostly young families, out to make good in a new world. And most of them have.

"We like it here, fine," said Lorenzo Borodignon, magnificent baritone, who came to Canada in 1956 and, with his wife, Maria; daughter, Rose-Marie, aged 5; and son, Romeo, aged 3; reside at 342 Boyne street.

Most residents of Queensborough, both the old and the new, own their homes and are steadily employed. The stigma attached to Queensborough derives mostly from the transient element, such as welfare cases channeled into Queensborough because of low rental upkeep. True, Queensborough does have a confined slum area but here again, it is mostly transient and welfare cases; many of them single men, some of whom live under conditions of reeking filth which no self-respecting farmer would countenance in his stock-pen.

Among these human derelicts are men from varied walks

of life and educational levels, who have somehow, lost their way.

In these days of fly-by-night operators one does not hear of doors being forced in Queensborough, or of articles inadvertently left outside, disappearing. And we like to think that it is not because there is nothing worth stealing down here, but because our residents are honest.

Perhaps because we have people of almost every nationality under the sun residing on this tiny island, a sort of hands-off and mind-your-own-business policy prevails as standard etiquette. Over it all hangs a spirit of neighborliness and friendliness which carries even into the classrooms of the Queen Elizabeth elementary school.

Art Sweet, a former principal of the school, used to call it the "Little United Nations" — without the veto, of course!

"In times of sickness or misfortune people you hardly know will come forward to offer their help," says Mrs. Helen Negrin, proprietress of the "Negrin's Grocery Store." And this speaks well for Queensborough.

In the course of almost 54 years since Queensborough opened its first elementary school on February 1, 1910, many of the boys and girls who came here to learn their ABC's, some of whom for the first time heard here the strange-sounding English language, have gone on to win degrees and achieve success in their chosen careers and professions. Such as: George Atamanenko, city planning, now employed in Victoria; Carl Hysted, forestry; Dr. Charnenkov, dentistry; John Petrunia, law; Adam Yuzwa, pharmacy; Paul Yuzwa, education; Negrave, education; Dr. Kamachi, dentistry; Reno Negrin, architecture designer of the Bayshore Inn; Caroline Hantske, who graduated with honors from the University of Seattle and a scholarship for post-graduate studies in the Fordham University of New York, and many more.

To all the teachers of its elementary schools, who have taken its wide-eyed children by the hand, awakened, inspired and directed them towards a flowering of their latent talents, Queensborough offers a grateful "Thank You."

The British Columbian of June 11, 1963, carried an article which read, in part: "Queensborough is a mentally and economically depressed area." Residents who have considered themselves in healthy command of all their faculties found it

rather difficult to accept this all-enclusive statement very philosophically. For while it is true that many of Queensborough's residents have lacked the veneer of a higher education, they must have possessed innate qualities necessary to produce children who, given the opportunity, rose far above their environment.

Queensborough's tragedy is not that she does not produce intelligent people, but that she cannot hold them! Offering no occupational or professional opportunities for her graduates, they leave her once their education has been completed. Young people who can find employment in the industries of Queensborough, are just as likely to settle here, as Maurice Smith who, with Diane, his young bride of two months, has taken up residence at 134 Sprice street. Graduates who can conveniently commute to jobs outside Queensborough, also continue living here, as does Miss Alice Gunderson, May Queen of 1957, who is employed at city hall and resides with her parents, Mr. and Mrs. Lief Gunderson, at 239 Pembina street.

Others, many of whom financial or other circumstances prevented from attaining university degrees, own, or hold responsible executive positions in business and industry, as: Arthur and Gordon Mercer, owners, Star shipyard; Ralph and Olaf Iverson, owners, Iverson Bros. Towing Ltd.; Harry Anderson, superintendent, Nelson Bros. Shipyard; Peter Chalmers, superintendent, Investors' Syndicate; Bob Tartini, manager, Paramount Music Studios.

Prominent New Westminsterite, Kirk Gerow, carried his high school book from Queensborough, and there are many, many others whom space does not permit me to list.

Queensborough has 16 industries with a payroll of 780 steady employees and an addition of approximately 125 seasonal workers; and 17 businesses with 52 steady and five part-time employees.

These establishments range all the way from one-man concerns and family enterprises — applying to the majority of the businesses and some of the industries — to the island's largest, MacMillan, Bloedel & Powell River Ltd., with a payroll of 280.

"We expect business to remain stable with no foreseeable change in staff requirements," said R. H. Craig, manager of the Royal Bank of Canada branch, built here in 1955 and

operating with a personnel of four. Others would not commit themselves, but everywhere was reflected a feeling of anxiety: "All depends on whether the tolls come off that bridge."

For the protection of Queensborough' homes, businesses and industries a firehall, manned by a crew of three and equipped with one fire-truck, was built in 1962.

But for all of that, Queensborough has no representation on any of the civic governments of New Westminster. To make itself heard, it has organized into a ratepayers' association which brings local problems before the city council.

"We have many problems," says Andrew Smith, president of the association, "but the most pressing is the removal of the railway tracks from Even avenue. Since it merges into the Westminster highway, thus becoming a secondary highway, Ewen avenue should be cleared of this obstruction, and properly widened."

A composite of many nationalities, Queensborough's multi-cultural terrain is alive with the activities of its various ethnic groups. And though no Greenwich Village (perhaps it could be?), it has produced excellent choirs, and drama and dance groups, its cultural organizations promoting the study of languages, literature and the Folk arts. The activities of the Italian Mutual Aid Society are centered at its Roma hall; those of the Slovak Society at the Slovak home; and the Ukrainian National Federation owns property opposite the Royal park where it hopes to build its hall.

Queensborough has also had many dedicated community leaders, as Mr. and Mrs. Charles Anderson, "Chick," who organized all the sports in Queensborough — the first lacrosse team, the first softball team, the first Teen-Town — and "Kitty" — charter and life member of the Queen Elizabeth Parent Teacher Association — who helped him.

"At one time we had five ball teams going," says Kitty, but whenever one of these youngsters, now married and with children of their own, steps up to us and tells us how much they appreciated it all, we feel it was well worth it."

There are four houses of worship in Queensborough: the Holy Ghost Catholic church, the Full Gospel tabernacle, the Mennonite Brethren church and the Sikh temple.

"Besides religious teaching, lessons in Punjabi language have also been held at the temple," says Miss Surjit Kour, Miss Royal City of 1963-64. Those of other denominations worship in churches of their faith, outside of Queensborough.

Love, and tender devotion, too, have dwelt in Queensborough. It was three days before Easter in 1962 when I met Mr. Percy Curle carrying home two fragrant bouquets of flowers. "Whom are all these for? I asked. "My wife," he replied. "One for her birthday and one for Easter."

Both Mr. and Mrs. Curle were then in their seventies. That summer Mrs. Curle died, and as I looked about at all the beautiful floral offerings, I kept seeing in them the Easter lilies and the roses that Mr. Curle had so tenderly carried home to his devoted wife just such a short time before.

Nature has offered up this island verdant and caressed by the breezes of the sea; but man, in claiming it, has only defouled its air and cluttered up its landscape. He has been developing it, simultaneously as a residential and an industrial area, not as a pre-planned, complementary unit, but haphazardly, with a hit-and-miss disregard of one for the other, and now seems surprised to suddenly find a dilemma on his hands.

Man should clean up the ill-smelling litter that he has brought with him to this island. This fertile soil was not given to support weeds and scrub; it should be nurturing nature's rarest in shrub, trees and flower, filling the island with fragrance, exotic color and edible fruit. Building regulations should be as stringent here as elsewhere.

There is no excuse for the unsightly and devaluating shacks springing up all over the place, and this is unfair to those residents who strive hard to keep a respectable-looking home.

"It is time New Westminster stopped thinking of Queensborough as its back yard," says Kitty Anderson.

Queensborough has not haloed me with prestige, but it has enriched my understanding of mankind: The father who, with calloused hands and spike-shod feet, so that his son may learn; the mother with face scorched and eyes weary, doubled over the gardeners hoe that her daughter may attain to human dignity and happiness; the crushing despair of the man who knows he has not the strength to stand on his feet; the rottenness of the one who, fallen, claims, "I stand," and the hopelessness of him who knows not.

And for all of this, Queensborough, I am grateful. And if it should be that I must leave you, these intangible gifts shall lighten my departing steps.

New Westminster,
August, 1964

ДЯКУЮ ТОБІ ЗА ВСЕ!

I

„Дякую тобі за все, Марічко!” ти з душі, на склоні самотнього віку золотого, завсігди мені казав: „за твою ширість, за довір’я, за поміч у недузі чи потребі.”

Та й я, мій друже, поминаючи минуле — твою благость, твою шляхетність, відчинені для потребуючого двері твої — дякую й тобі за все!

Та прости мені, що серце моє, затупіле? — чи закляте! — ознак, що круг насувались, не відчуло, не могло збагнути... Бо твое серце — здається — прочувало...

Прокинусь! — чи це кошмар? — зарас ся розвіє? Та серце льodom обстигає! — Hi!.. Господи! Чому не відвернув Ти ту неділю трагічну? — що так весело була заказалась! — або — незавернеш назад?..

„Дякую тобі за все, Марічко!” ти так недавно ще, по закінченій твоїй до подорожі праці, й на відході із бюра твого, й у пів-смерку при автобусі — кланяючи аристократичну сиву голову над моєю рукою — мене прощав: утомлений — розбитий! Бо там — чи щоб здобичі із рук не пропустити? — офішується „родина”; а тут, на схилі віку для неї посвяченого, опущений, самий!

Автобус вже рушав. А ти — дивлячись, — ще стояв... Нарешті — обернувшись — та підкошеними ногами, назад до опущеної хати пішов. А не повинен був дім твій — в якім ти вирощав, отримував, огрівав — на схилі віку твоєго, пусткою тобі остатись...

Та тільки місяць срібний, що з поза темніючих смерічок виринає, бачив муку; тільки зорі мерехтливі, що по небі розсіватись почали, зглядалися на терпіння.

Та в невзадовзі, доніс телефон і мені те страждання: „Я прийшов до дому — а тебе нема...”

Ту безрадну самотність у словах твоїх, я у кожнім подиху вітру чую! Патос голосу твоєго, шелестить у кожнім листочку під моїм вікном...

Та чи бачив ти, мій друже, як я до тебе прийшла? — а тебе небуло... Ні скорого, легкого ходу із бюра твоєго до входових дверей; ні врадуваної усмішки побачивши мене

крізь вікно; у двер'ях твоїх яскріють нові замки... Ніхто в хату не впускає — не радується — не витає...

Тільки черевики твої — до подорожі готові — там де ти їх положив... А при столі — крісло порожнє...

А надворі перед замками новими я, з ключами, що ти мені дав, під час подорожі твоєї двір твій доглядати...

II

Під вікном бюра клен твій на сонці червоніє. А берізка, що весною від дерево-рубів ти врятував, віття золотих листочків підняла тобі до вікна... На ній робін, із гніздечка у твоєму саду, прощальну пісню тобі співає — чи чуєш?

Біля хати путня цинькова, якою ти розсаду квітів літом підливав. Чи бачиш тих п'ять манюсеньких дере-вець-півоній, що я напів зісохлих звідкись принесла, а ти їх відживав? — „На другий рік нам зацвітуть!” ми тішились...

А там твій сад-квітник, в який ти виходив, хвилинку відпочати, побуди на сонці, насолодитись паходами, зіллям красою.” Дякую тобі за все, Марічко!” — ти квіттям любувався. Та це, мій друже, найбільшим моїм щастям було!

В саду сливи стигнуть. „Затримаєш мені — покушати...” ти перед від'здом мене просив... Та грушки на улюблений груші твої доходять... А яблучка — золоті, паходущі! на сонці виповняються, рум'яніють.” Будеш мати, Марічко!” — Та я, мій друже, їх не маю...

А перед дверима два мірто-рододендрони, що у пам'ять подорожі, ми посадили... Та ніжно-рожевого цвіту їх ти весною не побачиш: Не судилось тобі вийти — радий — у понеділок рано, скорим, легким ходом із валізою у руках, переступаючи пороги свої... зйті в діл сходами, любуючись, як завжди, круг себе паходами, сонечком, природою-красою... Мигнула у неділю над щастям твоїм чорна — мов клятва — мара, й тобі простелилась інша дорога...

До свого замку на горі між соснами та смерічками ти вже не вернувся. Не обійшов ти більше подвір'ячка свого — чи все у порядку — не заглянув у сад, у квітник — не побачив сонця...

Не ввійшов ти більше до бюра свого, де образи, бібліотека; не відкрив своєї машинки; не взявся, як мріяв, за нескінчену працю. Та не засів ти більше — ні самий, ні з друзями — до стола, що ти любив...

Та за замками новими і мої речі, до праці у подорож нам потрібні. Чи ти бачив? — чи боліли тебе гіркі мої слізози? — Та хай во вік вічний претенденти давляться! гарячою кров'ю чужою!

Водопроводом, що у суботу — перед від'їздом — ти для мене залучив, підляяла я твій сад-квітник — прощаючи, із слізозами, все, все, що там було, що там росло, що пахло, що цвіло. А на останку те, що серцю твоєму наймиліше було: Червоні твої дзвіночки, та розкішні, запашні троянди!..

Затрималась, на безвідрядну хвилинку, під вікном бюра твого: Чи посходять, зацвітуть весною — та і для кого? — квіти й бульби, що я тут посадила. Що б ти, утомившись працею, глянув крізь відчинене вікно, та цвітом й ароматом відсвіжився...

III

Чи жаль тобі, друже, що я не піду — не догляну — чи все у порядку? — як ти залишив? — Жаль? що не погляну бодай, чи ягідки декоративні, що хідниками з барвінком ся стелять, та стінами в'ються, вже ся за рум'янили? — чи червоніють на сонці осіннім?

Думаєш — забула? — Ні! друже мій, я не забула. Та твої ключі, що ти мені дав, нових замків у двер'ях твоїх не відчиняють... Чи бачив ти як серед ночі — по твоїм упокою — дві тіні туди пігнались? А ніколи вони до тебе за життя не гнались! — коли тре було щось помогти! Чи жаль тобі був — дивитись? — Бо не я дверима тими, тебе — ім'я твоє! — обікрала...

Та чи жаль тобі, що я манюскрипти твої не викінчу, до друку не даю? Та біографічні праці — і першу, у видавництві, над якою я коректу провадила, і другу, що по ній своєї черги чекала — до кінця не допроваджу?

„Пам'ятай, Марічко! як би що сталося, тільки ти одна, працюючи зі мною, знаєш мої думки, мої пляни... Тільки

ти одна праці моєї можеш довести до кінця — це я тобі приручаю!”

Та я, друже мій, до манюскриптів твоїх достопу не маю... А біографії твої — інші в руки свої пербрали.

IV

На твоїм подвір'ячку, де ні руки ні догляду твого, все запущене, занедбане, у бур'янах — все сохне, гине, пропадає... Крісла дерев'яні, що у саду ти мав, поламані, — на купі сміття та ріща, якими квітник, та кущі пахущі, що ти любив — привалені...

„Не так тут тепер,” каже твій льокатор-професор, що на кріслах тих у саду з тобою в шахи грав, „як попередньо, за господар'я тут було...”

„Догвуд” червоний, вічно-зелені кущі помаранчові, безсовісне серце з місця перед домом твоїм собі вирило! залишаючи за собою — мов на глум із тебе перед людьми, сусідами — глибокі, незасипані, бур'янами оброслі ями...

Не залишилось сліду по тобі й у середині замку твоєго... мов з вихром шаленим — чи щоб скоріше пам'ять по тобі викорінити? — все десь зірвалось, повіялось, кудись злетіло, пігналось... І ні у домі твоїм, ні під іменем твоїм — як ти призначив! — нічого не осталось... По чужих домах, чужих установах, без признання тобі, самоцвіти твої! — Під ноги пішли святість! — із рук твоїх перла... А ти ще mrіяв! друже мій, чи б науково-видавничий центр, зі всім, що в нім було — з мистецтвом та бібліотекою — зі замку своєго не створити...

V

Ані під одним підсоням, ні одної декади, ми на світ цей не прийшли. І вже твоє сонечко до заходу котилось, коли на поле культурно-освітньої праці, ми в перве пізнались. Не утішалась я твоїм титулом академічним, престижом, привileями. Не забрала я упіл майна, та покинула; не вернулась, по смерти твоїй, до суду заповітнього ще й по твоє.

Роками старшим, ти душею й серцем, та невгамованою життєрадістю, завжди психічно молодшим був.

Твоя ідейність, твій, як промінь! полет — до правди, до науки, до творчого, шляхетнього життя — віднаходили відгомін і в інших серцях. „Маєш талант,” ти наказував: „Пиши!” як іскра ще в тобі горить і згаснути не вспіла, Гори! і Твори!” Та коли безвідрядна доля мое життя підкосила, ти радив мені на університет вписатись: „Хай стелеться трояндами, а не терном твій довгий шлях...”

А коли мені хліба не ставало, то ти, мій друже, собі уривав, а мені давав — щоб я голодна не була... I за те горня живущої води, що ти мені подав, дякую тобі на все, мій друже!

„Іди!” ти в крайнім відчаю мене розраджував, підтримував, р'ятував: „Не плач; не нищ, здоров'я; не марнуй життя, що Бог тобі дав! — учися, пиши, бери примір від мене.” То ти, мій друже, мене спасав, ти, найбільшим моїм учителем був.

Та чи не жаль! що на марне все пішло! — що я недописала? Що таки терном! — а не трояндами — шлях мій простелився...

Та чому не зачекав ти свята патрона свого? Ти у саду своєму кармінові вишні обривав, наливку робити: „Цього року гостей спрошую...”

Але ні ти — ні гості твої! — запошної наливки з вишенъ твоїх не пили...

А мені — коли у суді заповітовим ложно свідчили — приснivся страшний кошмар: Темної, як у могилі, ночі, кодло відьом з операми червоно-вишневою наливкою твоєю — мов кров'ю живою! — здобич по тобі запивали... Стара закаблучена відьма кодло частувала... А опері, копитами вибиваючи, реготались... мені серце застигло! — Та з криком: „Дивись! — вони все твоє забирають!” — прокинулась.

VI

Як на тендітнім ланцюжку чотки перлові, виринають, з минула, образи: з вікна, під гору на схід, алея рослих кленів. Незбагнуне їхнє листячко осінне на сонці золотом палає. — А ти, дивиш ся, й мені показуєш...

Весна: пізно увечері ніжно-рожевий цвіт декоративної черешні під сяйвом світла при хіднику. На нього, із хмар

зимової бурі, що з північних гір налетіла, сипляться білі сніжинки. А ми — чудуємось... Біло-жовтий гльобус мініятурний — до лекцій географії... Проходи: у пающах весною; над вечір, у розквіті літа; душо-сцілющими сумерками осіннimi. А раз, чи то на розраду, чи задля авантюри, через парк, лютої снігової заверюхи у зимі.

Небувала зимова завер'юха університетські автобуси у мою сторону зупинила. Який зчудований ти був! побачивши мене у снігу під своїми дверима. У хату впустив, і вечерію, що для себе рихтував, на біло-застеленому столу у світлиці своїй, зі мною поділився... Того дня маляр у тебе кухню на біло — як сніг надворі! — помалював...

Під вікном малої в підвальну кімнатки паперами закиданий стіл студентський: на нім перший мій диплом університетський. А я десь вийшла. Через в горі відхилене вікно, розкішна, темно-червона троянда, замаявши за-пашними пелюстками, на диплом той — мов заплата — мов символ кровавої муки та праці — легесенько опустилася...

Воїни — побратими Вільного Війська українського в останній вже похід — на чужині — старшину свого випроваджають... Шість хоругов військових, три правоуч, три на ліво, перед старшиною своїм — в останнє — по три рази, до землі ся кланяють...

А мене першу покликали — в останнє — з тобою розпрощатись... Та цим разом ти до мене не обізвався...

VII

Був сум, терпіння, були й бурхливі, болючі сцени: Ти черепки гуцульської кераміки — леліючи кожний в гніву розбитий кусень! — без докору — мов святість! навколішки збирав. Та мов живі, криваві рани, рукою як бальзам, до купи сцілював...

Край вулиці бутка телефонічна під якою я стояла й плакала, а ти, переїжджаючи в авті — побачив...

Тісточка св. Валентина, для внучків твоїх. Удягнений до дому, ти так утішно дарунок для внучків до себе пригорнув. — Та я за щось розперечилася, і не зауважила, що ти — без них пішов.

Чи пригадуєш зелену неділю? — ти янди ще з росою?
Я за тобою вийшла — та тебе вже не було...

Той безповоротний день зимової бурі, коли я по дорозі з університету під двері твої — хворому — та чи й не голодному? — потрібну тобі книжку кинула, та пішла! Ти почув, та не міг, хворий, вийти, а тільки крізь відхилені двері проймаючим, розпечливим голосом кликнув: „Марічко!” — а я — таки пішла...

У місяці липні 50-ліття докторської промоції на університеті Відня: „Найщасливіший день у житті моїм!” Ти прагнув приняттям його відзначити: „Займешся, Марічко!” — Та я не занялася...

Тільки два професори-колеги з дружинами, я, у саду з тобою горіховий торт розкраяли, „на здоровля” чарку піднесли, та чуттям і думками ще поділились — у місяці серпні, друже мій — тебе між нами вже небуло...

Манюскрипти, що перед від'здом твоїм, я в печі у тебе палила. — А ти стояв, і з безрадним болем, дивився — не кажучи ні слова... Це, мій друже, перша наша наукова співпраця була! — перший мій переклад для тебе! Та так й останньою — чорними, недогориними кусниками паперу — по смерті твоїй — у печі дому твого, вона й залишилась...

IX

Але були, й веселі! Чи пам'ятаєш? — Ти досліди до праці своєї робив. Ми проте себе на площі університетській стояли, а на твоє буйне, темне воєсія падав густий, білий сніг. Я щось сказала, а ти щиро, сердечно розсміявся! Здавалось, на хвилинку, вернулись молоді, романтичні літа...

Та чому ми, друже мій — ні ти, ні я — щастя своєго не найшли? Або чому ми одно-літцями не були, молодими не пізналисся? Твої квіти любови, на станції з дому батьків „молоду” зустрічати, у моїх рам'ях, до серця б пригортались! Не падали б вони до землі, із рук, як і серце, зів'ялих — прохожим під ноги... я б висіла, де ти б чекав — та не скритим виходом з подорожнім Дон Жуаном...

Та чи пам'ятаєш радісне хрестосування? — Дару Великодню? — Пасочку, та дві мисочки свяченого, з лозинкою, та свічечкою маленькою... А як ти тішився! що

я на Свят Вечір колач тобі спекла? — такий як неня вдома робила... Як урочисто! — мов святість! — ти у руки його взяв! та перед трисвічник гуцульський, на вишитою скатертю стіль застелений, ніжно положив. — Символ чогось дорогого, чогось давно-минулого, чогось невимовно вищого ніж сам цей колач. А біля нього в'язочку колосків збіжжя, та смерічки запашної...

Блимають свічки, по вазах майоліки гуцульської ароматична зелень, то червоними ягідками яскріє, то запашним білим цвітом дише... А ти, при столу Свят-Вечірному, з гістами молитву провадиши...

X

Та чому не зачекав ти, знову, на Свят-Вечір, на молитву, на кутю — на колач — як неня робила? Чому не зібраєш, не розпор'ядив, як мріяв, плодів рук, життя своєго?

Замість мистецько-культурних сцен, приязніх відносин, що місяцями для радісного прибути твоєго лаштувались — чому тебе заскочили, натомість — день перед твоїм від'їздом — неймовірні, болючі:

Два хижі ворони, над ліжком шпитальним, дзюбами вимахують — чекаючи... Голосний, безсердечний, „Він каже, що не приде!” — переказ повідомлення телефоном — в уші хворого... І знова: „Чи лишив він де другий який тестамент?”

Телефонічне пошукання мед-сестри — зарас по вході до кімнати хворого — щоб її з ним залишити, замість самому, страждаючого у послідних його хвилинах підтримати... Та тут — очі замкнулися...

Чи з жалю тобі, друже, серце урвалось?

Чому, від коли тебе забрали, світ іншим-страшним став! — Все оглухло — отупіло... Де той життє-радісний голос, що ранками мене на „добрий день” витав — та до праці заохочував! — а пізною вже порою „надобраніч” поздоровляв?

Все сіре, мертвє, порожнє стало — як твоє бюро в якім недавно ще до пізної ночі світло світилось; в день сонечко сяло; гула машинка; родились ідеї; буяли думки! — А тепер — все згасло — зникло — пропало...

Тільки лож дується, чваниться: „Ми над здобичною не

сварились!” — над правою регочеться. А серце, здрігаючись, зневірене, заточилося...

Дякую тобі, мій друже, що жиючи, ти й мені життя давав! А сонечко, що любив, до мене привертав — щоб слізози сушило... Вже смерть перед тобою стояла, як ти останками ще сил своїх, знеможене рам’я до мене зніс: Немов хоронити; немов обняти; немов — в останнє вже! — все лихо відвернути...

Чи пахнуть тобі пелюстки троянд, мій друже, у вишитій наволочці гуцульській? Троянди, що на подвір’ячку твоєму росли, пишались; на сонечку в тебе рум’янили, пахощами наливались. —

Чи пам’ятаєш, навпросте ць, стежечку під гору? — у діл, через травник, східці кам’яні? — Хай кожна червона пелюстка квіття, що за життя ти любив, ніжною рукою ушляхетнювати кімнатку уносив, во вік тобі ароматом диші...

Ніколи вже я не почую слів: „Дякую тобі за все, Марічко!” Не погладить ніхто ласковою рукою по довгім шовковім волоссу зболілу голівку; не повтирає, білен’кою хустинкою! — заплакані очі...

Та в моїй душі, мій друже, очі твої завжди з радістю будуть мене витати; руки твої, з утіхою, двері й брами твої мені відчиняти...

У моїм серцю, друже мій, я хід твій — легкий, скорий! — завжди чути буду: з бюра до входових дверей; на кожній стебелинці шовкової трави подвір’ячка твого; по шелестячім листячку осіннім; на хіднику — враз зі мною — по східцях кам’яних; — в дорозі до автобуса...

Чекай мене, мій друже! у сяйві світла — між білимі лілеями... Прийди й перевиди мене, коли час прийде, — як на цім світі ти напрям давав — через границю, якої я не знаю...

Там я виллю перед тобою серце своє; над руками твоїми слізози; розпрощаюсь, — погляну — й піду своїм „терновим шляхом.”

Та поки іскра життя ще в мені „горить і згаснути не вспіла,” я й тобі — цим останнім вже разом — дякую за все! — мій друже...

Ванкувер, Бр. К.,
11 марта 1978

ТЕСТАМЕНТ

Як умру, спаліть тлінні останки, на сірий, чорний попіл, як було сіре, від коли покинула батьківську хату, мое життя. Та не кладіть попіл в урни, а розсійти в буйний вітер, нехай рознесе по зеленім лісам — по деревах, кущах, та квітах, що я за життя любила.

Не збивайте мені трунви: не мала я ніколи „дому” — крім тих хаток що я в батьків малою ще в кущах черемшини сама собі будувала, та прерійним зіллям уквітчала — не треба мені „домовини” й по смерти.

Не хочу ні панаходи, ні похоронів, ні з фалшивих уст молитов. Не знайшла я за життя у церкві ні правди, ні віри, ні справедливости, ні милосердя. Не потрібні мені її услуги й по смерти.

Буду умирати в руках того Бога, в якого я завжди так глибоко вірила, та до якого нераз молилася, а який, моїх молитов, ніколи нечув...

14 лютого 1977
Ванкувер, Б.К.

БІБЛІОГРАФІЯ — BIBLIOGRAPHY

- Baudelaire, Charles. **Les Fleurs du Mal.** ed. Wallace Fowlie. New York: Bantam Books, 1964.
- Fadlan, Ahmed ibn. "Scandinavians on the Volga in 922." **Every Man His Way** ed. Alan Dundes. New Jersey: Prentice-Hall, 1968.
- Huculak, Mykhaylo. **Українець-Співворець Кордонів Канади й Аляски.** Ванкувер: Наукове Товариство ім. Шевченка, 1967.
- **When Russia was in America.** Vancouver: Mitchell Press Limited, 1971.
- **Перший Листопад 1918** (First November 1918). Ванкувер: Комітет Виконавців Листопадового Чину, 1973.
- Markham, Edwin. "The Man with the Hoe." **A Little Treasury of Modern Poetry.** New York: Charles Scribner's Sons, 1952.

ЗМІСТ

	Стор.
Вступ	9
Передмова	9
Коментар	12
Моїм Предкам	13
Овочі	19
Лиш Літа Минули	20
Його Слова	21
Чужі	23
Стріча	23
Весна	24
Матерям Піонеркам: у Сторіччя Канади	27
Перехрестні Дороги	30
Мою Дитину Чужинець Покохав	32
До Дому	40
Мій Тато	42
Така Його Воля!	48
„Просимо Вас, Щоб Ви не Були в Нас!”	50
Свічечка	54
Дзвіночки Худоби на Прерію Саскачевану	55
Незабудьки	59
Горбами й Долинами	60
Три Кумі	64
Українці Брітанської Колюмбії:	
100-Ліття Канади	67
Поет	88
Осінь: у Саскачевані	90
Орган	93
Жнива	95
Піонерські Стіжки на Преріях	98
Перший Зимовий Сніг на Преріях	102
Скандинавці на Волзі	105
Український Патріотизм	119
Університет Брітанської Колюмбії	128
Бібліотека	140
Пам'ятник: Англо-Російський Договір 1825	144
Квінзборов	154
Дякую Тобі за Все!	161
Тестамент	170
Бібліографія	171

CONTENTS

To My Ancestors	3
Introduction	9
Preface	11
Commentary	12
Fruit	19
Only the Years Have Passed	20
His Words	21
Strangers	23
Encounter	23
Springtime	24
To Our Women Pioneers:	
Canada's Centennial 1967	27
Crossroads	30
A Highlander Betrothed Her	32
Going Home	40
My Father	42
Such is His Will!	48
An Invitation? — or a Formality?	50
A Candle to Light Her Way	54
Cowbells on the Prairies of Saskatchewan	55
Forget-Me-Nots	59
Wild Fruits of the Prairies	60
Three Godmothers	64
Ukrainians in British Columbia 1967	67
A Poet	88
Autumn in Saskatchewan	90
His Organ	93
Harvesting	95
Pioneer Grain Stacks on the Prairies	98
First Snowfall of a Prairie Winter	102
Scandinavians on the Volga	105
Ukrainian Patriotism	119
The University of British Columbia	128
A Library	140
Monument to the Anglo-Russian Boundary	
Treaty 1825	144
Queensborough	154
My Thanks to You!	161
Testament	170
Bibliography	171

